

• 1930-40^[1]
• ;

Φιλοσοφία του Γκαίμιν,
μαθήματα στο
Παι/μιο ;

[Γεννήσιον Ε. Δ. Μυστακί]

A duarissima oração
 de seu irmão mais velho
 e amigo
 vos mais (e) de sempre
 felicizingueis de vossa
 vida 283

Amorosa mãe !!

Developing in our daily
 duanovny =
isoly

Weld. 287

A duanovny S.S. =
 developing of developing
 off since - (colored)
 continue to. 286 ay. 2

To get 1000 each year

132587

Let's try your power A.
 again isoly

duarowry

Two more

9/cupua

oaaq apch (in Delu
vopos wqthug; -
[apth])

6/apch q. nad aot
app upo clipr

Has sociale Moment
du Vignand

1190 x P.

Bild 284

Frampion gegen
 — das Ansehen

£ = das seine Natur
 noch vernünftige, sich selbst
 aufdringende Recht
 — das gerechte !!

Held. 306

1 139 6 27, 33, 35
 27 35 x 4

das hypothetische
 Gerechte (was natürlich noch
 einer Staatsreform
 zu kommt (Lern. Willemer)

Held 307 !!

Οι εργασίες αποθήκευσης
= Δυναμίες

Οι εργασίες αποθήκευσης
= Δυναμίες

Δυναμίες =

Μαθηματικός έργο

Ιωλδα

... ο πολιτισμός στο σπίτι

ΤΕΤΑΡΤΗ

ΙΟΥΛΙΟΣ

Κ. Δ. Τ. Τ. Π. Π. Σ.

—	—	—	—	1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31

21

ΙΟΥΛΙΟΥ

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

Κ. Δ. Τ. Τ. Π. Π. Σ.

1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31	—	—	—	—

Onastinus

Opus

ditum suum

(opon) suum

quoniam suum

loqua quoniam
suum —

ΓΙ' ΑΥΤΟΥΣ ΠΟΥ ΑΝΑΖΗΤΟΥΝ
ΤΟ ΤΕΛΕΙΟΝ!

Η ΗΛΕΚΤΡΙΚΗ ΚΟΥΖΙΝΑ ΠΟΥ ΔΕΧΕΤΑΙ
ΕΥΧΑΡΙΣΤΑ ΟΠΟΙΑΔΗΠΟΤΕ ΣΥΓΚΡΙΣΙ

Αμερικανικού τύπου

Izola

Rumor propaga
uade dispositio

(= per modum =
 per modum per modum
 per modum - per modum
 = per modum

per modum

Α σφι λα ανδρωνα
 9400000000
 ΗΔ. ΜΗ 1181813
 707 277-78

Αραδιάστε μπρός σέ μιὰ νοικοκυρά ένα μπριγιάν, μιὰ τουα-
 λέττα καί μιὰ κουζίνα ΙΖΟΛΑ. Τί νομίζετε πώς θα διαλέξη;...

ΔΕΥΤΕΡΑ

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

Κ. Δ. Τ. Τ. Π. Π. Σ.

1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31	—	—	—	—

9

ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ

Κ. Δ. Τ. Τ. Π. Π. Σ.

—	—	—	1	2	3	4
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30	—	—

[3-7]

ΤΡΙΤΗ

27/7/54

Γράτε
 Ευτακτός Αρφαράς
 γ. νοέας XX 3 -
 ημερ. 1000
 γ. ογρ. XX 265.00

Ἡ ΙΖΟΛΑ κατασκευάζει 28 διάφορα εἶδη, πού κάνουν τή
 ζωή πιδ ἈΝΕΤΗ, πιδ ΥΓΙΕΙΝΗ, πιδ ΠΟΛΙΤΙΣΜΕΝΗ.

Τ Ρ Ι Τ Η

ΙΟΥΛΙΟΣ

Κ. Δ. Τ. Τ. Π. Π. Σ.

—	—	—	—	1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31

27

ΙΟΥΛΙΟΥ

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

Κ. Δ. Τ. Τ. Π. Π. Σ.

1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31	—	—	—	—

Wolke wovon der
 Kump zwei Dage
 & die pumliche hege
 (hops ajad)

& Ezechun durch
 furchung

— dene und die
 köhler Furchung

Wald 268

Kupor, effor anjil
 vardus apor apda
 durch firohning
 in carbayen fuchgeth
 = Luan 13, die
 Birge trerendhaft
 zu macker - y effor
 up mda mayor in van
 on dlop.

1103 b 3

Vardus la anjil
 1179 b 24

Kupor, olar anjil, fellt
 1113 b 2, 1107 b 34, 1104 b 16
 Hold. 267

known vapors, dry
not to water water
vapor of hot vapor
by the ~~Evaporator~~ hot vapor
evaporator, and driven
off by ~~evaporator~~ means to
give. ~~the~~

Spot. dyroer i rian
 sporobolus —
 Eucara bonum
 bonum videri de
 dyroer

Hild. 265-66

En lovte yger
 de uaderynd
 - vander

vander de fenshunn

Dele yger gylig

H. Nr. 1180 & 29

Hild 66-67

H. apels yndvoter er
 de gylig -

oh epithely nad
enwelen opafes
g b/ty ifus xth. lude
in and p i a a

1106 x 12

Weld 268

[illegible]

oli ex ch = poorly cras
 crapin (11044) or anachly
 dolis toto pennis upchips

Evora. proclulo

Evora. duarooray (div cr)

Wild 264

lunaxor = super. oking

[illegible]

11
[5.1] 18
~~20 years past~~

Тоу хараутирөөр
ирлээр алау дгалу
(хотойн агаар оронд
дээр)
агаар нэлэв баар дгалу
Тавуу, агаар нэлэв
Заруу P. II 77)

εἰς τὴν αὐτὴν
ἐκ τῆς ἀρχῆς
 τοῦ οὐρανοῦ

αὐτὸν γεννῶντα
ἐκ τῆς οὐρανοῦ

τοῦτο δὲ γεννῶντα
 τοῦ πνεύματος

Γενεολογία - γενεολογία
 = αἰχμή

ἡ πνεῦμα οἱ ἐκδοχὲς
 αἱ ἐκ τῆς οὐρανοῦ - ἐκ τῆς οὐρανοῦ
 = ἐκ τῆς
 πνεῦμα νοῦ - γεννῶντα
 - γεννῶντα χρῆστος

[5,3] 20
Kak apeli
(olis jenuolubity)
= εὐδοία - jenuis

Jenuo nopo

H' apeli op. p. li'
Don jencas
pa ... ajada

navis -
vojos

Dyckins.

~~Prof.~~ T. Gregorson

T. J. Gregory

Method of

. P. n. do = do up

. P. n. do = down

. down = do up

6222
111219

Oh, yes, were
 funny - under
 a more busy but
 - happy week
 day.

Hild 262-283

3
 oh o große
 für verwickelt
 sich - nicht
 um Individuen
 aber um Staat

Helol 26 /

[5.8]

Τρίτη

ΕΤΟΣ 1954

ΗΛΙΟΥ

ΑΝΑΤΟΛΗ 6.16

ΔΥΣΙΣ 6.46'

ΣΕΛΗΝΗ 26 ΗΜ.

30

ΜΑΡΤΙΟΣ

Κ	—	7	14	21	28	—
Δ	1	8	15	22	29	—
Τ	2	9	16	23	30	—
Τ	3	10	17	24	31	—
Π	4	11	18	25	—	—
Π	5	12	19	26	—	—
Σ	6	13	20	27	—	—

Μαρτίου

TUESDAY

1954

MARCH

Ιωάννου συγγαφέως της Κλίμακος

ο Νικόλ 8 = 27000

ο Ευάγγελος

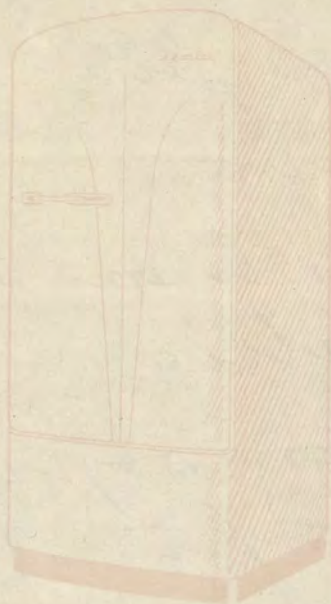
ο Γιώργος

72631

Barntan

Μ. Βασιλειάδης

To, to fin, amor
and person
You is was de
singing
drown singing
to to fin
div da ydaan
singing at the river
Evea even love
ydaan

Izola ... ό πολιτισμός στο σπίτι

ΔΕΥΤΕΡΑ

ΙΟΥΛΙΟΣ

Κ. Δ. Τ. Τ. Π. Π. Σ.

—	—	—	—	1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31

19

ΙΟΥΛΙΟΥ

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

Κ. Δ. Τ. Τ. Π. Π. Σ.

1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31	—	—	—	—

Ey'oor de ~~du~~ ~~du~~ ~~du~~
 Dat = Levenswerk
 so minn aek am
 anner fienstige hope
 derci' für die Erreichung
 d. Lebenswerkes

Held. 263

Und die anner
 fienstige hope
 kann um in Heute
 gegründet werden

Held 263
 (da und. ist nicht selbst
gemessen.) (6)

ΠΟΛΙΤΙΚΟΝ ΓΡΑΦΕΙΟΝ
ΚΩΝΣΤ. ΤΣΑΤΣΟΥ
ΒΟΥΛΕΥΤΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΤΑΔΙΟΥ 38 — ΤΗΛΕΦ. 32.725

Ἀθῆναι τῇ..... 1950

Φίλε κύριε,

Λαμβάνω τὸ θάρρος νὰ ἀπευθυνθῶ πρὸς Σᾶς τὸν φίλον καὶ πατριώτην, διὰ νὰ ζητήσω τὴν συνδρομὴν Σας κατὰ τὰς ἐπικειμένας ἐκλογάς. Πιστεύω ὅτι θὰ ἀνταποκριθῶ εἰς τὰς προσδοκίας Σας καὶ θὰ ὑπηρετήσω εὐσυνειδήτως καὶ τιμίως τὴν πατρίδα.

Ἐὰν δελήσητε νὰ μὲ ἐπισκεφθῆτε, θὰ χαρῶ ἰδιαιτέρως νὰ Σᾶς ἰδῶ.

Μὲ ἰδιαιτέραν ἐκτίμησιν
Κ. ΤΣΑΤΣΟΣ

ΣΑΒΒΑΤΟ 17/7/54

Κυριακή 17/7/54
 Ημερήσια εργασία
 17/7/54
 = 17/7/54

(ως εργαζόμενοι -
 Συνεργασία = εργασία
 εργαζόμενων - εργαζόμενων
 (Ρεζερβ - 17/7/54)

Ιτοια ... ο πολιτισμός στο σπίτι

ΣΑΒΒΑΤΟ

17

ΙΟΥΛΙΟΥ

ΜΑΡΙΝΗΣ ΜΕΓΑΛΟΜΑΡΤΥΡΟΥ

ΙΟΥΛΙΟΣ

Κ. Α. Τ. Τ. Π. Π. Σ.

—	—	—	—	1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

Κ. Α. Τ. Τ. Π. Π. Σ.

1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31	—	—	—	—

[Faint, illegible handwriting, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

[Faint, illegible handwriting, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

Wd. 80

Ευχαριστούμε πολύ
για τα όργανα χορωδίας

- her arages of appra over-
hug -

(For you are better than
 others - all are good
 all are good - -)

For onion

Cont'd the 900 Spgs of work

9/ for con - oadun

6/10/17

By - Rascal

By the grace of God
and the grace of man and woman

τρεῖς - ο γὰρ πέμψας
 ἐνταῦθα. - αὐτοῦ

(Два пожелания к сыну)

impro - Longor = Lovokue

Για να μελετήσετε άνωθεν
οφείλουν αποχέπτον - δογόν.

Ο αποχέπτον δὲ εἶναι νομο
δογόν - ἑστ - ἡλικία

ἐπὶ τῇ συνάγωγῃ...
ἔφα οὐκ ἔστι

ἡ συνάγωγος ἐπὶ ὁποῦ

ἀλλ' ἐκείνη ἐνταῦθα.

ἀλλ' οὐκ ἐννοεῖται ὅτι
ἀλλ' ἐνταῦθα ὁ αὐτός

ὅτι συνάγωγος ἐστὶν ἡ
(ἐκκλησία) ὁμοῦς ὁ λαός

ὃς ἐστὶν ἀποχέπτον ὁμοῦς τὸν
δογόν

Γιατὶ συνάγωγος ἐστὶν

[Από τό μέρος τουτο νομίζω πώς έχει ενδιαφέρον νά μάθωμε πώς αντιλαμβάνεται ὁ Ἀρ. τή θέση τοῦ δούλου μέσα στόν οἶκο.]
"Ὡς τώρα εἶπε τήν φράση " ἀνάγκη συνδυάζεσθαι ἄρχον φύσει καί ἀρχόμενον διὰ τήν σωτηρίαν.....τό μεν (2-9)

Ἡδη προχωρεῖ " Πρῶτα ἄς μιλήσωμε πρὶ δεσπότου καί δούλου γιά νά δοῦμε ποιά ^{χρησιμότητα} ~~χρησιμότητα~~ ἔχουν στήν ικανοποίησιν τῶν ἀνάγκων καί ἀιόμη γιά νά δοῦμε μήπως μπορεῖ ~~νέ~~ ἀπό θεωρητικῆς πλευρᾶς νά σχηματίσωμε μιά γνώμη καλλίτερη ἀπό αὐτές πού ὑπάρχουν τώρα. Διότι μερικοί νομίζουν ὅτι ἡ δεσποτεία (σχέση κυρίου-δούλου) εἶναι ἓνα εἶδος γνώσης καί ὅτι ἡ ἐξουσία ἑνός οἴκου ἢ ἡ ἐξουσία ἐπὶ τοῦ δούλου καθὼς καί ἡ πολιτική καί ἡ βασιλική ἐξουσία εἶναι ταυτόσημα, ^{ὅπως} ~~ὡς~~ τό εἶπαμε ^{καί} ~~ἐν~~ τῇ ἀρχῇ. Ἄλλοι πάλι θεωροῦν ὅτι ἡ ἐξουσία ἐπὶ τῶν δουλῶν εἶναι παρά φύσιν. Διότι κατά τρούς θετικούς νόμους (τούς τεθειμένους νόμους) εἶναι ὁ ἓνας δούλος καί ὁ ἄλλος ἐλεύθερος. Ἐκ φύσεως ~~δὲ~~ ^{δὲ} δέν διαφέρουν. Γι' αὐτό καί ἡ διάκρισις αὕτη δέν εἶναι δίκαιη, ἀλλὰ προῖόν βίης.

1. Ἀφοῦ ἔτσι γενικά ἔθεσε τό ζήτημα δουλείας---προχωρεῖ....
Σέ αὕτη τή γενική τοποθέτησιν ἀναφέρει δυό ἐκ διαμέτρου ἀντίθετες ἀπόψεις. Κατά τή μιά ἡ δεσποτεία εἶναι ἐπιστήμη ~~ἀρι~~ ^{ἀρι} ~~καί~~ ^{καί} ~~ἀρχή~~ ^{ἀρχή}
(Ἐδῶ θά ἀναφέρεται ἴσως στόν Πλάτωνα:

Πολιτικός 259β

Κατά τήν ἄλλη σέ πολλούς σοφιστές πού ῥποστηρίξανε τό ἄδικον γενικῶς τῆς δουλείας διέτ ^{διέτ} συμβατικός καί παρά φύσιν

2. Γιά νά πάρη θέσιν ἀνάμεσα σέ αὐτά τό δυό
πρῶτα ζητάει νά καθορίσῃ τήν ἔννοιαν τοῦ δούλου. Καί αὐτό ἀπό
τή λειτουργία πού ἐκπληροῖ
(Παραλείπομε.....)

3. Ὅπως στίς ἄλλες τέχνες ... τά ἀπαραίτητα ὄργανα. ἔτσι καί ἄποιοι
ἀσχολεῖται μέ τήν κτήσιν τῶν ἀγαθῶν τοῦ οἴκου του χρειάζεται
ὄργανα

4. Εἰς αὐτῶν ἔμφυχα -- καί ἄφυχα. Δούλος ἔμφυχον ὄργανον

5 Ἀλλά ὄργανον πού χρησιμοποιεῖ ἄλλα μέσα ἢ ὄργανα γιά τήν Πραγματοποίηση τῶν οἰκονομικῶν σκοπῶν

" ὄργανον πρό ὀργάνων "

3 6 « καί συνεχίζει " γιατί ἂν κάθε ὄργανο μπορούσε ἢ διατασσόμενο ἢ
« ἀπό δική του πρωτοβουλία νά ἐκτελῇ τό ἔργο του (ὅπως λέγ/γιά τά
« ὄργανα τοῦ Δαίδαλου ἢ γιά τοὺς τρίποδες τοῦ Ἡφαίστου πού, καθὼς
« λееι ὁ ποιητής, αὐτόματα μπαίνουν στή θεοκετὰ στή συνάθροιση τῶν
« θεῶν) καί ἔτσι οἱ κερκίδες ὑφάινανε μονες τους καίμόνες τους
« κινθάριζαν οἱ χορδές, οὔτε οἱ ἐρχιτέκτονες πρωτομάστορες θά εἶχαν
« ἀνάγκη ἀπό μαστόρους οὔτε οἱ δεσπότες ἀπό δούλους "

Προφητική ρήση. Ἡ δουλεία θά καταργηθῇ ἀπό τή μηχανή.

"Οχι ἀμέσως ἀλλά ὅταν ὅλα αὐτόματα τότε καταργεῖται ἡ ἔννοια τοῦ προλετάριου τοῦ συγχρονου δούλου.

7 Περαιτέρω διακρίνει δύο εἰδῶν ὄργανα: ἐκεῖνα δι' ὧν ἄλλα πράγμα
καί.... ἐκεῖνα πού αὐτά καθ' ἑαυτά χρησιμοποιοῦνται.

Τέτοιο ὁ δούλος---- Λέγονται κτῆμα

Κάθε κτῆμα δέν νοεῖται χωρίς τόν κύριο, οὔτε κύριος χωρίς κτῆμα
Τό κτῆμα εἶναι ὡς πρὸς τόν κύριο ὅπως τό μέρος ὡς πρὸς τό ὅλο.
Ἀνήκει στόν κύριο καί μόνο σέ αὐτήν τήν ἐξάρτηση ὑπάρχει καί νοεῖται

8 « " Ποιά λοιπόν εἶναι ἡ φύσις τοῦ δούλου καί ποιὰ ἡ λειτουργία
« του ἔγινε φανερό ἀπὸ αὐτά πού εἶπαμε. Ἐκεῖνος πού ἂν καί ἄνθρω-
« πος δέν ἀνήκει στόν ἑαυτό του, ἀλλά σέ ἄλλον, αὐτός εἶναι φύσει
« δούλος. Καί ἀνήκει σέ ἄλλον ὅταν, ἂν καί ἄνθρωπος, εἶναι κτῆμα
« ἄλλου. Τό δέ κτῆμα εἶναι ὄργανο πρᾶκτικό, δηλαδή ὄργανο πού τό
« ἴδιο χρησιμοποιεῖται γιά τήν πράξη, τουτέστι γιά τήν ἱκανοποίη-
« ση μιᾶς ἀνάγκης, ---καί εἶναι χωριστόν ἀπὸ τόν κύριο "

"Εως εδώ ο όρισμός του δούλου.-

"Ηδη εισέρχεται στο επίμαχο θέμα:

5 " "Υστερα από αυτά πρέπει να σκεφθούμε τί από τά δύο είναι σωστό: υπάρχει ο φύσει δούλος ή όχι και είναι συμφερότερο και δικαιώτερο για μερικούς να είναι δούλοι ή όχι, ή μήπως κάθε δουλεία είναι παρά φύσιν. Δέν είναι δύσκολο αυτό το ζήτημα και θεωρητικά να το έρευνήσωμε και από τα πράγματα να το γνωρίσωμε. Τό να αρχής και να αρχέσαι δέν είναι μόνο επιβεβλημένο από την ανάγκη, αλλά είναι και συμφέρον και ώρισμένα στοιχεία εϋθύς από τή γεννήσή τους έχουν διακριθῇ ἔτσι ὥστε να είναι τά μεν φτιαγμένα για να αρχωνται και τά δέ για να αρχουν. Και υπάρχουν πολλά είδη αρχόντων και αρχομένων....."

Ο 'Αρ. ξεκινά από μια καθαρά θεωρητική ή μάλλον αξιολογική διάκριση. Στο σύμπαν ολόκληρο υπάρχουν στοιχεία που αρχουν και άλλα που αρχονται. Αιόνη και σῆ μουσική υπάρχει ο τόνος που αρχει. Σε κάθε σύνθετο σκεῦος υπάρχει ένα στοιχείο που αρχει.

Στο ζωντανό ὄν που αποτελείται από ψυχή και από σῶμα, ἡ ψυχή είναι τό φύσει αρχον και τό σῶμα τό αρχόμενον. Τό αντίθετο όταν συμβαίνει είναι παρά φύσιν και δέν μπορεί να τό λάβωμε ὡς κριτήριο.

Και αφού αναπτύξη αὐτή τήν σκέψη και αποδείξη ἔτσι πῶς στο σύμπαν υπάρχει μία ἱεραρχία και ὅτι ἄλλα-ἄντα- ὅλα τά σύνθετα ὄντα έχουν στοιχεία αρχοντα και αρχόμενα ἐπιλέγει

2) και ορισμὸν σχετ. ψυχῆς - σώματος

6 "Οσοι λοιπόν διαφέρουν μεταξύ τους ὅσο ἡ ψυχή τοῦ σώματος και ὁ ἄνθρωπος από τό θηρίο - (βρίσκονται δέ σέ αὐτήν τήν κατώτερη θέση ἐκείνων που ἔργο τους είναι ἡ χρησιμοποίησις τοῦ σώματος και αὐτὸ εἶναι τό καλλίτερο που μπορεί να προέλθῃ από αὐτούς) - αὐτοὶ είναι φύσει δουλοικαί γι' αὐτούς εἶναι ὠφελιμο να αρχωνται από μίαν ἀντίστοιχην ἀρχήν, ἂν εἶναι ὠφελιμο και στά ἄλλα στοιχεία που εἴπαμε πρὶν να αρχωνται και αὐτά. Δούλος δηλαδή εἶναι ἐκεῖνος που μπορεί να ἀνήκει σέ ἕναν ἄλλον - (που ἡ φύση του τοῦ τό ἐπιτρέπει) - (και γι' αὐτό και ἀνήκει και σέ ἄλλον) και που μετέχει κατὰ τοσοῦτον τοῦ λόγου ὥστε δι' αὐτοῦ να ἐπηρεάζωνται οἱ αἰσθήσεις του, χωρίς να μῖρομε να ποῦμε πῶς ἔχει λόγον. Τῶν ἄλλων ζῶν οἱ αἰσθήσεις δέν προσδιορίζονται από τόν λόγο, ἀλλά από τίς ἐξωτερικὲς ἐπιδράσεις.

Ἡ χρῆσις δουλων και ζῶν πολὺ λίγο διαφέρει. και οἱ δύο βοηθοῦν στήν ἱκανοποίησι τῶν ἀναγκῶν τοῦ σώματος, και οἱ δούλοι και τά ζῶα

Σύμφωνα λοιπόν μέ τή γενική του θεωρία ἔτσι σκεπτεται και για τοὺς δούλους. Δέχεται σέ ἀντίθεση ἐκείνων που θεωροῦν τή δουλεία ὡς πάντοτε κατὰ παρά φύσιν ὅτι ἡ δουλεία δέν εἶναι παρά φύσιν

[*]

Όταν λέει όμως δουλεία έννοετ ή θέση του ανθρώπου που μόνο αρχεται και ποτέ δέν αρχει και συνεπώς αρχεται από καποιον άλλον, γιατί είναι ανάγκη στη ζωή να υπάρχει τό αρχον στοιχείον Αυτό είναι γενικός νόμος. Η φύση σύμφωνα μέ αυτό τό γενικό νόμο δημιουργεί στοιχεΐα και πλάσματα φύσει αρχοντα και φύσει αρχόμενα (που δέν έχουν τίς ιδιότητες τίς αναγκαΐες για να αρχουν)

1. [Αυτά όμως όλα είναι μία θεωρητική τοποθέτηση, πολύ γενική. Για να είναι σωστή θά πρέπει να παραδεχθούμε και έμεΐς ως δεδομένο αυτό που ως δεδομένο παραδέχεται ο 'Αρ. Ότι πρέπει να
2. κάνωμε πρώτα μία βασιική τομή στην αξιολόγηση των ανθρώπων. Κάθε άνθρωπος μετέχει του λόγου κατά ένα ποσοστό. Κατά ένα ποσοτό έχει τίς ιδιότητες του αρχοντος και του αρχόμενου. Άνθρωποι που είναι μόνο αρχοντες ή μόνο αρχόμενοι είναι όριατες περιπτώσεις. Σε αυτό τό αύξον συνεχές, που θά κάνωμε την τομή; Από ποιο σημείο και πέρα θά πούμε αυτός δέν έχει τόσο λόγο ώστε να είναι αρχων; Τό σύνορο που θέτει ο 'Αρ. και αυτό είναι πηγή άμβιβολιών. Διότι δέν χωρίζονται απότομα ο λόγος που κατευθύνει τίς αΐσθήσεις και ο λοιπός λόγος.

5. Μόνο θεωρητικά μπορεί να πούμε ή φύση έκανε άλλους αξιους να αρχουν και άλλους να αρχωνται. Πέρα από ή θεωρητική αυτή τοποθέτηση δέν προχωρήσαμε

Είναι όμως ανάγκη να βρούμε ένα τρόπο, μία μέθοδο με την οποία θά διακρίνωμε στην πράξη τους φύσει δούλους από τους φύσει δεσπότας. Και Αρ. αΐσθάνεται αυτήν την ανάγκη.

Έξετάζει πρώτα αν ή φύσις μΐς βοηθάει στην διάκριση και ύστερα αν μΐς βοηθούν οι νομικοί θεσμοί.

" Καί ή φύση θέλει να κάνει να ξεχωρίζουν τά σώματα των δούλων και των έλευθερων, τά μέν τά φτιάχνει ~~ρωμαΐα~~ γερά για την καταναγκαστική δουλειά, τά δέ τά κάνει όρθια και άκατάλληλα για τετοιου είδους βάνανυες εργασίες και κατόλληλα για έναν πολιτικό βίο, τον βίο ενός έλευθερου πολίτη - (και αυτός διακρίνεται σε δυό, στην πολεμική και στην είρηνική δραστηριότητα) Συμβαίνει όμως συχνά και τό αντίθετο, άλλοι νέ έχουν τά σώματα έλευθερων ανθρώπων και άλλοι τίς ψυχές. Γιατί είναι βέβαια φανερό πώς αν γεννιώνταν άνθρωποι τόσο διαφορετικοί κατά τό σώμα μόνο, όσο τά άγάλματα των θεών διαφέρουν από τά ~~ένδρυπνα σώματα~~, όχι.

~~ἀνθρώπινον σώματι ὅσοι~~ θά ἀποφαίνονταν ὅτι οἱ ἄλλοι, οἱ ὑπόλοιποι, θά ἔπρεπε
~~νά ἦσαν δοῦλοι ἐκείνων~~
 νά ἦταν δοῦλοι ἐκείνων. "Αν δέ αὐτό ἀληθεύῃ γιά τό σῶμα, θά ἦταν πολύ δικαιο-
 τερο νά ἰσχύῃ προκειμένου γιά τήν ψυχική ὑπεροχή. Μόνο πού δέν εἶναι ἐξ ἴσου
 εὐκόλο νά διακρίνῃ κανεῖς τό καλλος τῆς ψυχῆς ὅσο τό τοῦ σώματος.

Εἶναι λοιπόν φανερόν ὅτι ὑπάρχουν φύσει ἐλεύθεροι καί φύσει δοῦλοι
 γιά τούς ὁποίους εἶναι δικαιο καί ~~αὐτούς~~ ὁποίους συμφέρει νά εἶναι δοῦλοι.

Τό συμπέρασμα εἶναι ὅτι συχνά ἢ καί συνήθως ἡ φύσις καί κατὰ τήν
 σωματική καί κατὰ τήν ψυχική διάπλαση ξεχωρίζει ἐκείνους πού εἶναι ἄξιοι
 νά εἶναι ἐλεύθεροι ἀπό τούς δούλους. Αλλά ὁμολογεῖ ὁ Ἄρ. ὅτι καί τό κριτή-
 ριο τοῦτο δέν εἶναι ἀσφαλές. διότι.....

Καί ἔτσι στό τέλος τῆς παραγράφου ἐπαναλαμβάνει τό ἀρχικό του
 συμπέρασμα τό θεωρητικό χωρίς νά μᾶς ἔχει δώσει κανένα πρακτικό
 κριτήριο.

βέλτιστον πρέπει νά ἔχη αὐτάρκεια. καί αὐτό ἀκρῶς ἔχει ἡ πό-
λις, ^{ἔχει} αὐτάρκεια, ^{ἔν} ἀντιθέσει πρὸς τίς ἄλλες κοινωνίες, ποῦ ἀκ-
ριβῶς δέν ἔχουν αὐτάρκεια.

καί ὕστερα ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς συλλογισμοὺς μπορεῖ πιά νά συνα-
χάῃ ὁ Ἀριστοτελεὺς τῶν περὶ τὸν ἀνθρώπου διὰ τῶν
νῦν. αἰ. ἐκ τούτων φανερόν ὅτι πάλαι τῶν φύσει πόλις ἐστί, καί ὅτι
ἄνθρωπος φύσει πολιτικὸν ζῶον >.

~~(περίφημος διὰ τῶν αἰώνων φράση τοῦ Ἀ.~~
τελειώση τῆς πολιτείας. τὴν γεννᾷ ἡ ὡμὴ ἀνάγκη τῆς ἐπιβίωσης,
ἀλλὰ συγχρόνως τὴν προσδιορίζει καί ἕνας σκοπός, ἡ τελείωσις, ἡ
αὐτάρκεια.

Καὶ γὰρ

Ἡ ἔννοια τῆς αὐτάρκειας στὸν κλασσικὸ κόσμον. --- Ὁ εἰς ἑαυ-
τὸν κλειστός καί ἀναπαύομενος κόσμος ---
τῆς ἀρχαίας ἀρχιτεκτονικῆς τὸ χαρακτηριστικόν -- ὁ Παρθενώνας (ἐν
ἀντιθέσει πρὸς τὸν γοτθικὸ ναό) τὸ κλασσικὸ ἐν ἀντιθέσει πρὸς
τὸ ρωμαντικόν -- ἡ τάσις πρὸς τὸ ἄπειρο τὸ ὑπερέραν
Γιὰ τὸν ἀρχαῖο τὸ τέλειο, τὸ τέρμα τῆς ἱστορίας ἡ πόλις, ὅπου καί
αὐτάρκεια --- κληροῦνται ἐν αὐτῇ ὅλες οἱ ἀνάγκαι τοῦ ἀνθρώπου
χωρὶς νά χρειάζεται τίποτα ἀπ' ἔξω --- ἀκόμα καί ἡ θάνασις τοῦ
εἶναι θάνασις μέσα στή μνήμη τῆς πόλεως. --- (ἀντίθεση μέ σύλ-
ληψη ἱστορίας τοῦ Ἀγίου Αὐγουστίνου καί χριστιανισμοῦ -- τέρμα
πέραν ἀπὸ ἐγκόσμια πολιτεία στήν πολιτεία τοῦ Θεοῦ.

Σ - Ὁ ἄνθρωπος

Γιὰ τὸν ἄνθρωπον οὔτε μπορεῖ, οὔτε πρέπει νά ζῇ ἔξω ἀπὸ τὴν
πόλιν. καί εἶναι ἀναγκασιότατος ἀλλὰ καί πρέπει νά εἶναι ζῶν πολι-
τικόν

καί ὅτι ἄνθρωπος φύσει πολιτικὸν ζῶον καί ὁ ἀπολις διὰ φύσιν
καί οὐ διὰ τύχην ἦτοι φαῦλος ἐστίν ^(ἐξ ἡμετέρων καὶ οὐκ ἐκ τῆς φύσεως αὐτοῦ) ἢ εἶναι κακός ἢ κρείττων ἢ
ἄνθρωπος (= ἡ καλλίτερος ἀπὸ ἀνθρώπου, ὅταν ἐκείνον ποῦ ὁ Ὀμηρος
λοιδορεῖται ὡς μὴ ἀνήκοντα σέ φρατρίαν, μὴ ὑπαγόμενον σέ νόμον, καί
μὴ ἔχοντα οἰκογενειακὴν ἐστία. Διότι ἕνας τέτοιος εἶναι συγχρόνως
καί πολέμου ἐπιθυμητὴς, γιατί εἶναι παράταιρος εἰς τὸ ἐξ-ἐμ-
ὅπως συμβαίνει στὰ ζῴρια, ὅπου φαίνεται ὅτι δημιουργεῖται πάντοτε
κατὰ τὸ παράταιρο.)

καί τὸ γιατί ὁ ἄνθρωπος εἶναι περισσότερο πολιτικὸν ζῶον ἀπὸ κάθε
μέλισσα καί κάθε ἀγελατὸ ζῶον, αὐτό εἶναι φανερό.

" οὐθέν γάρ, ὡς φαμέν, μάτην ἡ φύσις ποιεῖ. ^(ὁ κοινὸς λόγος) καὶ
"λόγον δέ μόνον ἄνθρωπος ἔχει τῶν ζῶων, ^(ἐκ τῶν ζωντανῶν ὑπάρξεων)

ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ δὲ
ὁ μύρον τοῦ ἀνθρώπου
αἰσθητικὸν οὐδὲν ἔχει
ἀνθρώπου". ὅμως γὰρ
φύσει τοιοῦτος καὶ ὁ
ἄνθρωπος ἐπιθυμητὴς, ὅτε
ὁ ἀνθρώπος καὶ ὁ ἀνθρώπος
ὡς ἀνθρώπος >>

ὁ ἄνθρωπος πᾶσι δὲ
καὶ ἡ φύσις αὐτοῦ

6.9
 ἔστι μὲν οὖν φανὴ τὸ γινώσκον αὐτὸν ἄλλος
 εἶναι σφαιρῶν, διότι καὶ τῶν αἰσθητῶν διαφέρει
 φύσει (μέχρι γὰρ τούτου ἡ φύσις αὐτοῦ εἰρημνύει,
 τὸ ἔχειν αἰσθητὴν γινώσκον καὶ ἄλλος καὶ
 τούτοις σφαιρῶν ἀπὸ τοῦ), ὁ δὲ λόγος εἶναι τῶν
 εἰρημνύει τὸ σφαιρῶν καὶ τὸ διαφέρει,
 ἵνα καὶ τὸ διαφέρει καὶ τὸ εἰρημνύει
 εἶναι γὰρ ἀπὸ τοῦ αἰσθητῶν καὶ τῶν
 αἰσθητῶν, τὸ μόνον διαφέρει αὐτὸ καὶ καὶ
 καὶ διαφέρει καὶ εἰρημνύει καὶ τῶν αἰσθητῶν
 αἰσθητῶν ἔχειν. ὁ δὲ λόγος καὶ τῶν αἰσθητῶν
 αὐτὸ καὶ τῶν αἰσθητῶν.
 (1253a 11 εἶναι.)

καὶ ἔκαστος ὑποφέρει τὰς ἰδίαις ἀνάγκαις
καὶ ἐκείνους ἡμῶν ἔχουν. Τοῦ γὰρ ὄχλου ἀνά-
γκαν ἀναγκαῖον εἶναι τοῦ μέλλοντος.
(Παγ. 1253α 20 ἐκ.)

I.K Kaffin - { Tione
Napalos

L Waly - Tayb.

K.O. Foyu - { Kapayay
Duty - King
Boudoy's

V. Waly - { Lapauls

K. Tray - { Wlas
Barayd

K. Tayali - { Daprod

M. Waly - { Mayian

Bafum
Bary
Boby
Tepod
Meyay
Moap

Μηναν κωδικον από
Παν/μο

Φιλοσοφική διάλεξη.

Αρχαία Ιστορία + Ύμνος

Φιλοσοφία δικαίου.

[Συνέλιξη κ. Δ. Μυλωνά]

Τὴν ἱστορίαν τοῦ πνεύματος συνολικά θεωρημένη διαρρέει ἕνας ἀκατάστροφος ἀναταγωνισμός ποῦ περιλαμβάνοντας ὅλους τοὺς ἄλλους χαρακτηρίζει, φωτίζει ἀλλὰ καὶ ζωπυρῶνει τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμό. Ὁ ἀνταγωνισμός αὐτός ἀπὸ τῆς γεννησῆς του στὸν ἑλληνικὸ μῦθον ὡς τὴν σημερινή του μόρφωσιν εἶναι ἕνας διὰ μέσου ὅλης τῆς πρωτεϊκῆς πολυμορφίας τοῦ ἱστορικοῦ γίγνεσθαι. -

Ἄν ἡ ἱστορία εἶναι ὡς καθαρὴ πρᾶξις, ἕνα δράμα καὶ μόνον ἕνα δράμα μπορεῖ ἡ ἱστορία νὰ ἐννοηθῇ - τότε ὁ τραγικώτατος μένει ὁ διάλογος τῆς ιδέας καὶ τῆς ὕλης. Αὐτὸ εἶναι ἡ σπονδυλικὴ στήλη γύρω ἀπὸ πῇν ὅποιαν οἰκοδομεῖται ὁ πολιτισμός μας καὶ στήν ὅποιαν στηρίζονται οἱ εἰδικώτερες μορφές του. Ἐκεῖ κοιταγμένες οἱ εἰδικώτερες αὐτὲς μορφές τῆς ἱστορίας, παίρνουν τὸ ὄρθον τοὺς νόημα καὶ φαίνονται νὰ τείνουν πρὸς μίαν ἐνότητα ἀρχική.

Μιὰ ἀπὸ αὐτὲς τίς μορφές, ποῦ μᾶς εἶναι ^{πιὸ} γινωστή καὶ ἴσως γι' αὐτὸ πιὸ ἀγαπητὴ τὴν θεωρίαν τοῦ δικαίου διαλέγοντας θὰ παρακολουθήσωμε αὐτὸν τὸν μεγάλον ἀγῶνα τῆς ιδέας καὶ τῆς ὕλης, μὲ τὴν ἀποτέραν πρόθεσιν νὰ ἐξηγήσωμε ποιά εἶναι ἡ θέσι ποῦ καταλαμβάνει ἡ θεωρία τοῦ δικαίου μὲ τὰ γενικά της προβλήματα, μέσα στὸν κόσμον τοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ εἶναι τόσο μάλλον ἀναγκαῖα νὰ ξεκινήσῃ ἀπὸ αὐτὸ τὸ πρόβλημα ὅσο βλαβερό ἦταν ὅτι στήν Ελλάδα εἴκοσι χρόνια τώρα, ἀκριβῶς τὰ πιὸ γόνιμα γιὰ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ δικαίου ὅχι μόνον ἀποσιωπήθηκε ὅλη φιλοσοφικὴ κίνησις, ἀλλὰ γεννήθηκε σὲ μικροὺς καὶ σὲ μεγάλους ἡ ἐντύπωσις ὅτι κάθε γενικώτερη θεωρία εἶναι ἄκαρπη, καὶ ὅχι μόνον ἄκαρπη ἀλλὰ καὶ εὐκόλῃ περιττολογία ποῦ ἐξέρχεται ἀπὸ τὸν κύκλον τῆς ἐπιστημονικῆς ἀυστηρότητος καὶ πλησιάζει περισσότερο στὴν πολιτικολογίαν ἢ καὶ στήν ἑλαφρὰ λογοτεχνίαν. Νὰ ἀρνηθῇ κανεὶς τὴν σχελιαστικὴν στάσιν τῶν δῆθεν θετικῶν μὲ φιλοσοφικά ἐπιχειρήματα, στήν ψυχὴ τῶνλάχιστον εἶναι ματαῶπονθα. Θὰ ἀγωνιζόν

ψυχολογίας, ἄλλ' οὔτε καὶ ὡς τὰ σήμερα δὲν ὑπάρχει ζωηρότερη διατύπωσή του. Πρόβλημα γιὰ τοῦς σοφιστὰς δὲν εἶναι τὸ ἀντικείμενο ἀλλὰ τὸ ὑποκείμενο ὁ ἄνθρωπος. καὶ οἱ κρίσεις του γιὰ τὸν ἄνθρωπο, κοινές καὶ ἴσως κοινές γιὰ μᾶς σήμερα καὶ ἐπικρατοῦσαι εἰς τὸ ἀψιχόφρητο πλῆθος παρουσιάσθησαν τότε ὡς ἀνεπάντεχες ἀποκαλύψεις. Ἰδοὺ πῶς σκέπτονταν οἱ σοφισταί. Ἀλλὰ οἱ ἄνθρωποι εἶναι διαφορετικοί ἀφοῦ καθένας ἔχει μιὰ ἰδιαίτερη καὶ ἰδιορροφη ψυχικὴ ἐνέργεια. -

τοῦ καθενὸς οἱ αἰσθήσεις λειτουργοῦν διαφορετικὰ, καθένας ἀντιλαμβάνεται διαφορετικὰ τὸν ἐξωτερικὸ κόσμον. καὶ τίς ἀντιλήψεις αὗτές καθένας τίς συνθέτει καὶ τῆς κρίνει κατὰ τὸν ἰδιαίτερον. Γι' αὐτὸ λέγο ἢ πολὺ κανενὸς ἢ γνώμη δὲν συμπίπτει στὴ ζωὴ μὲ τὴ γνώμη τοῦ ἄλλου. Ὁ καθεὶς ἔχει ἕνα δικὸν του κριτήριον τῆς ἀτομικῆς του συνειδήσεως. Γιὰ τὸν καθένα εἶναι τὰ πράγματα ὅπως τοῦ φαίνονται ὅτι εἶναι. Πῶς εἶναι τὰ πράγματα, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ πῶς φαίνονται ὅτι εἶναι στὸν κάθε ἄνθρωπον, αὐτὸ δὲν τὸ ξαίρει κανεὶς. Ὅτι ξαίρομε, ὁ ἐπιστήτης μᾶς κόσμος σχηματίζεται ἀπὸ τίς αἰσθήσεις μᾶς. Οἱ αἰσθήσεις μᾶς ὅμως εἶναι ἰδιορροφές γιὰ κάθε ἄνθρωπον καὶ ἔτσι κανεὶς βρίσκεται κλεισμένος μέσα σ' ἕνα δικὸν του κόσμον διαφορετικὸ ἀπὸ κάθε ἄλλο καὶ ἀπὸ τὸ ὅποῖο δὲν μπορεῖ νὰ βγῇ ποτέ.

Βέβαι οἱ διαφορές τῶν ψυχικῶν καὶ κόσμων δὲν εἶναι τέτοιες ὥστε ὅτι βλέπει ὁ ἕνας ἄσπρο, νὰ τὸ βλέπει ὁ ἄλλος μαύρινον. Ἡ συνήθεια, ἡ διαμόρφωση τῶν ἀνθρώπων σὲ ἕνα περίπου ὁμοιογενές περιβάλλον, φέρνει καὶ μίαν περίπου σύμπτωση ἀντιλήψεων. Αὕτῃ ἡ ἐνδεχομένη σύμπτωση ὅμως εἶναι γεγονὸς τυχαῖον, ὅχι ἀναγκαῖον, ὅχι ἀνεξαίρετον, καὶ δὲν μπορεῖ σ' αὐτὸ νὰ θεμελιωθῇ ἡ εὕρεση τῆς ἀπόλυτης ἀλήθειας. Ὅσο ἡ γνώμη μᾶς ἐξαρτᾶται μόνον ἀπὸ τίς αἰσθήσεις καὶ ἀπὸ τίς συνθέσεις τῶν αἰσθήσεων

ταν κανείς σέ επίπεδο όπου αὐτοὶ ἀρνοῦνται νά βαδίσουν. Στήν ἀρχή τοῦλάχιστον γιά τοὺς λατρευτάς τῶν εἰδικῶν θεμάτων ποῦ ἀδιάκοποι μᾶς φωτοῦν τί πρακτική σημασία ἔχει μιὰ γενική θεωρία καί πῶς ἀποδεικνύεται ἡ ἀλήθεια μιᾶς ιδέας, ἡ πιστό κατάλληλη ἀπάντησις εἶναι ἡ ἱστορία. - Ὅταν κάτω ἀπὸ τὰ μυωπικά βλέμματά των, θέσωμε τὰ ἱστορικά γεγονότα ποῦ ἐνσαρκώνουν τήν ἀξία τῆς φιλοσοφίας τοῦ δικαίου γιά τόν πολιτισμό, τότε, ὑπὸ τὸ βάρος δύο χιλιετηρίδων, κάμπτεται ἡ εἰρωνία των, καί συστέλονται οἱ ἀντιρρήσεις των, ὅπως στής συναυλίες ἀπειρα θύρατα τῆς κοσμικότητος ντέπονται νά ὁμολογήσουν ὅτι βαρυνῶνται μιὰ μπετόβεν συμφωνία. Ἄλλωστε ἐκεῖνοι ποῦ δέν καταλαβαίνουν ἀπὸ τέχνη εἶναι συνήθως οἱ ἴδιοι ἄνθρωποι ποῦ δέν καταλαβαίνουν ἀπὸ φιλοσοφία. -

2 Διατυπώνοντας μιὰ θεωρία τῆς θεωρίας τοῦ δικαίου, μέ εὐθυντηρίαν γραμμὴν τήν ἀντίθεση ιδέας καί ὕλης ἐνσυνειδήτως καί σκοπίμως δέν θά προτάξω ὁρισμούς τῆς ιδέας καί τῆς ὕλης, ἂν ἦταν συνατό ποτέ σέ μιὰ ἐπιγραμματική φράση νά ὁρισθοῦν τόσο ἀρχικά νοήματα. - Ἡ ἔκθεσι τῶν ἱστορικῶν ἐμφανίσεων τῶν ἐννοϊῶν αὐτῶν θά εἶναι γιά τὸ σκοπὸ μας ἀρκετά διαφωτιστική. Μιὰ καθαρά λογική θεμελίωσις μόνο ἀπὸ ἓνα σύστημα φιλοσοφίας ὁλοκληρωμένο μπορεῖ νά ζητήσωμε. Οἱ ὁρισμοὶ μας θά ἔχουν ἀξία μόνο ὅταν ἀποκτῶντας ἱστορικὸ περιεχόμενο γίνουν πράγματι ζωῆς. -

3. Στὸν τόπο μας όπου πρωτοβλάστησε ἡμεῖς τὸ ἐπικίνδυνον αὐτὸ δέντρο τῆς γνώσεως καί μόλις ἐλάφρωσε ἡ φυλὴ ἀπὸ τὸ τῆς περσικῆς Ασίας βάρος, ἐμφανίζεται ἓνα εἶδος ἀνθρώπων ἰδιορρυθμοῦ ποῦ βρίσκουν τὴ δύναμιν νά σπᾶσαν παραδόσεις καί δόγματα, καί ἀφίνοντας τὸν ἔξω κόσμον τῶν φαινομένων νά καταστῶν τὸν ἐσωτερικὸ ψυχικὸ κόσμον ἀντικείμενον ἐλέγχου. Ὅσο καί ἂν οἱ ἐλεᾶται καί οἱ Πυθαγόρειοι προηγούμενοι πάντως ποτέ δέν εἶχε πρὶν ἀπὸ τοὺς σοφιστάς τεθῇ μέ τὴν ὁξύτητα τὸ πρόβλημα τῆς

αὐτῶν οἱ αἰσθήσεις εἶναι ἐντελὲς ὑποκειμενικῆς, μιά ἀπόλυτη ἀλήθεια εἶναι ἀδύνατη. - Θὰ ἦσαν δυνατὴ ἂν ἡ γνῶσις δὲν ἐξαρτῶνταν μόνον ἀπὸ τῆς αἰσθήσεως ἀλλὰ στηρίζονται καὶ σὲ ἓνα ἄλλο στοιχεῖον ποῦ δὲν πηγάζει ἀπὸ τῆς αἰσθήσεως καὶ ποῦ δὲν ἔχει τὸν ὑποκειμενικὸν τῶν χαρακτῆρα. -

Γιὰ τοὺς σοφιστὰς ἄλλο ἀπὸ τὸν αἰσθητὸν κόσμον δὲν ὑπάρχει γι' αὐτὸ ἡ ἀπόλυτη γνῶσις καὶ ἡ ἀπόλυτη ἀλήθεια εἶναι ἀδύνατες. Ὑπάρχουν μόνον σχετικὴ γνῶσις καὶ σχετικὴ ἀλήθεια ἐπὶ τοῦ γινώσκοντος γιὰ τὴν διαμόρφωσιν τῆς καθημερινῆς ζωῆς, στὸ καλλίτερον δυνατόν τρόπο. -

"Ἄν ὅμως δὲν ὑπάρχει τίποτε ἀληθινόν, παρὰ ἐκεῖνο ποῦ φαίνεται ἀληθινόν στὸ ἄτομον ἢ στὰ πολλὰ ἄτομα τότε δὲν ὑπάρχει καὶ τίποτε ἡθικόν παρὰ ἐκεῖνο ποῦ φαίνεται ἡθικόν ἢ στὸ ἄτομον ἢ στὰ πολλὰ ἄτομα δὲν ὑπάρχει τίποτε δίκαιον ἢ ἀδίκον παρὰ ἐκεῖνο ποῦ φαίνεται τέτοιο στὸ ἓνα ἢ στὰ πολλὰ ἄτομα. Ἀφοῦ κρινόμεν κατὰ τῆς αἰσθήσεως καὶ ὁλοκληρῶς τὸ συνειδὸς μας δὲν εἶναι παρὰ ἓνα συγκρέτημα αἰσθησεῶν τότε καρμιά πνευματικὴ μας θέσι δὲν ἔχει ἀντικειμενικὸ κύρος οὔτε ἡ ἐπιστημονικὴ οὔτε καὶ ἡ πρακτικὴ καὶ ἡ ἡθικὴ, "μέτρον πάντων ἄνθρωποι". -

Μπροστὰ σ' αὐτὸ τὸ κριτήριον φυσικὰ ἡ ἐννοία τῆς ἡθικῆς χάνει τὴν σημασίαν της. Μιά ποῦ δὲν μπορούμε νὰ ποῦμε τοῦτο εἶναι ἡθικόν καὶ ἐκεῖνο ἀνῆθικον καὶ ὅλα εἶναι σχετικὰ εἶναι κατὰ βᾶθος ἐλευθερός ἀπὸ κάθε ἡθικὸν δεσμό. Δὲν ὑπάρχει κανένας λόγος νὰ κάνω ἐκεῖνο ποῦ θεωροῦν ἡθικόν οἱ πολλοὶ ὅτι καὶ αὐτῶν ἡ γνῶσις ἔχει ὅση ἀξία καὶ ἡ ἰδική μου. Δὲν ὑπάρχει κανένας λόγος νὰ πράξω ὅτι συμφέρει στοὺς ἄλλους διότι καὶ αὐτὸ θὰ ἦσαν ἓνα εἶδος νόμου ἐν εἶδους δέσμευσιν ποῦ δὲν στηρίζεται ποθεν ἀφοῦ εἶναι προῖόν τῆς ρευστότητος τῶν αἰσθησεῶν. Ὅλα εἶναι παραδεκτά, ὅλα σχετικὰ, ὅλα ἀρέβαια. Κάθε λόγος ἔχει καὶ ἀντίλογον. Ἡ ἀλήθεια τέλος πάντων εἶναι ἀξία ἀνυπαρκτή. Ἀλλὰ καὶ ἡ κρίσις τοῦ ἡθικοῦ καὶ τοῦ δικαίου εἶναι τὸ ἴδιον. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο ἡ σοφιστεία διέλυε τὴν

ζωή, θέτοντας τὸ πνεῦμα σὲ σχέσηιν ἐξαρτήσεως πρὸς τὴν ὕλην.-

Μιὰ ὅμως ποῦ κάπου πρέπει νὰ στηρίζεται ὁ ἄνθρωπος γιὰ νὰ δίνη τοῦλάχιστον κατεύθυνση στίς πράξεις του ὥς δέχεται ὡς ἀληθινὰ καὶ ὡς δίκαια τὰ ἐκάστοτε κρατοῦντα στήν κοινωνία του εἴτε αὐτὸ εἶναι ὅσα δέχονται οἱ πολλοί, εἴτε εἶναι ὅσα δέχονται οἱ λίγοι μὰ οἱ δυνατώτεροι, εἴτε εἶναι τέλος αὐτὰ ποῦ ὁ καθείς μπορεῖ διὰ τῆς βίας ἢ τῆς ρητορικῆς δεινότητος νὰ ἐπιβάλλῃ. Μὲ αὐτὴ τὴ σκέψη περιορίζεται ὁ ἀτομικὸς σχετικισμὸς σ' ἓνα κοινωνικὸ σχετικισμὸ. Ἡ ἀλήθεια σὲ κάθε πόλη καὶ σὲ κάθε ἐποχὴ εἶναι περίπου ὁμοειδής. Ἡ ψυχροσύνη τοῦ ἀνθρώπου εἶναι κατὰ βάσιν διάφορη ἀλλὰ λόγῳ τῶν κοινῶν ποῦ τὴν διαμορφώνει ἕκαστος ἐξελίσσεται ὁμοιογενῶς. Τὸ ἐννοούμενο ἀπὸ τὸ ἓνα συμπίπτει περίπου μὲ τὸ ἐννοούμενο ἀπὸ τὸ ἄλλο. Ὑπάρχει δηλαδὴ μιὰ σχετικὴ σύμπτωση τῶν πολλαπλῶν νοημάτων. Μπορεῖ νὰ πλησιάζει πρὸς τὴν πληρότητα ὅπως μ' αὐτὴ τὴ φράση, χωρὶς βέβαια ποτέ νὰ τὴ φθάσῃ διότι τὸ κάθε ἄτομο εἶναι πάντοτε καὶ διάφορο ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἀλλὰ μπορεῖ καὶ νὰ ρῇ ὑπάρξῃ καθόλου σύμπτωση. Ἐτσι ὅπως κάθε φράση, κάθε κρίσι καὶ ἐπομένως ἀλοκλήρη ἢ ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια ποῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ κρίσεις ἔχει ἓνα κῆρρον σχετικὸ κῆρρον.-

"Ἄλλωστε ἡ θεωρία μας, ἔλεγαν καὶ λέγουν οἱ σοφισταί, ἀνταποκρίνεται στήν ἱστορικὴ πραγματικότητα. Αὐτὰ ποῦ θέλουν οἱ κρατοῦντες, αὐτὰ γείνονται κοινωνικοὶ καὶ πολιτειακοὶ νόμοι. Τὸ δίκαιο εἶναι δημιούργημα τῶν κρατούντων καὶ γ' αὐτὸ ἀλλάζει μὲ τὸν καιρὸ καὶ μὲ τοὺς κρατοῦντας τοῦ κάθε καιροῦ. Δέν ὑπάρχει παρὰ ἓνα δίκαιο, τὸ δίκαιο τοῦ ἰσχυρωτέρου. Καὶ τὰ θετικὰ δίκαια τῶν διαφόρων πολιτειῶν δέν εἶναι παρὰ δίκαια βίας, μέσοι γιὰ τὴν ἐπίτευξιν προσωπικοῦ σκοποῦ ὅπου θὰ δώσουν στοὺς πολλοὺς ἢ στοὺς λίγους κρατοῦντας ἐκεῖνο ποῦ κάθε φράξ ἐπιδιώκουν.

Αὐτὴ εἶναι σὲ ἀδρές γραμμὰς ἡ σιερὰ τῶν σκέψεων τοῦ σχετικισμοῦ χωρὶς τίς διαφορὰς παραλλαγὰς ποῦ παρουσιάζονται σὲ

κάθε εκπροσωπό του. Βέβαια χωρίς την ανάμιξη ἡδονιστικῶν καὶ ὠφελιμιστικῶν στοιχείων δὲν φαίνεται νὰ ἐμφανίσθηκε ὁ σχετικισμός. Τὸν ἀπορονῶσαμε γιὰ νὰ βροῦμε τὴν ὁρμή του σύσταση καὶ τὴν ὁρμή του ἀντίκρουση. Πάντως οἱ σκέψεις αὐτές ἦταν οἱ βασικὲς φιλοσοφικὲς ἀρχές τῶν περισσοτέρων σοφιστῶν, καὶ τῆς σωματικῆς ἐποχῆς. Καὶ ὁ Πρωταγόρας, καὶ ὁ Γοργίας καὶ ὁ Ἰππίας τίς ἐδίδαξαν, ὅσο πού καταντήσαν κοινὴ πίστις τῶν μορφωμένων Ἀθηναίων. Ἀλλὰ καὶ ἀργότερα ὁ Σέξτος Εἰρηναῖος καὶ οἱ πυρρωνισταὶ καὶ γενικὰ οἱ σκεπτικοὶ ἔπρηναν πιστοὶ στὴν σοφιστικὴν αἰσθησιοκρατίαν. Τὴν ἴδια σκέψη γιὰ τὴν ἔννοια τοῦ δικαίου τὴν ξαναβρίσκομε στὸν μεγαλοφυέστερο ἀντιπρόσωπο τῆς γαλλικῆς Ἀναγεννήσεως, τὸν

Πάντα μεμονωμέ-

νος καὶ πάντα μὲ τὴν ἴδια ἐπιχειρηματολογία γῆ ὁ σχετικισμός ὡς καὶ σήμερον στὸν ἴσθμο τοῦ πνεύματος. Ὁ

εἶναι ἓνα φαινόμενο ἴσως ἐπιστημονικὰ ἀσήμαντο ἀλλὰ χαρακτηριστικὸ αὐτῆς τῆς κατευθύνσεως. Ὅλοι ὅμως αὐτοὶ τοῦ ἔξακολουθοῦν μετὰ τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλη νὰ ἀναμασθοῦν τὴν σοφιστικὴ ἐπιχειρηματολογία σὰν νὰ μὴν εἶχε ποτέ συζητηθῇ καὶ σὰν νὰ εἶναι μιὰ θεωρία τῆς τελευταίας μόδας καὶ τοῦ τελευταίου συρροῦ, δὲν φαίνονται νὰ καταλαβαίνουν ὅτι στάθηκαν ἀδιδόρθωτοι στὴν πρώτη βαθμίδα τῆς φιλοσοφίας, ποῦ μπορεῖ τότε νὰ ἦταν μιὰ ἱστορικὴ ἀνάγκη, ἀλλὰ ποῦ κατήντησε τώρα μιὰ ἱστορικὴ περιττολογία. -

Ὁμολογουμένως γιὰ τὸν ἀλληθινὸ σταχαστὴ ἡ πρώτη στάσις τοῦ πνεύματος τοῦ θεωρητικοῦ εἶναι ἡ ἀμφιβολία καὶ ἡ ἀρνήσις. Οἱ πρῶτοι ποῦ ἀτένισαν φιλοσοφικά τὸ δίκαιο ἀρνήθηκαν τὴν ὑπαρξί του. Καὶ τὸ ἀρνήθηκαν λέγοντες ὅτι τὸ θετικὸν δίκαιον, τὸ μόνον ποῦ ὑπάρχει εἶναι ἓνα ρευστὸ συναρρολόγημα ἀτορικῶν συμφερόντων. -

καί γι' αὐτό καί τὸ πρῶτο πρόβλημα τῆς θεωρίας τοῦ δικαίου εἶναι νά θεμελιώσῃ καί νά δικαιολογήσῃ τὴν ἀντικειμενικότητα τοῦ δικαίου, δηλαδή τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς τάξεως ὑπερτέρας τῶν ἀτομικῶν συμφερόντων. Ἀλλὰ γιὰ νά ἐπιτύχῃ αὕτῃ τὴν θεμελιώση, βρέθηκε στὴν ἀνάγκη νά πάῃ εἰς τὴν ρίζα τῆς σοφιστικῆς θεωρίας, στὴν ἄρνησι παντός στοιχείου ἔξω τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, στὴν συνάντησιν τοῦ ἐπιστητοῦ μέ τὸ αἰσθητό. Γι' αὐτό καί ὁ ἰδίως ποῦ ἐποκάλυψε εἰς ἀντίθεσιν τοῦ αἰσθητοῦ καί τὸ νοητὸ κόσμον ὁ Πλάτων, εἶναι καί ὁ κατ' ἐξοχὴν θεμελιωτὴς τῆς ιδέας τῆς πολιτείας καί τοῦ δικαίου. καί εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι ἀκριβῶς στὸ διάλογον ὅπου θεμελιώνει τὴν πολιτείαν τοῦ, ἀναγκάστηκε νά εἰσαγάγῃ καί ὅλη τὴν θεωρίαν τοῦ περὶ νοητοῦ κόσμου διότι ἀπὸ αὐτὴν ἐξαρτᾶται καθὼς εἶδαμε ὅλος ὁ λογικὸς εἴρμος ποῦ ὁδηγεῖ στὴν ἄρνησι τοῦ δικαίου καθὼς καί ἐκεῖνος ποῦ μᾶς ὁδηγεῖ στὸν ὅρισμό τοῦ δικαίου καί τῆς πολιτείας. -

"Αν ὑπάρχει μόνον αἴσθησι, δίκαιο μὲ ἀντικειμενικὸ κῆρος δέν ὑπάρχει. Μόνον ὡς νοητὸν μπορεῖ τὸ δίκαιο νά ἐκμετρωθῇ ἀπὸ τὴν ἐξυπηρέτησιν ἀτομικῶν ἐπιθυμιῶν. Ὑπάρχει νοητὸς κόσμος; Ὑπάρχουν μὲ ἄλλους λόγους οἱ ιδέες;

5. - Ὡς θεμελιώνεται ὁ νοητὸς κόσμος μέσα σὲ ὅλη τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας δέν μποροῦμε ἔδω νά τὸ ἀναπτύξωμε. Ἀλλὰ ὁ πυρίνας καί ἡ βάσις αὐτῆς τῆς θεωρίας εἶναι τόσο ἀπλὴ ποῦ μπορεῖ καί μ' ἓνα παράδειγμα νά φανερωθῇ στίς πιὸ ἀδρές γραμμές της. -

Σὲ κάθε φράσι ποῦ λέρε" αὐτός ὁ τοῦχος εἶνε ἄσπρος ἔχομε πρῶτα σειρά ἤχων ποῦ ἀκοῦμε. Ἡ αἴσθησι ἢ καθαρὴ αἴθησι αὐτό μᾶς δίνει ἤχους. Τίποτε παραπάνω. Ἡ συνείδησις ὅμως δέν σταματᾷ ἐστὺς ἤχους ἐννοεῖ κάτι. Αὕτῃ ἡ φράσι ἔχει ἓνα νόημα, ἓνα νόημα ἀνεξάρτητο καί ἀπὸ τοὺς ἤχους ποῦ ἀκοῦμαι καί ἀπὸ τὴν ἐντύπωσιν τὴν ψυχικὴν καί τὴν ἐνέργειαν τὴν ψυχικὴν. Τὸ ὅτι τὸ νόημα εἶναι χωριστό ἀπὸ τοὺς ἤχους ποῦ ἀκοῦμε δέν εἶνε ἐυκολο νά τὸ ἀρφιοθετηθῇ κανεῖς. Ἐκεῖνο ποῦ ἀρφιοθετεῖται εἶναι ὅτι ἡ ψυχικὴ ἐνέργεια

γεια ποῦ χρειάζεται γιὰ νὰ ἐννοήσωμε εἶνε διάφορη ἀπὸ αὐτὸ τὸ νόημα ποῦ ἐννοοῦμε. Ἡ νόησις λένε εἶναι ἀπλούστατα ψυχικὴ λειτουργία καὶ ἐπομένως κἀτι αἰσθητὸ. Ἀλλὰ πρέπει νὰ σκεφθῇ κανεὶς πῶς ἂν εἴμαστε πολλοὶ ἄνθρωποι καὶ ἀκούσωμε τὴν ἴδια φράση, θὰ ἔχει ὁ καθένας μιά ἰδιαίτερη ψυχικὴ ἐνέργεια γιὰ τὴν κατανόηση, θὰ ἔχωμε ἐπομένως πολλές ψυχικὲς ἐνέργειες ἐπομένως ἂν ψυχικὲς ἐνέργειες καὶ νόημα ἦταν τὸ αὐτὸ θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχωμε καὶ πολλὰ νοήματα, κάθε ἓνα διαφορετικὸ καὶ ἀνάλογο μὲ τὴν ψυχὸσύνθεσιν ποῦ τὸ περιέχει. Ἀλλὰ τὸ νόημα ~~εἶναι~~ εἶναι ἓνα εἴτε χίλιοι εἴτε ἓνας τὸ ἐννοεῖ καὶ τοῦτο ἀκριβῶς διότι ἄλλο νόημα καὶ ἄλλο ψυχικὴ ἐνέργεια. Οἱ αἰσθησιοκράται δὲν μπορεῖ νὰ δεχθοῦν αὐτὴν τὴν ἀναμφισβήτητην ἀλήθειαν τοῦναντίον βρίσκονται στὴν ἀνάγκη νὰ παραδεχθοῦν πῶς καὶ τὰ νοήματα εἶναι ὅσα καὶ αἱ νοοῦσες ψυχές.

Ἄλλο νόημα ἔχει γιὰ τὸν ἓναν, ἄλλο νόημα ἔχει γιὰ τὸν ἄλλο ἢ ἴδια φράση. Μιά σχετικὴ ὁμοιογένεια γνωρῶν ὑπάρχει μόνον, λόγῳ τῆς βιολογικῆς καὶ κοινωνικῆς ὁμοιογενείας τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ βέβαια αὐτὸ δὲν ἀρκεῖ γιὰ τὴν θεμελίωση τῆς ἀντικειμενικῆς ἐπιστημονικῆς ἀλήθειας. Ἀρκεῖ τὸ πολὺ γιὰ τὴν κοινὴν, παρακολούθησιν τῆς ζωῆς ἀπὸ κοινούς ἀνθρώπους. -

Ὑπάρχει ἢ δὲν ὑπάρχει ἐπιστήμη; Αὐτὸ εἶναι τὸ ἐρώτημα ποῦ ἀπευθύνεται στὴ σοφιστεία κάθε ἐποχῆς. Ἐχετε δίκαιον νὰ πιστεύετε καὶ προσφέρατε μιά ἀπαρῶγραφο ὑπηρεσίαν στὸν πολιτισμὸ ἀποδεικνύοντας ὅτι ὁ αἰσθητὸς κόσμος δὲν μπορεῖ νὰ στηρίξῃ τὴν ἀλήθειαν τῆς ἐπιστήμης. Σταματήσατε ὅμως στὴν μέση τοῦ δρόμου. Δὲν εἵχατε τὸ "ἀγαθὸν θάρρος" νὰ φέασετε ὡς τὴν ἀνἀκάλυψιν τοῦ νοητοῦ κόσμου, ποῦ μόνος στηρίζει τὴν ἀντικειμενικὴν ἀλήθειαν τῆς ἐπιστήμης. Ἐχετερπροστάσας πολλές φράσεις πολλῶν ἀνθρώπων καὶ ἓνα κοινὸ νόημα λογικὸ, πολλούς στύλους οἰκοδομημένους καὶ ἓνα κοινὸ νόημα ἀρχιτεκτονικὸ, πολλές ἀγορές, πολλές πωλήσεις, πολλές ὑποσχέσεις καὶ ἓνα

κοινὸ νόημα νομικόν, καὶ ὅπως δὲν μπορεῖτε νὰ ξεχωρίσετε τὸ νόημα ἀπὸ τὸν αἰσθητὸ κόσμον ποῦ τὸ φέρει. Τὸ νόημα ἡ ιδέα, γιὰ νὰ μελήσωμε πλατωνικῶς αὐτὸ δίνει ἐνότητα στὰ πολλαπλὰ αἰσθητὰ φαινόμενα καὶ αὐτὸ μόνον τὰ καθιστᾷ ἀντικείμενον γνώσεως. Ἡ ιδέα καθιστᾷ τὸν αἰσθητὸν κόσμον ἀντικείμενον γνώσεως. Αὐτὴ τὸν διαμορφώνει ὡς ἀντικείμενον γνώσεως καὶ γὰ νὰ εἶραστε συγκεκριμένον. Τί θὰ ἦταν ἡ φύσις γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ συνείδηση, χωρὶς τὰ μαθηματικά; Τί ἄλλο εἶναι γιὰ τὸν ἐπιστήμονα τὰ φυσικὰ φαινόμενα παρὰ φυσικὰ μαθηματικὰ νοήματα;

Ἡ θεωρία τῆς ιδέας εἶναι πράγματι στενὰ συνδεδεμένη μὲ τὰ μαθηματικά. Ἐνῶ οἱ σοφισταὶ τὰ ἀπέφευγαν ἡ Ακαδημία τὰ ἐθεράπευσε ἐξαιρετικῶς. Γιατί; Διότι στὰ μαθηματικά ἔχομε ἓνα σύνολον κρίσεων, νοημάτων ἀπολύτου κύρους. Μπορεῖ ἡπειρες ψυχικὲς ἐνέργειες νὰ ἐκτελέσουν τὸ πυθαγόρειον θεώρημα, τὸ νόημά του εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ, ἀπολύτως τὸ αὐτὸ, καὶ δὲν εἶναι τὸ αὐτὸ διότι τυχαίνει νὰ ἔχουν οἱ ἄνθρωποι τὴν ἴδια ψυχρὴ σύνθεση, ἀλλὰ διότι ὅποιος τὸ σκεφθῇ διαφορετικῶς, θὰ τὸ σκεφθῇ κατ' ἀνάγκην καὶ λανθασμένα. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει γιὰ ὅλους τοὺς φυσικομαθηματικοὺς νόμους. Ἐδῶ ἡ ἀλήθεια φαίνεται μιὰ καὶ ἀπόλυτη. Ἐτσι ἀρέσως σχηματίζεται ἓνα ρήγμα μὲ σα στὴν καρδιά τῆς ἀντίθεσης δοξασίας, ἀπὸ τὴν ὑπαρξὶ τῆς ἐπιστήμης ἐκείνης ποῦ εἶναι βάσις ὅλων τῶν φυσικῶν ἐπιστήμων, τίς ἀνοργάνου τοῦλάχιστον φύσεως. -

Μὲ αὐτὲς τίς σκέψεις πολέμισε ἡ ἰδιοκρατία τὸν σοφισμόν. καὶ ὁ ἀγῶνας αὐτὸς ἦταν τραχὺς διότι ἡ σοφιστεία ἐκολάκνευε ὅλες τίς δόξεις, ἰδιαίτερα τοῦ Ἑλληνος τὰ πάθη μὲ τὰ ὅποια ἀκόμα καὶ σήμερον μαστίζεται ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ. Ἀλλ' ἔν ὃ ἀγῶνας τῆς ἰδιοκρατίας γιὰ τὴν ἱστορικὴν τῆς ἐπικράτησιν ἦταν τραχὺς, περίπου ἀπελπισ, γιὰ τὴν λογικὴν τῆς νίκης δὲν ἦταν καὶ δύσκολος. Ὁ σοφισμὸς ἀντιφάσκει στὸν ἑαυτὸ του, ὅλα τὰ θεωροῦσε σχετικὰ, ἀλλὰ στὴ δική του θεωρίαν περί σχετικότητος ἀπέδιδε ἀπόλυτον κύρος. καὶ ἠφθανε σ' αὐτὴν τὴν ἀντίφασιν γιατί πολέμοῦσε τὸν λόγον μὲ τὸν λόγον. Προσπαθοῦσε μὲ

τὸν ἴδιο τὸν λόγον νὰ καταστρέψῃ τὴν ἀξία λόγου. Ἐπικοινωνοῦσε διὰ τοῦ λόγου μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ἐνῶ παραδέχονταν ὅτι αὐτὴ ἡ ἐπικοινωνία εἶναι ἀδύνατος, ἀφοῦ κάθε ἕνας ἔχει ἕνα λόγο χωριστό. -

6. - Γι' αὐτὸ μέσα στὴν πολυμορφία τῶν σοφιστικῶν θεωριῶν ὑπάρχουν πολλές συγκαταβάσεις κυρίως πρὸς ὅτι ἀντετίθετο στὸν κοινὸ νοῦ, αὐτὴ ἡ ἀπόλυτη ἀβεβαιότης ἦταν ἀνάγκη νὰ ἀρθῇ. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ βρεθῇ, πάντοτε ὅπως στὸν αἰσθητὸ κόσμῳ ἕνα κριτήριον ὅπως δὴποτε σταθερότερον. Εἶναι ἀναγκασμένοι οἱ σοφισταί νὰ δεχθοῦν γιὰ τὴν πράξη τοῦλάχιστον κάτι βέβαιον. καὶ αὐτὴν τὴν βεβαιότητα τὴν βρῆκαν στὸ συναίσθημα τῆς ἀρεσκείας καὶ τῆς δυσαρρεσκείας. Ἀφοῦ κανένας νόμος δέν μπορεῖ νὰ σ' ἐμποδίσῃ νὰ κάνῃ ὅ,τι σ' ἀρέσει. - Ἄν σ' ἀρέσει ἡ πολιτικὴ δύναμις εἶναι δίκαιο καὶ ἠθικὸ νὰ τὴν ἔχῃς καὶ ἀφοῦ ἡ ρητορικὴ σέ βοηθεῖ στοὺς σκοποὺς σου σπούδασε ἐπὶ ρητορικῇ. Ὅσοι πηγάζει ὁ ἡδονισμὸς ὅπως καὶ κάθε ἀντι-ιδιοκρατικὴ θεωρία ἀπὸ τὸν κύκλον τῶν σοφιστῶν ἀλλὰ προσλαμβάνει στοὺς κατοπινοὺς ἀρέσων χρόνους πολλές μορφές ἀναλόγως μὲ τὸ τί θεωρεῖται ἡδονὴ ἀπὸ τὸν καθέναν. -

Εἴτε ὅπως θεωρηθῇ ἡ ἡδονὴ ἡ ἄρση καὶ συνειδητὴ ἀπόλαυσις τῶν αἰσθησεων, ὅπως τὸ ἐπρέσβευαν οἱ κηρυναῖκοί, εἴτε ἀγτιθέτως ἡ ἀπαλλογὴ ἀπὸ τίς αἰσθησιακὰς ἀνάγκας καὶ τίς ἐπιθυμίας, ὅπως τὸ ἐδίδασκαν οἱ κυνικοί, εἴτε θεωρηθῇ ἡδονὴ ἡ μετρημένη καὶ ἐλεπτισμένη πνευματικὴ ἀπόλαυσις, ὅπως τὸ ἐδίδασκαν οἱ ἐπηκοῦριοι, πάντα ἡ ἀρχὴ τοῦ ἡδονισμοῦ ἀναπαύεται στὴν αἴθηση, σὲ κάτι ἀπολύτως σχετικὸ καὶ δέν μπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ γιὰ τὴν θεμελίωση λογικῶν καὶ ἠθικῶν ἀρχῶν, κατὰ τρόπον ἀπόλυτον. Ὅλα, οἱ ἀξίες ὑπάρχουν ὅχι διότι εἶναι ἀξίες αὐτὲς καθ' ἑαυτὰς, ἀλλὰ διότι χρειάζονται στὴν ἡδονικὴ εὐδαιμονία. -

7. - Στὸ βάθος πρῶτα πρῶτα τοῦ κυρηναῖκοῦ εὐδαιμονισμοῦ ὑπάρχει καὶ πάλιν ἡ ἄρνησις τοῦ νοητοῦ κόσμου. Ἡ τελευταία πηγὴ τῆς

πράξεως είναι τὰ εὐάρεστα ἢ δυσάρεστα συναισθήματα, τὰ ὅποια προέρχονται πάντοτε ἀπὸ τὴν αἴθηση. Ὁ ἄνθρωπος οὔτε ἔχει οὔτε μπορεῖ νὰ ἔχη ἄλλο κίνητρα παρὰ κίνητρα ὑλικά, ὅσα δηλαδὴ τοῦν παρέχουν οἱ αἰσθήσεις.

Οἱ εὐδαιμονισταὶ φαίνονται ἄρνούμενοι, ^{τῆς} ὅτι θεμέλιον/πνευματικῆς ζωῆς εἴτε στὴν πράξιν εἴτε στὸ λόγον εἶναι ἡ ἐλευθερία. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν ποὺ μιὰ συνείδηση ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ κρίνῃ εἴτε ἐπιστημονικὰ εἴτε ἠθικὰ τὸν κόσμον, αὕτῃ ἡ συνείδηση προϋποτίθεται ἐλευθερία. Ἀρνήση αὐτῆς τῆς ἱκανότητος στὴ συνείδηση σημαίνει ἄρνηση τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἠθικῆς. Ἀρνήση ὅμως τῆς ἐπιστήμης εἶναι καθὼς εἶδαμε

Ὅταν ὅμως δεχθῇ κανεὶς τὴν ἐλευθερίαν στὴν ἐπιστημονικὴ συνείδηση κατ' ἀνάγκην θὰ δεχθῇ καὶ τὴν ἠθικὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως γενικὰ. Ἄν ὅμως ὑπάρχει ἠθικὴ ἐλευθερία ὑπάρχει καὶ ἡ ἱκανότης νὰ πράττῃ κανεὶς ἀντίθετα πρὸς τὴν ἐπιταγὴν τῆς ὕλης. Ἐλευθερία δὲν σημαίνει τίποτε ἄλλο παρὰ ἐλευθερία ἀπὸ τὴν ὕλη, ἀπὸ τὰ πάθη καὶ τὰ ἐπιθυμίας τῆς ὑλικῆς ζωῆς. Ποιὸ εἶναι τὸ κίνητρο τῆς πράξεως ἔξω ἀπὸ τὴν ὕλη ἐναντίον τῆς ὕλης. Ἐκεῖνο ποὺ εἶναι καὶ πηγὴ τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως ἔξω ἀπὸ τὴν αἴθησιν. Ὁ λόγος τότε ἐλευθέρα πράξι εἶναι πράξιν ποὺ εἶναι σύμφωνη μὲ τὸν λόγον. Καὶ οἱ ἄρχες μὲ τὴν ὅποιον ὁ λόγος κατευθύνει τὴν πράξιν ὅπως καὶ τὴ γνώση λέγονται ιδέες. Ἔτσι πολεμάει ἡ ἰδεοκρατία τὸν εὐδαιμονισμόν. Ὁ ἄρχατος ἡδονισμὸς δὲν φαίνεται νὰ γνῶρισε τὴν ἀνελευθερίαν. Ἀλλὰ οὔτε φαίνεται νὰ ἔχη ξεωρίσῃ καὶ τὴν ἀνάγκην ἑνὸς κόσμου νοητοῦ γιὰ τὴν ὑπαρξὶ τῆς ἐλευθερίας. Πάντως οἱ ἐπικουρεῖοι δὲν χωρίζαν ἡδονὴν ἀπὸ τὴν ἐνάρετον βίον. Ἀλλὰ ἔμενε πάντα ἡ ἀρετὴ τὸ καλλίτερον μέσο μὲ τὸ ὅποιο ὁ σῶφρον ἐπιτιτύγγανε τὴν εὐδαιμονίαν, δὲν ἦταν ποτέ αὐθυπόστατος σκοπός. Ἴσως ὑποστηρικθῇ ὅτι μιὰ ποὺ τόσο ἀπόλυτα τὸ ἠθικὸ στοιχεῖο τίθεται καὶ ἐπιτάσσεται τί μας

νοιάζει ἂν τίθεται ὡς μέσον ἢ ὡς σκοπός. Κ' ὅμως πῶς μὴ μὴ τέτοια θεωρητικὰ σφαλερὴ βάσις ἐγκλείει κινδύνους αὐτὸ φαίνεται ζωηρότερα στὶς περὶ δικαίου θεωρίες τῶν ἐπικουρίων, ἂν. Γιὰ τὸν Ἐπίκουρο τὸν φιλόσοφον ποῦ ξεχωριστὰ ἔβαλε ἀρχὴ τῆς πράξεως τὴν ἡδονὴν ὅσο καὶ ἂν τὴν θεωροῦσα ἀναπόσπαστη ἀπὸ τὸν ἐνάρετο βίον, ἦταν ἀνάγκη τὴν ἐνότητα τῆς κοινωνικῆς, τῆς πολιτικῆς πράξεως τὴν πολιτεία νὰ τὴν θεμελιώσῃ καὶ αὐτὴν στῇν ἡδονή. Ἡ Πολιτεία παρέχει μὴ ὀργάνωσις γιὰ τὸν Ἐπίκουρο ἡδονικώτερη ζωὴ. Συμφέρει στοὺς ἀνθρώπους; Εἶναι καθὼς λέγει αὐτολεξεῖ "Σύμβουλον συμφέροντος". Ἐδῶβ γιὰ πρώτη φορά ἂν ἐξαίρεσις κανεῖς μὴ νύξῃ στὴν πολιτεία τοῦ Πλάτωνος ἐμφανίζεται στὴν ἱστορία ἢ μεταγενεστέρᾳ ἀπὸ τὸν καὶ ὕστερα περίφημη θεωρία τοῦ κοινωνικοῦ συμβολαίου τοῦ καὶ ἡ ἰδέα αὐτὴ εἶναι ἐλληνικὴ εἶναι ἄνθος τῶν κήπων τοῦ Ἐπικούρου. Ἀλλὰ τί φαρμακερά ἄρώματα ἀποπνέει αὐτὸ τὸ ἄνθος, τὸ χαίρουν ὅλοι οἱ γνωστοί τῆς ἱστορίας τοῦ δημοσίου δικαίου. Κατωρθώθηκε μ' αὐτὴ τὴν θεωρία μὲ ὑποστηρικτὴ καὶ ὁ ἀπόλυτος μοναρχισμός, ἀλλὰ καὶ κάθε εἶδους ἀνταρσία. Πάντα μὴ θεωρητικὰ ἀσαφὴς καὶ ἀσταθὴς θεωρία χρειάζεται ὡς δικαιολογία γιὰ τὴν διὰπραξὴ τῶν μεγαλύτερων σφαλμάτων τῆς πολιτικῆς ἱστορίας. Ἡ θεωρία ἢ μᾶλλον ἡ ὑπόθεσις τοῦ κοινωνικοῦ συμβολαίου ἐνσαρωτικὴ τοῦ αὐδαιμονισμοῦ καὶ τοῦ ὀφελισμοῦ ἐπέτυχεν τὴν μεγαλύτεραν ἐξάπλωσιν καὶ τὴν εὐρύτερη δημοφιλίαν. Τὴν ξαναβρίσκομε αὐτὴν τὴν θεωρίαν τοῦ Ἐπικουρίου στὸν ἐπίσημον φιλόσοφον τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, στὸν ὁπώρα τὸν Ἀκουτνάτη. Μποροῦ νὰ πῶ ὅτι τὴν ξαναβρίσκομε σὲ κάθε σύστημα ὅπου λείπει ἡ ἀντίθεσις ἰδέας καὶ πραγματικότητος. Μὲ τὴν ἀκραία τοῦ αἰσθησιοκρατίας τὴν ἐνστερνίζεται ὁ καὶ τὸν ἀκολουθεῖ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖον ὁ τόσο λίγο αἰσθησιοκράτης ἀλλὰ καὶ τόσο ξένος πρὸς τὴν ἀντίθεσις ἰδέας καὶ πραγματικότητος

ἔξαρτᾶται καθ' ὅσον στιγμή ἡ ζωὴ τῆς πολιτείας ἀπὸ τὰ ἔτορα καὶ τὰ συμφέροντά των. Καὶ θὰ ἔπρεπε κατὰ τὴν θεωρίαν αὐτὴν καὶ ἡ πολιτεία καὶ τὸ δίκαιο νὰ χάσουν τὴν ἀξίαν των ἂν ἀποδεικνύονταν ὅτι τὸ συμφέρον στὰ λίγα ἢ στὰ περισσότερα ἔτορα μίᾳ ὁρισμένης ἐποχῆς. Σὲ τέτοια δυναυτικά συμπεράσματα ὁδηγεῖ ὁ εὐδαιμονισμὸς τὸ δίκαιο καὶ τὴν πολιτεία δὲν μπορεῖ νὰ τίς θεμελιώσῃ ὡς ἀπολύτως ἀξίες, ἐνῶ ὅλους καὶ τοὺς πρὸς ἀντιθέτους σκοποὺς μπορεῖ νὰ τοὺς ἐμφανίσῃ σὰν πανάκεις τῆς ζωῆς σὲ καθ' ἑστέρω στροφῇ τοῦ χρόνου. Γι' αὐτὸ σὲ κανένα πολιτικὸ ἀγῶνα τῶν νεωτέρων χρόνων δὲν ἔλειψε ἐκατέρωθεν τὸ ὅπλο τοῦ κοινωνικοῦ συμβολαίου ἢ τῶν παρομοίων εὐδαιμονιστικῶν θεωριῶν. -

Β. - Ἡ πλῆκῃ τῶν συγκρουομένων πνευματικῶν ρευμάτων δὲν εἶναι ποτὲ ἀπλή, δὲν εἶναι πουθενά πρὸς περίπλοκην κατὰ στήν Εὐλάδα ὅπου ἀπὸ σὲ μίαν λιγύστην χώραν, σ' ἐλαχίστους ἀνθρώπους ἐβλάστησαν ὅλες οἱ δυνατές ἰδιολογικὲς ἀντιθέσεις στήν πρὸς ἀδιλλάκτῃ μορφῇ. - Καὶ ἀπὸ ἐνὸς ἄλλο σημεῖο ἡ ἰδέα τοῦ δικαίου κινδυνεύει νὰ παρασυρῇ. Ὡς τώρα ἡ ἐννοία τοῦ νόμου καὶ τοῦ δικαίου γενικὰ κινδύνευε ἀπὸ τὴν ἄρνησιν τοῦ νοητοῦ κόσμου, ἀπὸ τὸν σχετικισμὸν καὶ τὸν εὐδαιμονισμὸν. Καὶ τὸ σπουδαιότερον ὅπλον τοῦ μᾶς βοήθησε στήν ἀπόκρουσιν ἐπὶ τῶν κινδύνων ἡ παγκόσμια τάξις τῆς φύσεως, ἡραθηρατικὴ ἁρμονία. Ἀλλὰ ὁ ἴδιος αὐτὸς φυσικὸς νόμος ποὺ ὅταν τὸ δίκαιο ἐκλονίζονταν μαζὺ μὲ καθ' ἑστέρω ἄπολυτὴ ἀρχή, στάθηκε παραστάτης καὶ τὸ στερέωσε ἀποδεικνύοντας μὲ αὐτὴ τὴν ὑπαρξίν του, πῶς δὲν χωρίζεται πνεῦμα ἀπὸ τίς ἀρχές μὲ ἀπόλυτο κύρος, αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ φυσικὸς νόμος ποὺ ἔκρινε τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ σοφισμοῦ ἔρχεται ἐπικίνδυνα ὑπερφαλαγγίζοντας τίς δύο ἀντίθετες ἀπόψεις, νὰ γεννήσῃ νέα καθήκοντα στοὺς ὑπερμάχους τοῦ δικαίου, ὡς ἰδέας ὡς ἀπολύτου ἀρχῆς. -

Ἡ μαθηματικὴ ἀκρίβεια τοῦ φυσικοῦ ἀνοργάνου κόσμου, ἰδίως ἡ ἀστρονομικὴ ἀλήθεια προσέλαβε τὴν μορφὴ μιᾶς παγκοσμίου τάξεως καὶ ἁρμονίας, μιᾶς ἀπολύτου ἐνότητος τοῦ παντός, ἀπὸ τὴν ὁποίαν δέν ἐξέφευγε οὔτε ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ, οὔτε ἡ ἱστορικὴ πρᾶξις. Αὐτὸς δὲ ἀπόλυτος ρυθμὸς τοῦ κόσμου διέπονταν ἀπὸ μιᾶν ἀρχήν, τὸν νοῦν, τὸν λόγον, τὸν θεό. —

Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι αὐτὴ ἡ κοσμικὴ τάξις δέν ἐπνίγε τὴν ἀνθρωπίνη ἐλευθερίαν. Τοῦναντίον τῆς ἐδίνε τὴν ἀποστολὴν νὰ διαμορφώνει τὴν ἀνθρωπίνη ἐνέργεια, καὶ φυσικὰ, τὴν πολιτικὴν ἐνέργεια σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχὴν αὐτήν. Κατὰ φύσιν ζῆν" ἔλεγεν ὁ Ζήνων. Ἡ πολιτεία καὶ τὸ δίκαιον εἶναι ἀναγκαῖο ἀπάντασμα τῆς φύσεως. Τὸ δίκαιον εἶναι φυσικὸν δίκαιον. Ἡ πολιτεία ὅμως μὲ τοὺς νόμους τῆς δέν θέτει ὅτι θά ἦταν σύμφωνον πρὸς τὸ φυσικὸν αὐτὸ δίκαιον πρὸς τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων, ὅ,τι ἀπορρέει ἀπὸ αὐτὴν τὴν φύσιν δηλαδὴ τὴν ἀληθινὴ φύσιν τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ παρασύρεται ἀπὸ τὰ πάθη καὶ τίς ἐπιθυμίας ποὺ ἀντεστρατεύονται τὴν ἀληθινὴ φύσιν. Γι' αὐτὸ δημιουργεῖται μιᾶ ἀντίθεση μεταξὺ φυσικοῦ καὶ θετικοῦ δικαίου. Ἡ ζωὴ τὴν ὁποίαν ἐπιβάλλει ἡ πολιτεία δέν εἶναι κατὰ φύσιν ἀλλὰ παρὰ φύσιν ζῆν. Βεβαίως ἡ πολιτικὴ ζωὴ εἶναι μιᾶ ἀναπόφευκτη μορφὴ τῆς ἱστορίας καὶ γ' αὐτὸ πρέπει καὶ ὁ σοφὸς νὰ ὑποτάσσεται αὐτῇ. Ἀλλὰ καὶ ὅσο ὑπάρχει ἱστορία, ὅσο δηλαδὴ ὑπάρχει ἀποστασις μεταξὺ τοῦ ἰδανικοῦ ποῦ ἔπρεπε νὰ ἐπραγματοποιηθῇ καὶ τῆς πραγματικότητος ποὺ ἀπέχει πάντα ἀπὸ τὸ ἰδανικὸ τόσο καὶ ὁ σοφὸς θά θεωρεῖ τὸ ἱστορικὸ δίκαιο καὶ τὴν ἱστορικὴ πολιτεία σάν κάτι κατώτερον καὶ ἀναξιώτερον ἀπὸ τὴν δική του ἠθικὴ ζωὴ. Γι' αὐτὸ καὶ πρέπει νὰ ἀπέχει τῆς πολιτικῆς κοινωνίας καὶ νὰ στρέφεται πρὸς τὰ ἀνώτερα ἰδεώδη ποῦ ζοῦν στὸν ἐσωτερικὸν στὸν χωριστὸν ἄνθρωπον. Ἐτσι σιγὰ σιγὰ ἐμφανίζεται ἡ πολιτεία καὶ τὸ δίκαιο σάν ἕνα ἀναγκαῖο μὲν

μέσω τῆς πνευματικῆς ζωῆς, ἀλλὰ καί σάν τήν κατώτερή της βαθμίδα, σαν κάτι ποῦ ὁ σοφός πρέπει νά προσπεράσῃ γρήγορα γιά νά φθάσῃ στή ἀλήθεια μιᾶς φωτεινότερης ζωῆς. Ἡ θεωρία τοῦ δικαίου τόσο χαμηλά τοποθετημένη, τόσο ταπεινωμένη φθίνει καί πεθαίνει. Γιά δεύτερη ἔτσι φορά, μετὰ τοὺς χρόνους τῶν σοφιστῶν, ὁ νεοπλατωνισμός, ἀπό ἐντελῶς ἄλλους δρόμους βαδίζοντας, ἔρχεται νά ἀρνηθῇ τήν ἀξία τοῦ δικαίου καί τῆς πολιτείας. Ἦταν ἀκριβῶς ἡ ἐποχή πού στή Ρώμη, ὅπου καί ζοῦσαν ὁ Πλωτῖνος, γνῶριζαν τό δικαιοσύνην λαμπρότερη του ἄνευσης. -

Σέ τέτοιο δραματικό διχασμό ζωῆς καί θεωρίας τοῦ δικαίου ὠδήγησεν ἡ ἐγκατάλειψη τῶν ἀρχῶν τῆς πλατωνικῆς ἰσοκρατίας. Ἦταν καί ἡ ἐποχή πού οἱ πιστοί τοῦ Ναζωραίου ἀκόμα ἐλεύθεροι ἀπό τήν δογματική καί τήν ἐκκλησιαστική του συγκρότηση ἔφευγαν τήν πολιτειακή ζωή μὰ καί τήν ἱστορική καί τήν ἐπήγεια ζωή γενικά, γιά νά ἐφιερθεῖν στήν ἐκστατική καί ἀσκητική λατρεία τοῦ θεοῦ. -

Ἔτσι ὠδήγησε ὁ στωικισμός καί ἕστερα ὁ ντοπλατισμός καί τελικά ὁ ἀρχικός χριστιανισμός στό θάνατό τῆς πολιτείας καί τοῦ δικαίου, δηλαδή στό θάνατο τῆς ἱστορικῆς ζωῆς.

9. - Γιά τήν ἰσοκρατία ὅπως ἡ πολιτεία εἶναι ἡ αἰωνία ἀξία τῆς ζωῆς. Ὁχι στά ἄτομα ἀλλά σ' αὐτήν ολοκληρώνεται ἡ ἡθική ζωή μόνο στήν ρυθμισμένη ἐπικοινωνία μέ τοὺς πλησίον ἔχει μιά πράξη ἀξία καί νόημα. Μόνο στή κοινωνία ὑπάρχει ἐλευθερία δηλαδή συνειδηση. Συνειδητή καί ἐλευθέρα ζωή, αὐτό εἶναι ἀποστολή τοῦ ἀνθρώπου. -

Στήν πολιτεία καί διά πολιτείας συντελεῖται ὁ ἀγῶνας γιά τήν ἀπελευθέρωση ἀπό τά βάρη καί τά πάθη τῆς ὕλικης ζωῆς καί γιά τήν ρύθμισή της σύμφωνα μέ τό λόγο. Καρμιά ἱστορική πολιτεία δέν ἐπιτυγχάνει αὐτό τό ἰδανικό. Ἀλλ' αὐτό ἀκριβῶς σημαίνει ἱστορική ζωή. Ἕναν ἀγῶνα τῆς ὕλης μέ τό πνεῦμα μέ ὅλα τά λάθη καί τῆς ἀμαρτίας ποῦ παρασύρει ἡ ὕλη, ἀλλὰ καί ὅλες τίς ἀπρόοπτες ἐξάρσεις πού γεννᾷ τό πνεῦμα. Ὅποιος φεύγει αὐτόν τόν ἀγῶνα γιά νά μὴ ἀμαρτήσῃ καί γιά νά μὴ λαθέψῃ στήν ἀσφάλεια τῆς μοναξιάς του, δέν ἔχει δι-

καίωμα νά λέγεται ἠθικός ἄνθρωπος. Ὅποιος δέν ἀντέχει νά πολεμήσῃ μέσα στόν στρόβιλο καί πτῆν ἀντίσταση τῶν παθῶν μέ ὅσα μπορεῖ καθαρότερα τά χέρια, ἐκεῖνος μέ ὕλη του τήν σοφία καί τήν ἐγκράτεια εἶναι ἐκεῖνος ἕνς ἀρνητικά ἀνελεύθερος καί δοῦλος τῆς ὕλης. Ἡ ἰδιοκρατία δέν ὀρνῇ τήν ἰδανική πολυτεία, ἀλλά τήν πραγματική πολιτεία, κάθε πολιτεία ποῦ ἐκτελεῖ αὐτόν τόν ἀγῶνα ὅσα ἔχει εἶναι βεβαρημένος μέ λάθη καί ἀδυναμίες. Γι' αὐτό ἡ ἰδιοκρατία καί ὅταν εἶναι ἄδικο ἀκόμα ὑποτάσσεται στό θετικό δέκατο, μέ τήν πίστη ὅτι καί τοῦ ἱερωτέρου ἀγαθοῦ ἢ σωτηρία δέν ἀξίζει ὅσο ἡ ἀτέλιωτη ἐκτέλεση τῆς ἀδικώτερης πολιτειακῆς ἐπιταγῆς. Ἐνῶ λοιπόν ὅλες οἱ ἄλλες θεωρίες ὀδηγοῦν ἀπό διάφορους δρόμους στήν ἄρνησι τῆς πολιτείας καί τοῦ δικαίου ἡ ἰδιοκρατία μόνη ὀδηγεῖ στήν ἀπόλυτή της κατάραση καί στή θεμελίωσή της σέ βάθρα ποῦ δέν κλονίζει κανένας καιρός. -

20. - Ἀλλά καί ἕναν ἄλλο κίνδυνο γιά τήν θεωρία τοῦ δικαίου ἡ ἀρχαία φυσιοκρατία. Ὅσο ἀκόμα ἡ φύσις θεωρήθηκε ὡς λόγος καί ἰδέα τοῦ δικαίου εὐσταθοῦσε καί ἄλλοι ἦταν οἱ στοχασμοί ποῦ ὀδηγοῦσαν στήν ἄρνησι τοῦ δικαίου. Ὅταν ὅμως ὁ λόγος ἐθεωρήθηκε ὡς ζωή φυσική ὥπως διαφαίνεται τό πρᾶγμα στούς κυνικούς ἐκεῖ μοιραῖα θεωρήθηκε καί ἡ ζωή ὡς ὑποταγμένη στήν νομοτέλεια τῆς φύσεως, ὅταν δηλαδή ἀντί νά εὐρυνθῇ ἡ ἔννοια τῆς φύσεως ἐστένεψε ἡ ἔννοια τοῦ λόγου, τότε ἀνέκυψε προφανέστατα ὁ μέγιστος κίνδυνος γιά τήν ἰδέαν τοῦ δικαίου. Ἕνα νεκρό δίκαιο εἶναι καλλίτερο ἀπό κακό δίκαιο. -

Μέ αὐτήν τήν περιορισμένην ἔννοια ἡ φύσις σκοτῶνει τήν ἀνθρωπίνην ἐλευθερία. Ὁ ἄνθρωπος δέν ἔχει τήν δύναμη νά πράξῃ ἠθικά ἢ ἀνῆθικα δίκαια ἢ ἄδικα. Ὅ,τι κάνει εἶναι ἀναγκαῖα συνέπεια προηγουμένων αἰτιῶν. Ὅλη ἡ ἱστορία παίρνει τήν μηχανική πορεία τῆς ἀπαρεγκλήτου νομολογίας τῶν φυσικῶν φαινομένων. Ἄν ὁ

πάρχειν πολιτεία καὶ δίκαιον εἶναι καὶ αὐτὰ ἀναγκαῖες καὶ ἀναπότρεπτες συνακολουθίαι τῆς φυσικῆς ζωῆς, δηλαδή τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, δηλαδή τῆς ὕλης. Ἡ ἠθικὴ καὶ ἱστορικὴ ζωὴ δὲν ἐννοεῖται πιά παρὰ σὺν ἑνῇ κορμᾷ τῆς φύσεως, τοῦ ὕλικου κόσμου. Μόνη μὲν θλιβτικὴ θεωρία τῆς ἱστορίας εἶναι δυνατὴ. Μόνη ἀλήθεια εἶναι ὁ ἱστορικὸς ὕλισμος. Τὸν ἱστορικὸ ὕλισμὸν στήν μαρξικὴν του διατύπωση δὲν γινώρισε βέβαια ὁ ἐλληνισμός.

Ἡ δύναμις τοῦ λόγου καὶ ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία ἔπρεψαν ὡς τὴν ἐκπνοὴν τοῦ ἐλληνισμοῦ ἀκλόνητες ἀρχαί καὶ φιλοσοφικοῦ συνειδότητος. Ἡ προέκταση ὅμως τῆς φυσιοκρατίας στοὺς νεωτέρους χρόνους ἔπληρε τὴν ὁξείαν ἐκείνη μορφήν μετὰ τὴν ὅποιαν κυρίως παλαίει σήμερα ἡ ἰδέα τῆς πολιτείας τοῦ δικαίου. καὶ ἂν λοιπὸν ἡ δοξασίαι αὐτὴς δὲν διατυπώθηκαν τότε ὅπως ἀπ' ἐδῶ διαφαίνεται πῶς οἱ ρίζαι τῶν κοινωνικῶν θεωριῶν συγχρόνως ἐπιστήμης κρύβονται στὰ ἐλληνικὰ χώματα τῶν ἀρχαίων καρπῶν. Ὅπως καὶ σήμερα, ἔτσι καὶ τότε ἡ φιλοσοφία τοῦ δικαίου προχωρῶντας μετὰ τὸν σοφιστικὸν σχετικισμόν καὶ τοῦ εὐδαιμονισμοῦ καὶ τῆς ἀρνήσεως καὶ ἀπολύτου ἀρχῆς καὶ τῆς φυσιοκρατίας ἀκόμῃ διεξάγει ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους καιροὺς τὸν ἱστορικὸν τῆς ἀγῶνας.

Ἀγωνίζεται νὰ δώσῃ στὸ δίκαιο ἕνα νόημα ἐλεύθερο ἀπὸ τῆς κοινωνικῆς δοξασίας τῶν ἐκαστοτε ἐποχῶν. θέλει τὴν πολιτεία τοῦ δικαίου ὅχι σὺν ἑνῇ χρήσιμῳ ἢ ὠφέλιμῳ μέσῳ, γὰρ τὴν ἀτορικὴν ἢ τὴν βραδικὴν εὐδαιμονίαν ἀλλὰ σὺν τὸν τελικὸν σκοπὸν τῆς ἱστορίας. καὶ μὰ αὐτὸ τὸν τρόπον θεμελιώνει τὴν πολιτεία τοῦ δικαίου σὺν ἀξίᾳ ἀπόλυτῃ καὶ σὺν ἰδέᾳ. Βέβαια τέτοιοι στοχασμοὶ δὲν εἶνε καὶ δὲν θὰ γίνωνται ποτέ οὔτε προσιτοὶ οὔτε εὐάρεστοι στοὺς πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἰδεοκρατία εἶναι ἐρησκεία τῶν ὀλίγων, καὶ ὅταν κάποτε φαίνονταν ὅτι λατρεῖται ἀπὸ πολλοὺς. Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν σημαίνει οὔτε ἀδυναμία οὔτε ἥττα. Ὅπως ἡ ἰδέα τῆς ἀληθινῆς ἐρησκείας καὶ ἰδιότης τῆς ἀληθινῆς τέχνης ἔτσι καὶ ἡ ἀληθινὴ ἰδέα τῆς πολιτείας δὲν καταλαμβάνει καὶ πολὺν χρόνον τῇ ζωῇ. Τὴν ἰδεοκρατικὴν θεωρίαν τοῦ δικαίου

μάλιστα τὴν διέπει μοιραῖα ἓνας ριζοσπαστικὸς ἀριστοκρατισμὸς
 τοῦ τόσο ἀντιστρατεύεται στῆς δημοκρατικῆς ἐποχῆς μὰς τὴν ἐ-
 πιπεδωτικὴν προσπάθεια. Ὡστε νὰ φαίνεται ἡ ἰδεοκρατία παρὰ
 ποτὲ μακριὰ ἀπὸ τὴν κατίσχυσὴ της. Ἀλλὰ οἱ δύσκολοι θάλεγαν
 οἱ ἀπελπισμένοι ἀγῶνες εἶναι καὶ οἱ εὐγενέστεροι. Μὴ νομίσε-
 τε ὅμως πῶς γ' αὐτὸ δέν εἶναι μιά ἀφανὴς καὶ ὑποχθονία, ἀλλὰ
 καὶ θαυτάτη συμβολὴ στὴν ἐξέλιξιν τοῦ πολιτισμοῦ. Ὑπάρχουν
 κἀτι λεπτότατα πολὺτιμα μέταλλα διασκορπισμένα σὲ ἐλάχιστες
 ποσότητες παντοῦσθλον τὸν ἑναστρὸ κόσμῳ πολυζήτητα καὶ μό-
 λιν συλληπτά ἀπὸ τὴν αὐστηρότερη ἐπιστήμη, καὶ ὅμως μέταλλα
 ζωοποιά, τοῦ κ' ἔν ἑνα ἔλειπε, θὰ ἔλλαζε ολοκληρωτικὰ ἡ οὐσία
 τοῦ κόσμου. Μὴ σὰς κάνει οἱ ὕγκοι τῶν πραγμάτων ἀλλὰ ἡ ἀξία
 των. Οἱ ὕγκοι θὰ παρέλθουν ὅλοι. Ἡ ἀξία των θὰ ἔχῃ τὴν ἴδια
 ἀξία καὶ ὅταν καὶ ἡ ἀνάρνηση τῶν πραγμάτων παρέλθῃ. Εἶναι
 μοῖρα ~~τῆς ἰδέας~~ εἶναι καὶ ὁ πόνος τῶν πιστῶν τῆς ἰδέας νὰ
 σημιουργεῖται γύρω των μιά μόνωση καὶ ἴσως καὶ μιά ἀντιπάθεια
 μάλιστα, σὲ κοινωνικὰς κοινωνίας στενές. Ἄν ὅμως μερικοὶ ἀπὸ
 σὰς θελήσετε νὰ συμπερισθῇτε αὐτῇ τῇ μοῖρᾳ καὶ νὰ γευθῇτε αὐ-
 τὸ τὸν πόνον μὴ φοβηθῇτε πῶς θὰ σπαταλήσετε μάταια τὸν κύκλον
 τῆς ζωῆς σας. Τὸ ποῦ νὰ τὴν κάνετε ἀφανὴ ἢ σὰν τα πολυτιμώτε-
 ρα τῶν μετάλλων.

Ἀπὸ λίγα χέρια περνάει ἡ λαμπαδηδρομὶα τοῦ πνεύματος ἀνά-
 μεσα στὴν τύρβην τῆς ἱστορίας. Γιὰ λίγους εἶναι ἡ ἐπιστήμη καὶ
 ἡ τέχνη. Γιὰ τοὺς λίγους αὐτοὺς εἶναι καὶ ἡ θρησκεία. Γι' αὐ-
 τοὺς τοὺς λίγους ὑπάρχει καὶ ζωή.

~~και του τον καταρταζει προς ένα προορισμό. Τα πράγματα λοιπόν
 που σε αυτό το σημείο δεν συμπιέζονται δεν μπορεί να λέμε ότι
 είναι το ίδιο, αλλά όμοιωμα.~~

Και συμπεραίνει ^{από το} ότι λοιπόν η πόλις φύσει και υπάρχει και
 προϋπάρχει από τον καθένα μας, αυτό είναι φανερό. Διότι αν ο καθέ-
 νας που θα αποχωρισθῇ από την πόλη δεν είναι πιά αυτόρκης τότε
 η σχέση του προς τῇ πόλιν είναι όπως η σχέση όλων των άλλων μερῶν
 προς τὸ ὅλο. Ὅποιος δὲν μπορεί νὰ μετάσχη μιᾶς κοινωνίας ἢ ὅποιος
 δὲν χρειάζεται νὰ μετάσχη, διότι εἶναι αυτόρκης, αὐτὸς δὲν εἶναι
 μέρος (στοιχείο) μιᾶς πόλεως καὶ επομένως εἶναι ἢ ἄριον ἢ κείος.

Γι' αὐτὸ ὑπάρχει σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους φυσικὰ ἡ τῶ-
 ση πρὸς αὐτὴ τὴν μορφή κοινωνικῆς ζωῆς καὶ ὁ πρῶτος πρὸς τὴν
 ἵδρυσιν ἔγινε αἰτία τῶν μεγίστων ἀγαθῶν. Διότι ὅπως ὁ ἄνθρωπος
 ἅμα ὁλοκληρωθῇ (φτάσῃ στὴν ὁλοκληρωτικὴ ἀνάπτυξη τῶν δυνατοτή-
 των του) εἶναι τὸ ἄριστο ἀπὸ τὰς ζωντανῆς ὑπάρξεις, ἔτσι καὶ
 ὅταν χωρισθῇ ἀπὸ τὸ νόμο καὶ τῇ δίκῃ καταντᾷ τὸ χειρότερο
 ἀπὸ ὅλες. Καὶ αὐτὸ ^{διότι} εἶναι φανερό ἡ ἀδικία πού διαθέτει
 ὅπλα. Ὁ δὲ ἄνθρωπος γεννιέται ἔχοντας ὅπλα γιὰ νὰ τὰ θέσῃ
 στὴν ὑπηρεσία τῆς φρόνησης καὶ τῆς ἀρετῆς (γιὰ τὴν ὁλοκλη-
 ρωσὴν του). Μπορεῖ ὅμως νὰ τὰ χρησιμοποιήσῃ γιὰ τοὺς ἀκριβῶς
 ἀντίθετους σκοποὺς. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ ἀνοσιώτατο
 καὶ τὸ ἀγριώτατο ἀπὸ τὰ ὄντα, καὶ σὲ ὅ,τι ἔχει σχέση μὲ τὴν

ὅταν πρόκειται γιὰ τὴν τροφή του καὶ γιὰ τὰ ἀφροδίσια. Ἐνῶ
 ἡ δικαιοσύνη (τὸ ἀντίθετο ἀπὸ τὴν ἀνοσιώτητα καὶ τὴν ἀγριότη-
 τα πού εἶναι οἱ ἐκφράσεις τῆς ἀδικίας) ~~ἡ δικαιοσύνη~~ εἶναι
 πολιτικόν. ^{καὶ} τὸ νόημα τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, τῆς πολιτείας
 αὐτὸ ^{διότι} ἡ δίκη (δηλ. ἡ ἀπονομὴ τοῦ δικαίου, ἡ ρύθμιση
 τῶν σχέσεων κατὰ τὸ δίκαιο) αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴν τάξιν (τὴν δια-
 μόρφωσιν) τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, (τῆς πόλεως), ἡ δὲ δίκη συνίσταται
 στὴν κρίσιν κατὰ τὸ δίκαιο, κατὰ δικαιοσύνην. Ἀφοῦ ἡ πολιτειακὴ
 τάξις διὰ τῶν κρίσεων σχετικὰ μὲ τίς κοινωνικὰς σχέσεις ὑπηρε-
 τεῖ τὴν τὸ δίκαιο, ἄρα τὴν δικαιοσύνην, εἶναι ὀρθὸ νὰ λέμε ὅτι
 ἡ δικαιοσύνη εἶναι τὸ νόημα τῆς πολιτείας.

Αν δέχεται το αντικείμενο όπως το χρησιμοποιεί
αυτό το χρώμα:

Ο άνθρωπος που σκέπτεται είναι η μορφή του (παρα-
μετρώω) διακρίνω ~~από το χρώμα~~ και βλέπω το
χρώμα μορφή νοημάτων.) ~~Η μορφή~~

Μορφή και σκέπτεται είναι οι ίδιοι οι πράξεις
Ταυτότητα είναι ίδιος

Είδη είναι αριθμοί βιωματικοί
αριθμοί βιωματικοί είναι αριθμοί βιωματικοί

Αρα ο άνθρωπος και σκέπτεται είναι αριθμοί
βιωματικοί.

Ο άνθρωπος και σκέπτεται, νόμος του είναι
οι βιωματικοί.

Χωρίς, η ανάλυση.
(Πόσο κοντά σε πλατωνικές διατυπώσεις και σκέψεις είναι ηρίνικα
"Ετσι προστίθεται στην έννοια της πολιτείας και ένα νέο στοι-
χείο. Η πολιτεία την αὐτάρκεια αυτή την πραγματοποιεί διά της
κατά δίκαιον κρίσεως, δηλαδή διά της διαίσεως. Κάτω από την
σκέψη της διαίσεως ανθίζει ήθος και πνεύμα, ολοκληρώνεται η
ανθρώπινη προσωπικότητα.

RESUME

10
 συνοψίζω την
 ενότητα μέχρι
 εδώ. παραμένει

¹⁰ **I** Τό ιδανικό κάθε ὄντος εἶναι ἡ αὐτάρκεια. Πρὸς αὐτό τείνει (εἶναι τὸ βέλτιστον). Καί ὁ ἄνθρωπος τείνει σέ αὐτό. Ἀλλά μόνος του δέν εἶναι αὐτάρκης. Χρειάζεται τήν οἰκογένεια. Μέ αὐτήν ικανοποιῦνται ὠρισμένες ἀνάγκες - ὅχι ὅλες - Προχωροῦμε στήν κώμη. Γι' αὐτήν πολλά δέν λееи ὁ Ἄρ. Τήν θεωρεῖ μόνο ποσοτικά διαφέρουσα ἀπό τήν οἰκία, τήν οἰκογένεια - εἶναι προέκταση διεύρυνση τῆς οἰκογένειας -- φθάνομε στόν ἄνωτερο ἀναβαθμό τῆς κοινωνίας, στήν πολιτική κοινωνία πού στήν ἀρχαιότητα στήν Ἑλλάδα συμπίπτει μέ τήν πόλη. Ἐκεῖ βρίσκεται ἡ αὐτάρκεια. Γι' αὐτό εἶναι ζῶον πολιτικόν ὁ ἄνθρωπος, διότι ὁλοκληρώνεται, φθάνει στό τέλος του, στήν αὐτάρκεια μόνο μέσα στήν πολιτεία. Μόνο μέσα στήν πολιτεία μπορεῖ νά ξεδιπλωθῇ ὁλόκληρη ἡ προσωπικότητα του ἡ ἠθική καί ἡ πνευματική, μόνο ἐκεῖ ἐξασφαλίζεται ὅχι μόνο τό ζῆν ἀλλά καί τό εὖ ζῆν.

II Οἱ θεοί εἶναι αὐτάρκεις, δέν ἐξαρτῶνται ἀπό τόν πλησίον τους. Γι' αὐτό δέν εἶναι πολιτικά ζῶα. Τά θηρία δέν εἶναι πολιτικά ζῶα διότι δέν χρειάζονται γιά νά ὁλοκληρωθοῦν τήν ἠθική σχέση. Τούς ἀρνεῖ ἡ καθαρά βιολογική. Ἡ αὐτάρκεια τους ἐξαντλεῖται στήν ἀνάπτυξη καί τήν ικανοποίηση τῶν φυσικῶν ὁρμῶν καί γι' αὐτό δέν χρειάζεται κοινωνία κανενός εἴδους, παρά μόνο μιά προσωρινή κάποια οἰκογένεια διὰ τήν ἐπιβίωση τοῦ εἴδους. Ἀνάμεσα στό θηρίο καί στούς θεοὺς εἶναι ὁ ἄνθρωπος τὸ μόνο ἐπομένως πολιτικό ζῶο ἐπὶ τῆς γῆς.

III Ὡς τὸ ὅτι ἄτομο δέν εἶναι αὐτάρκης, αὐτό τό ἔχει ἤδη τονίσει ὁ Πλάτων. Καί αὐτός ἀποδίδει τήν γένεση τῆς πολιτείας στήν ἀλληλεξάρτηση τῶν ἀνθρώπων (σὺν στήν ἑλλειψη αὐταρκείας) πού πάλι ὀφείλεται στήν εἰδικότητα τοῦ ἐργοῦ πού ὁ καθένας ἐπιτελεῖ. Ἡ εἰδικότητα κάνει τοὺς καλοὺς τέχνιτες ἀλλά καί αὐτὴ δημιουργεῖ ἀνάγκη τῆς ἀλληλεξάρτησης καί ἐπομένως τήν ἑλλειψη αὐταρκείας τοῦ ἀτόμου. Μόνο μιά ἐυρύτερη ὁλότητα εἶναι αὐτάρκης. Καί ἀναμφισβήτητα γιά τόν ἀρχαῖο ἡ πρώτη αὐτάρκης ὁλότητα εἶναι ἡ πόλις -- ὅπως γιά μᾶς εἶναι ἡ πολιτεία, ^{ἡ πόλις} ^{ἡ πόλις} (1)

IV Γιὰ τόν ἄνθρωπον, ἡ πολιτεία εἶναι ὁ γῆρος μέσα σὲν ὁποῖο ξεδιπλώνονται ὅλες οἱ ἠθικὲς καί πνευματικὲς δυνάμεις πού πραγματοποιοῦν το εὖ ζῆν. Καί αὐτὴ εἶναι, γιά μᾶς, ἡ ἔννοια τῆς ὁλοκληρωμένης τῆς ὀρθῆς πολιτείας... ὅχι ἀξία ἀπόλυτης αὐτὴ καθ' αὐτήν, ὅπως τήν θέλησαν μερικοὶ νεώτεροι, ἀλλά ὁ βασικὸς ὅρος, τὸ ἀπαραίτητο πλαίσιο τῆς πραγματοποιήσεώς των.

Εφαρμόζοντας τή θεωρία του ὁ Ἄρ. αὐτοῦ εἶπε αὐτά τὰ γενικά
γιά τό σκοπό, τό τέλος τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, μπαίνει στήν ἀνά-
λυση τῶν μορίων, τόν οἶκον. Ἐκεῖ διακρίνει τίς ἑξῆς σχέσεις:
α) τῶν συζύγων, β) τῶν τέκνων καί γονέων γ) τή σχέση τοῦ κυρίου
καί τοῦ δοῦλου. Κοντά σέ αὐτά ὁμως ὀνομάζει ὡς τέταρτο μέρος
τοῦ οἴκου τήν τέχνη τοῦ προσπορισμοῦ τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν. Δέν
βλέπω πῶς αὐτό μπαίνει στήν ἴδια τάξη μέ τὰ προηγούμενα. Πάντως
πρόκειται γιά κάτι πού σήμερα θά ὀνομάζονταν ἡ οἰκονομική
πλευρά ἢ δραστηριότητα τοῦ οἴκου - ὁ Ἄρ. χρηματιστική

[2, 25]
"Από τό μέρος τουτο νομίζω πώς ἔχει ἐνδιαφέρον νά μάθουμε
πώς ἀντιλαμβάνεται ὁ Ἄρ. τή θέση τοῦ δοῦλου μέσα στόν οἶκο.
"Ὡς τώρα εἶπε τήν φράση " ἀνάγκη συνδυάζεσθαι ἄρχον φύσει καί
ἀρχόμενον διὰ τήν σωτηρίαν.....τό μεν (2- 9)

"Ἦδη προχωρεῖ " Πρῶτα ἄς μιλήσωμε πρὶ δεσπότου καί δούλου
γιά νά δοῦμε ποιά ^{χρησιμότητα} θέση ἔχουν στήν ἱκανοποίηση τῶν ἀνάγκων
καί ἀκόμη γιά νά δοῦμε μήπως μπορεῖ νά ἀπό θεωρητικῆς πλευρᾶς
νά σχηματίσωμε μιὰ γνώμη καλλίτερη ἀπό αὐτές πού ὑπάρχουν
τώρα. Διότι μερικοί νομίζουν ὅτι ἡ δεσποτεία (σχέση κυρίου-
δούλου) εἶναι ἓνα εἶδος γνώσης καί ὅτι ἡ ἐξουσία ἐνός οἴκου
ἢ ἡ ἐξουσία ἐπὶ τοῦ δοῦλου καθὼς καί ἡ πολιτική καί ἡ βασιλική
ἐξουσία εἶναι ταυτόσημα, καθὼς τό εἶπαμε στήν ἀρχή. Ἄλλοι πάλι
θεωροῦν ὅτι ἡ ἐξουσία ἐπὶ τῶν δουλῶν εἶναι παρά φύσιν. Διότι
κατά τοὺς θετικοὺς νόμους (τοὺς τεθειμένους νόμους) εἶναι ὁ
ἓνας δούλος καί ὁ ἄλλος ἐλεύθερος. Ἐκ φύσεως δέ δέν διαφέρουν
γι' αὐτό καί ἡ διάκριση αὐτὴ δέν εἶναι δίκαιη, ἀλλὰ προϊόν βίος.

"Αφοῦ ἔτσι γενικῶς ἔθεσε τό ζήτημα δουλείας---προχωρεῖ....
Σέ αὐτὴ τή γενικὴ τοποθέτηση ἀναφέρει δύο ἐκ διαμέτρου ἀντίθετες
ἀπόψεις. Κατά τή μιὰ ἡ δεσποτεία εἶναι ἐπιστήμη
(Ἐδῶ θά ἀναφέρεται ἴσως στόν Πλάτωνα:

Πολιτικός 259β

Κατὰ τὴν ἄλλη σέ πολλοὺς σοφιστὲς πού ὑποστηρίξανε τό ἄδικο
γενικῶς τῆς δουλείας διότι συμβατικός καί παρά φύσιν
Γιά νά πάρῃ θέση ἀνάμεσα σέ αὐτὰ τὰ δύο
πρῶτα ζητᾷ νά καθορίσῃ τήν ἔννοια τοῦ δούλου. Καί αὐτό ἀπὸ
τῆ λειτουργία πού ἐκπληροῦ

(Παραλείπομε.....)

"Ὅπως στίς ἄλλες τέχνες ...τὰ ἀπαραίτητα ὄργανα. ἔτσι καί ἄποιοι
ἀσχολεῖται μέ τήν κτήση τῶν ἀγαθῶν τοῦ οἴκου του χρειάζεται
ὄργανα

Ἐξ αὐτῶν ἔμφυχα ---καί ἄφυχα. Δούλος ἔμφυχον ὄργανον

Ἐπειδὴ κάθε πόλη εἶναι ἓνα εἶδος κοινωνίας καὶ κάθε κοινωνία ἔχει συσταθῇ γιὰ τὴν ἐπιδίωξη κάποιου ἀγαθοῦ (γιὰτὶ οἱ πάντες πράττουν τὰ πάντα γι'αὐτό πού αὐτοὶ νομίζουν ὅτι εἶναι τὸ ἀγαθό) εἶναι φανερό πὼς ὅλες οἱ κοινωνίες ἀποβλέπουν σὲ κάποιο ἀγαθὸ καὶ πὼς μάλιστα στὸ σπουδαιότατο ἀγαθὸ ἀποβλέπει ἡ σπουδαιότατη ἀπὸ τῆς κοινωνίας, αὕτη πού περιέχει ὅλες τῆς ἄλλες καὶ αὕτη εἶναι ἡ καλούμενη πόλη καὶ ἡ πολιτικὴ κοινωνία.

Ἐννοία σκοποῦ στὴν ἀριστοτελική φιλοσοφία

1/ Τελολογία ὡς μεταφυσικὴ θεωρία (ὅλα προσδιορίζονται ἀπὸ τὸν σκοπὸν) *ἡ τέλη· φυσικὴ φύσις.*

2/ *Ευλογοίησι:*

Τελολογία ὡς μέθοδος ἐρεύνης (χρησιμοποίηση σκοπῶν ὡς σημείων ἀναφορᾶς καὶ ὡς ἀρχῶν πρὸς συστηματικὴν κατατάξιν)

ὡρίσθην ἐνδεκαπεντακ. φυσικῶν
[Ὅχι ἐντελῶς χωριστὰ τὰ δύο]

κελ' ἀρχῶν Τελολογικὴ μέθοδος προϋποθέτει βούληση κινούμενη πρὸς ὠρισμένους σκοποὺς καὶ ἀξιολόγησιν τῆς κίνησιν αὐτῆς βάσει τῶν σκοπῶν. Πιστεύομε πὼς βούλησιν ἐλεύθερη καὶ πὼς μπορεῖ νὰ προσδιορίζεται ἀπὸ σκοποὺς. Ἐπι πλεον πιστεύομε πὼς *ὑπάρχον* σκοποὶ ὡθεῖν πρὸς κατευθύνσεσιν πρὸς εἶναι ἀγαθὰ ἀπόλυτης ἀξίας + σταθεροὶ ἀναλλοίωτοι, - σημεία ἀναφορᾶς πού ἔχουν ἀντικειμενικὴ ἀξία - ὁπότεν καὶ ἡ συστηματοποΐη γύρω ἀπ' αὐτοὺς ἀποτελοῦν ἀντικειμενικὲς ἀλήθειες. Δέν εἶναι ἀνάγκη ὅμως νὰ κινούμεθα - ἡ βούλησιν μας νὰ κινεῖται πάντα πρὸς αὐτοὺς τοὺς σκοποὺς - δέν προσδιορίζεται ἀναγκαστικὰ ἡ ζωὴ τελολογικὰ - αὐτὸ θὰ ἦταν τελολογία ὡς μεταφυσικὴ καὶ ὅχι ὡς μέθοδος. Γιὰ τὴ μέθοδο ἀρκεῖ ἡ δυνατότητα τοῦ προσδιορισμοῦ τῆς βούλησιν καὶ τὸ δέον.

Ὁ Ἀριστοτέλης τὴν τελολογία τὴ χρησιμοποίησε γιὰ τὴ γνώσιν ὅχι μόνο τῆς βούλησιν πού ἔχει τὴ δυνατότητα αὐτοῦ τοῦ προσδιορισμοῦ - δυνατότητα ἐλευθερίας - καὶ δέον ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρην τὴ φύσιν - τὸ σύμπαν. Γι' αὐτόν τελολογία εἶναι ἡ μεταφυσικὴ του.

Σήμερα - νεώτεροι χρόνοι - αἰτιοκρατικὴ ἐρμηνεία φυσικοῦ κόσμου - ἀπὸ τὸ αἷτιον ἡ γνώσιν καὶ ὅχι ἀπὸ τὸ σκοπὸν " Ἀρνήσιν ὑπαρξιν σκοπῶν. - ὅχι τελολογία ὡς μεταφυσικὴ τοῦ σύμπαντος.

Ἀλλὰ δύο σημεία : 1) ὀργανικὴ φύσιν. Ἀδύνατον νόσιν ὀργανισμοῦ χωρὶς τελολογία - χωρὶς ἀναφορὰ σὲ σκοπὸν . Σκοποὶ ἐδῶ δέν ἔχουν ἀπόλυτη ἀξία - δέν εἶναι ἰδέες ἀλλὰ

είναι αντικειμενικά δοσμένοι (συμμετρήσιμα)

Ο Ἀρ. δημιουργός της έννοίας του οργανισμού και της τελολογίας πού συνδέεται μέ τή νόσή του.

Ἀλλά τελολογία και στήν κοινωνική ζωή - ἐκεῖ σκοποί ἀπόλυτες ἀξίες, ιδέες, αντικειμενικά δεδομένοι - και βούληση πού ἔχει τή δυνατότητα της ἐλευθερίας μπορεῖ νά τούς ἐπιδιώξη και πρέπει νά τούς ἐπιδιώξη

Αὐτή ἡ μέθοδος του Ἀριστοτέλη ἰσχύει και γιά γνώση της ἱστορίας της κοινωνικής ζωής -

α) διότι και αὐτή ἔχει στοιχείο οργανωτικότητας

β) διότι ἐδῶ τό τέλος εἶναι μία πραγματικότητα

(τέλος σάν κάτι διάφορο ἀπό τήν αἰτία νοεῖται μόνο ἐκεῖ πού ὑπάρχει δυνατότητα ἐλευθερίας και χρέος ἐλευθερίας. Και αὐτό ὑπάρχει στόν ἄνθρωπο μόνο.)

Βλέπομε πῶς Ἀριστ. ἀπό τήν ἀρχή πολιτικῶν καθορίζει τή μέθοδό του ἢ μᾶλλον τή φανερώνει.

Πόλις - κοινωνία πολιτική. Ο Ἀριστ. ἐδῶ φαίνεται σάν νά τά θεωρεῖ συνώνυμα. Γιά τήν ἀρχαία Ἑλλάδα ἔτσι ἦταν. Ἀλλά ὄχι γιά τόν ἄλλο ἀρχαίον κόσμον. Γι' αὐτό ἡ πολιτική κοινωνία πρέπει νά θεωρηθῇ σάν ἕνας πῶς εὐρύς ὁδός πού περιλαμβάνει και τόν ἐλληνικό τύπο της πολιτικής κοινωνίας, τήν πόλη και ὅλους τούς ἄλλους τύπους -

- ὅλες τίς κοινωνίες πού ἔχουν τά γνωρίσματα της πολιτικής κοινωνίας.

Αὐτά δέν τά εἶπε ἀπόμα. Πάρακάτω.

Πρῶτα κάνει ἕναν ἀρνητικό προσδιορισμό.

"Ὅσοι λοιπόν νομίζουν ὅτι ἡ πολιτική, ἡ βασιλική, ἡ οἰκονομική και ἡ δεσποτική ἐξουσία εἶναι ἴδιες, δέν τά λέν σωστά. νομίζουν δηλαδή ὅτι αὐτές οἱ ἐξουσίες διαφέρουν κατ' α τό πλῆθος και τήν ὀλιγότητα τῶν ἐξουσιαζομένων, ἀλλά κατ' α τό εἶδος, τήν ποιότητά τους. Ἔτσι νομίζουν πῶς ἂν ἐξουσιάζη κάποιος λίγους εἶναι δεσπότης (δομικῶν), ἂν περισσότερους οἰκονόμος (ἐξουσιάζει ἕνα οἶκον) και ἂν ἀκόμη περισσότερους τότε εἶναι βασιλεὺς ἢ πολιτικός ἡγέτης, διότι δέν ὑπάρχει καμμιά διαφορά μεταξύ ἑνός μεγάλου οἴκου και μιᾶς μικρῆς πόλης. Και σχετικὰ μέ τήν πολιτική και βασιλική ἐξουσία

ἡ ἐξουσία εἶναι βασιλική, και ὅταν ἐξουσιάζη σύμφωνα μέ τίς θεωρίες της πολιτικῆς ἐπιστήμης και εἶναι ἐν μέρει ἀρχῶν και ἐν μέρει ἀρ-

χόμενος, ή εξουσία είναι πολιτική. Αλλά αυτά δέν είναι σωστά. Καί αυτό θά γίνη φανερό όρα εξετάσωμε τό ζήτημα κατά τή μέθοδο πού έχομε υποδείξει

Πρώτος άρρητικός όρισμός πόλης καί πολιτείας: δέν διαφέρουν από τόν οίκο ποσοτικά αλλά ποιοτικά.

Πλάτων καί διαφωνία - Πολιτικός 259β - 258ε

έρμηνεία : δεσποτικών - οικονομικών

Ποιά ή μέθοδος; Ήδη μίλησε για τελολογική. Τώρα κάτι είδ-
κώτερο. Για τελολογική χρειάζεται θέση του τέλους. Άλλα για-
να βρούμε τέλος πρέπει νά δούμε τήν όλη πορεία πού οδηγεί στο
τέλος. Καί για αυτό πρέπει νά αρχίσωμε από τήν αρχή της πορείας
Πρδγ. στο φυτό, για τήν γνώση του.....

Αλλά ή αρχή είναι κατ'αρχήν κάτι απλό πού σιγά-σιγά διαφορο-
ποιείται σύμφωνα μέ τό σκοπό πού φέρει μέσα του. Όταν μάς
δίδεται κάτι σύνθετο νά τό γνωρίσωμε, πρέπει νά τό αναγάγωμε
στά απλά στοιχεία πού αποτελούν τήν αρχή του. Για τήν εφαρ-
μογή της τελολογικής μεθόδου λοιπόν ανάγκη νά πάμε στην ανά-
λυση του αντικειμένου της γνώσης στο πρώτα του στοιχεία.
Αυτή είναι ή μέθοδος πού είχε υποδείξει ο Άριστοτελής καί
πού τήν εξηγεί έν συντομία:

"Όπως στα άλλα αντικείμενα της γνώσης είναι ανάγκη τό σύνθετο να τό
διαιρούμε ως πού νά φτάσωμε σε στοιχεία πού δέν είναι πιά σύνθετα
(ασύνθετα) 6 (καί είναι ασύνθετα διότι αυτά είναι τά ελάχιστα μόρια από
τά όποια αποτελεί τό όλο) , έτσι θά δούμε καί τήν πόλη έρευνώντας
από τί στοιχεία αποτελείται καί ιδιαίτερα θά έρευνήσωμε κατά τί διαφέ-
ρουν αυτά τά στοιχεία καί αν καθένα από αυτά τά στοιχεία (τό ασύνθετα)
πού αναφέρεραμε συμβαίνει νά έχη επιστημονικά ~~σταθερό~~ προσδιοριζόμενο
γνώρισμα

Για νά γνωρίσωμε πόλη, συλλάβωμε έννοια πόλης - νά τή συλλάβω-
με τελολογικά - αλλά για νά γνωρίσωμε τέλος θά πάμε στην αρχή
στα πρώτα της στοιχεία - Άνάλυση του συνθέτου σε ασύνθετα
πού δέν διαιρούνται περισσότερο καί από εκεί ξεκινώντας θά
αρχίσωμε τήν ανασύνθεση βαθμιαία ως πού νά φτάσωμε πάλι στη
σύνθεση. "Αν είχαμε ένα ρολόι, σαν τά παιδιά.....

Φυσικά για νά δούμε από τί γίνεται κάτι πού είναι ρολόι -
μηχανική σύνθεση, δέν πάμε πίσω χρονικά - Δείπει τό στοιχείο
της γένεσης. Αλλά στην οργανική φύση καί στην κοινωνία πού
έχει καί αυτή

τό ὄν." Ἔτσι μιλοῦμε, ὅταν μιλοῦμε γιά τόν ἄνθρωπο, τό ἄλογο, ἔνα σπίτι (τά ὄντα αὐτά εἶναι αὐτά πού εἶναι ὅταν ὁλοκληρωθοῦν)

Σέ αὐτό τό σημεῖο βλέπετε τεολογιική - γενεσιική μέθοδο ἀκόμη καθαρώτερα ἀναπτυγμένη -- βασιικό γιά Ἀριστοτελεή --

Ἀφοῦ ὅμως ἡ πολις καί ἡ πολιτική κοινωνία εἶναι φύσει, ὑπάρχει ἐκ φύσεως, συμπίπτει μέ τήν ὁλοκλήρωση της, μέ τό τέλος της, μέ τήν τέλεια τήν ὁλοκληρωμένη μορφή της, ~~εἶναι~~. Ἀλλά τό τέλος αὐτό ἔχει καί μιαν ἄλλην ιδιότητα: εἶναι ἐκείνο γιά τό ὅποιο ὅλη ἡ γένεσις ὑπάρχει τό οὐ ἔνεκα οὕτη λαμβάνει χώραν. -- καί αὐτό εἶναι ὁ σκοπός γιά τόν ὅποιο ὑπάρχει -- τό τέρας, ἡ τέλεια μορφή -- καί φυσικά αὕτη εἶναι ὅ, τι καλλίτερο ὑπάρχει, τό βέλτιστον

Ἔτσι λέει ὁ Ἀρι: ἔτι τό οὐ ἔνεκα καί τό τέλος βέλτιστον.

Καί ἐδῶ βασιικός Ἀριστοτελεικός ὅρος.

Στή Μεταφυσική του Ἀριστοτέλους ὀνομάζει τέσσερις λόγους πού ἐξηγοῦν τά πράγματα, ὁ λόγος (πού ὀνομάζομε καί σήμερ^α αἰτία^{ῦλη} στίς φυσικ^{ες} ἐπιστήμες), -- τό ἐξ οὗ γίνεται ~~τι~~ -- οἷον ὁ χαλκός τοῦ ἀνδριάντος ἄλλος λόγος, ~~ὁ ἐξ~~ εἶναι τό εἶδος καί τό παράδειγμα, αὐτό πού ἀλλοιῶτικα ὀνομάζομε οὐσία -- τρίτος εἶναι ὁ λόγος τῆς μεταβολῆς ἢ τῆς ἡρεμῆσεως (τό κινεῖν αἷτιον) καί τέτατος λόγος εἶναι τό τέλος τό οὐ ἔνεκα ὑπάρχει ἢ γίνεται καί.

Εἶναι τέσσερις σκοπιές ὅπ^ο τίς ὅποτες ἡ φιλοσοφία καί ἡ ἐπιστήμη θεωροῦν τά πράγματα γιά φτάσουν στή γνῶσι

Ἐδῶ Ἀ. μιλεῖ γιά τήν τέταρτη -- γιά τό τέλος, τό σκοπὸ πού προσδιορίζει τήν πορεία τῆς γένεσις -- καί πού ὀνομάζει καί τό οὐ ἔνεκα (γίνεται καί):

" Ἐντός τούτου καί τό οὐ ἔνεκα καί τό τέλος εἶναι τό βέλτιστον Γιατί; -- εἶναι ἡ τελείωσις, ἡ ὁλοκλήρωσις, τό πρῶγμα γίνεται ὅπως τελικῶς πρέπει νά εἶναι -- γι' αὐτό εἶναι καί τό βέλτιστον τότε

Ἀλλά τί περιεχόμενο ἔχει αὐτό τό βέλτιστον; τό τέλειον; Κάτι τέλειον δέν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τίποτε ἄλλο, ἔχει ὅλα ὅσα πρέπει νά ἔχη καί γι' αὐτό φτάνει στόν ἑαυτό του, εἶναι αὐτάρκης:

ἡ δ' αὐτάρχεια τέλος καί βέλτιστον.

Τῆς ἐξέλιξης τῶν κοινωνικῶν μορφῶν, τῶν διαφορῶν κοινωνικῶν τό τέρας, -- ἡ τελείωσή τους -- ἡ ὁλοκλήρη καί τέλεια μορφή τους ὄντας τό βέλτισ-

Ἄλλὰ ὄργανον πού χρησιμοποιεῖ ἄλλα μέσα ἢ ὄργανα γιὰ τὴν Πραγματοποίηση τῶν οἰκονομικῶν σκοπῶν

" ὄργανον πρό ὀργάνων "

καί συνεχίζει " γιὰτί ἂν κάθε ὄργανο μποροῦσε ἢ διατασσόμενο ἢ ἀπὸ δική του πρωτοβουλία νὰ ἐκτελῇ τὸ ἔργο του ὅπως λένγιά τὰ ὄργανα τοῦ Δαιδαλου ἢ γιὰ τοὺς τρίποδες τοῦ Ἡφαίστου πού, καθὼς λееι ὁ ποιητής αὐτόματα μπαίνουν στὴ θεοκεία στὴ συνάθροιση τῶν θεῶν καί ἔτσι οἱ κερκίδες ὑφαίνανε μόνες τους καί μόνες τους καθαρίζαν οἱ χορδές, οὔτε οἱ ἀρχιτέκτονες πρωτομάστορες θὰ εἶχαν ἀνάγκη ἀπὸ μαστόρους οὔτε οἱ δεσπότες ἀπὸ δούλους "

Προφητικὴ ρήση. Ἡ δουλεία θὰ καταργηθῇ ἀπὸ τὴ μηχανή.

" Ὅχι ἀμέσως ἀλλὰ ὅταν ὅλα αὐτόματα τότε καταργεῖται ἡ ἔννοια τοῦ προλετάριου τοῦ συγχρονου δούλου.

Περαιτέρω διακρίνει δυὸ εἰδῶν ὄργανα: ἐκεῖνα δι' ὧν ἄλλο πρᾶγμα καί.... ἐκεῖνα πού αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ χρησιμοποιοῦνται.

Τέτοιο ὁ δούλος---- λέγονται κτῆμα

Κάθε κτῆμα δέν νοεῖται χωρὶς τὸν κύριο, οὔτε κύριος χωρὶς κτῆμα. Τὸ κτῆμα εἶναι ὡς πρὸς τὸν κύριο ὅπως τὸ μέρος ὡς πρὸς τὸ ὅλο.

Ἀνήκει στὸν κύριο καί μόνο σέ αὐτὴν τὴν ἐξάρτηση ὑπάρχει καί νοεῖται

" Ποιὰ λοιπὸν εἶναι ἡ φύσις τοῦ δούλου καί ποιὰ ἡ λειτουργία του ἔγινε φανερό ἀπὸ αὐτὰ πού εἶπαμε. Ἐκεῖνος πού ἂν καί ἄνθρωπος δέν ἀνήκει στὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ σέ ἄλλον, αὐτός εἶναι φύσει δούλος. Καί ἀνήκει σέ ἄλλον ὅταν, ἂν καί ἄνθρωπος, εἶναι κτῆμα ἄλλου. Τὸ δέ κτῆμα εἶναι ὄργανο πρᾶκτικόν, δηλαδή ὄργανο πού τὸ ἴδιο χρησιμοποιεῖται γιὰ τὴν πράξη, τουτέστι γιὰ τὴν ἱκανοποίηση μιᾶς ὀνάγκης, --- καί εἶναι χωριστὸν ἀπὸ τὸν κύριο "

"Εως εδώ ο όρισμός του δούλου.-

"Ηδη εισέρχεται στο επίμαχο θέμα:

"Ύστερα από αυτά πρέπει να σκεφθούμε τί από να δύο είναι σωστό: υπάρχει ο φύσει δούλος ή όχι και είναι συμφερότερο και δικαιότερο για μερικούς να είναι δούλοι ή όχι, ή μήπως κάθε δουλεία είναι παρά φύσιν. Δέν είναι δύσκολο αυτό το ζήτημα και θεωρητικά να το έρευνήσωμε και από τα πράγματα να το γνωρίσωμε. Τό να αρχής και να αρχέσαι δέν είναι μόνο επιβεβλημένο από την ανάγκη, αλλά είναι και συμφέρον και ώρισμένα στοιχεία εϋθύς από τή γεννήσή τους έχουν διακριθῇ ἔτσι ὥστε να είναι τά μεν φτιαγμένα για να αρχωνται και τά δέ για να αρχουν. Και υπάρχουν πολλά είδη αρχόντων και αρχομένων.....,"

Ο 'Αρ. ξεκινά από μια καθαρά θεωρητική ή μάλλον αξιολογική διάκριση. Στο σύμπαν ολόκληρο υπάρχουν στοιχεία που αρχουν και άλλα που αρχονται. Ακόμη και σ'ή μουσική υπάρχει ο τόνος που αρχει. Σε κάθε σύνθετο στοιχείο υπάρχει ένα στοιχείο που αρχει.

Στο ζωντανό όν που αποτελείται από ψυχή και από σώμα, ή ψυχή είναι τό φύσει αρχον και τό σώμα τό αρχόμενο. Τό αντίθετο όταν συμβαίνει είναι παρά φύσιν και δέν μπορεί να τό λάβωμε ως κριτήριο.

Και αφού αναπτύξη αυτή τήν σκέψη και αποδείξη ἔτσι πώς στο σύμπαν υπάρχει μια ιεραρχία και ότι ἄλλα-ἄντα- όλα τά σύνθετα όντα έχουν στοιχεία αρχοντα και αρχόμενα επιλέγει

"Όσοι λοιπόν διαφέρουν μεταξύ τους όσο ή ψυχή του σώματος και ο άνθρωπος από τό θηρίο - (βρίσκονται δέ σε αυτήν τήν κατώτερη θέση εκείνων που ἔργο τους είναι ή χρησιμοποίηση του σώματος και αυτό είναι τό καλλίτερο που μπορεί να προέλθῃ από αυτούς) - αυτοί είναι φύσει δούλοι και γι'αυτούς είναι ωφέλιμο να αρχωνται από μιάν αντίστοιχην αρχήν, αν είναι ωφέλιμο και στά ἄλλα στοιχεία που είπαμε πρίν να αρχωνται και αυτά. Δούλος δηλαδή είναι εκείνος που μπορεί να ανήκῃ σε ἕναν ἄλλον - (που ή φύση του του τό επιτρέπε πει) - (και γι'αυτό και ανήκει και σε ἄλλον και που μετέχει κατά τοσοῦτον του λόγου ὥστε διαύτου να ἐπηρεάζωνται οί αἰσθήσεις του, χωρίς να μπορούμε να ποῦμε που ἔχει λόγον. Τῶν ἄλλων ζῶων οί αἰσθήσεις δέν προσδιορίζονται από τόν λόγο, αλλά από τίς ἐξωτερικές ἐπιδράσεις.

Ἡ χρήση δουλων και ζῶων πολύ λίγο διαφέρει. και οί δύο βοηθοῦν στήν ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν του σώματος, και οί δούλοι και τά ζῶα

Σύμφωνα λοιπόν μέ τή γενική του θεωρία ἔτσι σκέπτεται και για τους δούλους. Δέχεται σε αντίθεση εκείνων που θεωροῦν τή δουλεία ὡς πάντοτε κατῆ παρά φύσιν ὅτι ή δουλεία δέν είναι παρά φύσιν

"Όταν λέει ὅμως δουλεία ἐννοεῖ τὴ θέσιν τοῦ ἀνθρώπου ποῦ μόνο ἄρχεται καὶ ποτέ δέν ἄρχει καὶ συνεπῶς ἄρχεται ἀπὸ καποῖον ἄλλον, γιὰτὶ εἶναι ἀνάγκη στὴ ζωὴ νὰ ὑπάρχη τὸ ἄρχον στοιχείον. Αὐτὸ εἶναι γενικὸς νόμος. Ἡ φύσις σύμφωνα μὲ αὐτὸ τὸ γενικὸ νόμο δημιουργεῖ στοιχεῖα καὶ πλάσματα φύσει ἄρχοντα καὶ φύσει ἀρχόμενα (ποῦ δέν ἔχουν τίς ιδιότητες τίς ἀναγκαῖες γιὰ νὰ ἄρξουν)

Αὐτὰ ὅμως ὅλα εἶναι μιὰ θεωρητικὴ τοποθέτηση, πολὺ γενικὴ. Γιὰ νὰ εἶναι σωστὴ θὰ πρέπει νὰ παραδεχθοῦμε καὶ ἐμεῖς ὡς δεδομένο αὐτὸ ποῦ ὡς δεδομένο παραδέχεται ὁ Ἄρ. "Ὅτι πρέπει νὰ κάνωμε πρῶτα μιὰ βασικὴ τομὴ στὴν ἀξιολόγησιν τῶν ἀνθρώπων. Κάθε ἄνθρωπος μετέχει τοῦ λόγου κατὰ ἓνα ποσοστὸ. Κατὰ ἕνα ποσοστὸ ἔχει τίς ιδιότητες τοῦ ἄρχοντος καὶ τοῦ ἀρχομένου." Ἀνθρωποὶ ποῦ εἶναι μόνο ἄρχοντες ἢ μόνο ἀρχόμενοι εἶναι ὀριαῖτες περιπτώσεις. Σὲ αὐτὸ τὸ αὖξον συνεχές ποῦ θὰ κάνωμε τὴν τομὴν; Ἀπὸ ποῖο σημεῖο καίπέρα θὰ πούμε αὐτὸς δέν ἔχει τόσο λόγο ὥστε νὰ εἶναι ἄρχων; Τὸ σύνορον ποῦ θέτει ὁ Ἄρ. καὶ αὐτὸ εἶναι πηγὴ ἀμφιβολιῶν. Διότι δέν χωρίζονται ἀπότομα ὁ λόγος ποῦ κατευθύνει τίς αἰσθήσεις καὶ ὁ λοιπὸς λόγος.

Μόνο θεωρητικὰ μπορεῖ νὰ πούμε ἡ φύσις ἔκανε ἄλλους ἄξιους νὰ ἄρχουν καὶ ἄλλους νὰ ἄρχονται. Πέρα ἀπὸ τὴ θεωρητικὴ αὐτὴ τοποθέτηση δέν προχωρήσαμε

Εἶναι ὅμως ἀνάγκη νὰ βροῦμε ἓνα τρόπο, μιὰ μέθοδο μὲ τὴν ὁποία θὰ διακρίνωμε στὴν πράξιν τοὺς φύσει δούλους ἀπὸ τοὺς φύσει δεσπότας. Καὶ Ἄρ. αἰσθάνεται αὐτὴν τὴν ἀνάγκη.

"Βξετάζει πρῶτα ἂν ἡ φύσις μᾶς βοηθᾷ στὴν διάκρισιν καὶ ὕστερα ἂν μᾶς βοηθοῦν οἱ νομικοὶ θεσμοί.

" Καὶ ἡ φύσις θέλει νὰ κἀν νὰ ξεχωρίζουν τὰ σώματα τῶν δούλων καὶ τῶν ἐλευθέρων, τὰ μὲν τὰ φτιάχνει ρωμαλέα γερὰ γιὰ τὴν καταναγκαστικὴν δουλείαν, τὰ δὲ τὰ κἀνει ὀρθια καὶ ἀκατάλληλα γιὰ τετοιοῦ εἶδους βάραντες ἐργασίες καὶ κατὰλληλα γιὰ ἓναν πολιτικὸν βίον, τὸν βίον ἑνὸς ἐλεύθερου πολίτη - (καὶ αὐτὸς διακρίνεται σε δύο, στὴν πολεμικὴ καὶ στὴν εἰρηνικὴ δραστηριότητα. Συμβαίνει ὅμως συχνὰ καὶ τὸ ἀντίθετον, ἄλλοι νὰ ἔχουν τὰ σώματα ἐλευθέρων ἀνθρώπων καὶ ἄλλοι τίς ψυχάς. Γιὰτὶ εἶναι βέβαια φανερό πῶς ἂν γεννιῶνταν ἄνθρωποι τόσο διαφορετικοὶ κατὰ τὸ σῶμα μόνο, ὅσο τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν διαφέρουν ἀπὸ τὰ "

ἀνθρώπινα σώματα, ὅλοι θὰ ἀποφαίνονταν ὅτι οἱ ἄλλοι, οἱ ὑπόλοιποι, θὰ ἔπρεπε νὰ ἦταν δούλοι ἐκείνων. Ἄν δὲ αὐτὸ ἀληθεύῃ γιὰ τὸ σῶμα, θὰ ἦταν πολὺ δικαιότερο νὰ ἰσχύῃ προκειμένου γιὰ τὴν ψυχικὴ ὑπεροχή. Μόνο πού δέν εἶναι ἐξ ἴσου εὐκολο νὰ διακρίνῃ κανεὶς τὸ καλλὸς τῆς ψυχῆς ὅσο τὸ τοῦ σώματος.

Εἶναι λοιπὸν φανερόν ὅτι ὑπάρχουν φύσει ἐλεύθεροι καὶ φύσει δούλοι γιὰ τοὺς ὁποίους εἶναι δικαίον καὶ σοτοῦς ὁποῖους συμφέρει νὰ εἶναι δούλοι.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι συχνὰ ἢ καὶ συνήθως ἡ φύσις καὶ κατὰ τὴν σωματικὴ καὶ κατὰ τὴν ψυχικὴ διάπλαση ξεχωρίζει ἐκείνους πού εἶναι ἄξιοι νὰ εἶναι ἐλεύθεροι ἀπὸ τοὺς δούλους. Ἀλλὰ ὁμολογεῖ ὁ Ἄρ. ὅτι καὶ τὸ κριτήριον τοῦτο δέν εἶναι ἀσφαλές, διότι.....

Καὶ ἔτσι στὸ τέλος τῆς παραγράφου ἐπαναλαμβάνει τὸ ἀρχικὸ τοῦ συμπέρασμα τὸ θεωρητικὸ χωρὶς νὰ μᾶς ἔχει δώσει κανένα πρακτικὸ κριτήριον.

Ἀφοῦ ἡ φύσις δέν μᾶς δίνει κριτήριον, μένει νὰ δοῦμε ἂν μᾶς δίνει ἡ κοινωνικὴ τάξη ἢ ὁ νόμος.

Δούλοι μπορεῖ νὰ εἶναι α) οἱ μὴ Ἕλληνες, οἱ βάρβαροι

β) οἱ αἰχμάλωτοι πολέμου

Εἶναι ἄραγε αὐτὰ στερεὰ κριτήρια ; Ἰδοὺ κείμενο:

Ἀλλὰ δέν εἶναι δύσκολο νὰ καταλάβῃ κανεὶς ὅτι ἔχουν δίκαιον καὶ ἐκεῖνοι πού λέν τὰ ἀντίθετα ἀπὸ μιὰν ὀρισμένην ἀποφ. Διότι μὲ δύο σημασίες μεταχειζόμεστε τίς λέξεις δούλος καὶ δουλεύειν (δουλεία). Ὑπάρχει δηλαδὴ δούλος καὶ δουλεία βάσει τοῦ νόμου, αὐτὸς δὲ ὁ νόμος εἶναι μιὰ συμφωνία κατὰ τὴν ὁποία ὅσα κατὰ τὴν διαρκείαν τοῦ πολέμου καταχτῶνται ἀνήκουν σε αὐτοὺς πού τὰ κατακτήσανε. Τὸ δικαίωμα ὅμως τοῦτο πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἔμπειρους σταζήτηματα τῶν νόμων τὸ ἀποκρούουν ὅπως ἀποκρούεται ὁ ρήτορας (πολιτικός) πού προτείνει πράγματα ἀντίθετα πρὸς τοὺς νόμους, διότι τὸ θεωροῦν τρομερὸ ἂν ὁποῖος ὑπέκυψε στὴ βία ἐξουσιάζεται καὶ γίνεται δούλος ἐκείνου πού ὑπερέχοντας κατὰ τὴν ὕλική δύναμιν, μπορεῖ νὰ ἀσκήσῃ βία. Καὶ μεταξύ τῶν σοφῶν οἱ μὲν σκέπτονται ἔτσι καὶ οἱ ἄλλοι ἄλλοιως. Αἰτία αὐτῆς τῆς ἀμφισβήτησης πού κάνει νὰ συγκρούωνται οἱ θεωρίαι εἶναι ὅτι ἡ ἱκανότητα (ἀρετὴ) κατὰ κάποιον τρόπο ὅταν διαθέτει καὶ ὕλικὰ μέσα δικαιούται καὶ νὰ ἀσκήσῃ βία καὶ ὅτι ἐκεῖνος πού ἐπικρατεῖ θὰ ὑπέρεχῃ καὶ κατὰ κάποιον ἀγαθὸ (κάποιαν ἀξία). Καὶ ἔτσι φαίνεται πως τῆς βίας δέν τῃς λείπει κάποια ἀρετὴ (ἀξιότητα). Ἀλλὰ μιὰ μόνον εἶναι ἡ ἀμφισβήτηση, γιὰ τὸ δίκαιον (δηλ. γιὰ τὸ ἂν αὐτὸ εἶναι καὶ δίκαιον)

Ἐδῶ ἀναπτύσσει τὴ θεωρίαν τοῦ αἰχμαλώτου - δούλου.

Ἐξηγεῖ γιατί ὁ αἰχμάλωτος θεωρητικὰ πρέπει νὰ θεωρεῖται καὶ δούλος. Τὸ τεκμήριον τῆς ὑπεροχῆς εἶναι ἡ ὕλική ἐπικράτηση, διότι ἡ ὕλική τοιαύτη ὑποσημαίνει καὶ κάποιαν ὑπεροχὴν στὴν ἀρετὴ,

Δέν λέει ὅτι δικαιώνεται ἡ δουλεία τοῦ δορυῶλου ἀπό τήν τὸ γεγονός τῆς ὑπεροχῆς στήν ὕλη ἢ δύναμη. Λέει ὅτι ὅτι αὕτη ἡ ὕλική ὑπεροχή εἶναι ἔνδειξη ὅτι ὑπάρχει κάποια ἄλλη ἀξιολογική ὑπεροχή καί ἀπό αὐτήν δικαιώμεται ἡ δουλεία τοῦ αἰχμαλώτου.

Ὁ Ἀρ. μεταχειρίζεται τῇ λέξει ἀρετή πού δέν σημαίνει τήν ἡθική ἀρετή μόνο, δέν ἔχει τῇ σημερινῇ στενώτερη ἔννοια. Σημαίνει κάθε εἶδους ἱκανότητα τεχνική, πνευματική. Κάποια τέτοια ἱκανότητα πρέπει νά ἔχη ἕκτενος πού ὑπερέχει ὕλικά, σωματικά.

Ἡ σκέψη αὕτη ἔχει κάποια βασιμότητα. Καί σήμερα λαοί πού ὑπερέχουν ὕλικά καί ἄλλοτε, λέμε: εἶναι νέοι, ὑγιεῖς, δυναμικοί, λαοί τοῦ μέλλοντος κ.τ.λ.

Εἶναι μιὰ θεωρία πού δέν εἶναι ξένη ἀπό πολλές νεώτερες

Ἀλλά ὁ Ἀρ. ἀμέσως σημειώνει τὸ ἀσθενές σημεῖο.

Βέβαια ὑπάρχει κάποια ὑπεροχή π.χ. πολεμική ---- ἀλλά δέν εἶναι τὸ κρίσιμο

Τὸ κριτήριο στήν περίπτωση αὕτη δέν εἶναι ὁποιαδήποτε ὑπεροχή οἷαδήποτε ἀρετή ----

Τὸ κριτήριο εἶναι ἡ δικαιοσύνη , τὸ δίκαιο

Ἄν εἶναι δίκαιο νά ἐξουσιάζῃ ὁπῖος ἔχει μιὰ ὁποιαδήποτε ὑπεροχή-ἀρετή, τότε αὐτὰ εἶναι σωστά, ἀλλά ἂν αὐτό δέν εἶναι τὸ δίκαιο;

(Ἡ ἀμφισβήτηση εἶναι μόνο γιὰ τὸ δίκαιο , (διότι γιὰ τοὺς μέν δίκαιο εἶναι κάποια εὖνοια, ἄλλοι δέ θεωροῦν δίκαιο ἀκριβῶς αὐτό αὐτό, νά ἄρχῃ ὁ κρείσσω

Εὖνοια ἀγαθότητα -- τὸ ἀντίθετο ἀπὸ τὸ νά ταυτίζῃς τῇ δύναμει μέ τὸ καλο

Κρείσσω -- ὁ ἀξιώτερος κατὰ ὁποιαδήποτε ἀρετή, ὁ δυνατότερος λόγῳ αὐτοῦ ἀκριβῶς.

γιατί ἂν βάλωμε κατὰ μέρος αὐτήν τήν διχογνωμία γύρω ἀπὸ τήν ἔννοια τοῦ δικαίου , τότε οὔτε ἔρεισμα ἔχουν , οὔτε καί πιθανοί εἶναι οἱ ἄλλοι ἰσχυρισμοί, ὅτι δέν πρέπει νά ἄρχῃ καί νά δεσποζῇ ὁποῖος εἶναι μιάν ὑπεροχή σέ ὁποιοδήποτε ἀρετή (τομέα δράσης)

Μόνο δηλαδή ἂν τὸ δίκαιο εἶναι εὖνοια, μόνο τότε μπορεῖ νά ἀνατρέψωμε τῇ θεωρίᾳ ὅτι δίκαιο εἶναι νά ἄρχῃ ὁ κρείσσω.

Ὁ Ἀρ. δέν παίρνει σαφῶς θέση σέ αὕτη τῇ διχογνωμία πού εἶναι βασιική εἶναι βασιική. Θέτει τὸ ζήτημα . Ἐν τούτοις ἀπὸ τὰ παρα κάτω βλέπομε ὅτι ἀποκρούει αὕτη τήν θεωρία πού δίκαιώνει τῇ δουλείᾳ τοῦ αἰχμαλώτου. Στὸ γενικό θέμα ἐδῶ δέν ἀπαντᾷ. Ἀπαντᾷ ὅμως ἄλλου.

Μερικοί υπερασπίζοντας μέ πετσμα κάτι πού, καθώς νομίζουν, είναι δίκαιον, (διότι καὶ ὁ νόμος (πού ἔχει θέσει ἡ πόλις) εἶναι κάπως δίκαιον) ^{ὑποστηρίζουν} θεωροῦν πώς ἡ δουλεία πού προέρχεται ἀπὸ τὸν πόλεμο εἶναι δίκαιη. Ταυτοχρόνως ὅμως δέν τὴν ὑποστηρίζουν, διότι ἡ ἀρχὴ τῶν πολέμων ἐνδέχεται νά μὴν εἶναι δίκαιη καί ποτέ δέν θά παραδεχτῇ κανεῖς πώς ὁ ἀνάξιος νά δουλεύῃ μπορεῖ νά εἶναι δούλος. Εἰ δέ μὴ θά συμβῇ ἐκεῖνοι πού θεωροῦνται εὐγενέστατοι νά εἶναι δούλοι ἢ νά κατὰγονται ἀπὸ δούλους, ἂν τύχαινε νά πιαστοῦν αἰχμάλωτοι καί νά πουληθοῦν. Γι' αὐτό τοὺς ἑαυτοὺς δέν θέλουν νά τοὺς λέν δούλους, ἀλλὰ τοὺς βαρβάρους. Ὅταν ὅμως ὑποστηρίζουν τοῦτο, τίποτα ἄλλο δέν ζητοῦνε παρὰ τὸ φύσει δούλον, πού ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἀναφέραμε, δηλαδὴ κατ' ἀνάγκην ὁμολογοῦν, πώς ὑπάρχουν ἄνθρωποι πού εἶναι παντοῦ δούλοι καί ἄλλοι πουθενά
..... Ὅταν ὅμως ~~ἔτσι~~ ἔτσι μιλοῦν με κανέναν ἄλλον τρόπο δέν ξεχωρίζουν τὸν δούλο ἀπὸ τὸν ἐλεύθερο καί τοὺς εὐγενεῖς ἀπὸ τοὺς μὴ εὐγενεῖς παρὰ μέ τὴν ἀρετὴ καί τὴν κακία.....

Ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ πλευρὰ ἡ διάκριση εἶναι ἐπίσης δύσκολη.

Ἡ θεωρία τοῦ δούλου αἰχμαλώτου ἀπορρίπτεται

φαίνεται νά μένει μόνο ἡ θεωρία τοῦ δούλου βαρβάρου

Κιόλας στήν I 2 (2) λέει

" I 2(2).... Στούς βαρβάρους τὸ θῆλυ καί τὸ δούλον ἀνήκουν στήν ἴδια τάξη. Καί αὐτό ὀφείλεται στό ὅτι αὐτοί, οἱ βάρβαροι, δέν ἔχουν φύσει ἄρχοντες. Γι' αὐτό ἡ ἀναμεταξύ τους σχέση εἶναι δολυλου καί δούλης καί οἱ ποιητές παροφάνονται ὅτι ὀρμόζει οἱ Ἕλληνες νά ἄρχουν τῶν βαρβάρων, καθότι συμπίπτουν τὸ φύσει βάρβαρον καί τὸ δούλον"

Ἔτσι φαίνεται νά θεωρῇ ὁ Ἄρ. σάν τὴν πιο εὐλγοφανή διάκριση ἐκεῖνη πού ταυτίζει τὸ δούλο μέ τὸν βάρβαρο.

Ἀλλὰ καί αὕτὴ εἶναι ἐλαττωματικὴ, γιατί προϋποθέτει τὴν ἔννοια τῆς ἀκαμπτῆς κληρονομικότητος καί τὸ δεσπιστῶναι:

" διότι ἰσχυρίζονται ὅτι ὅπως ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο γεννιέται ἄνθρωπος καί ἀπὸ τὸ θηρίο θηρίο, ἔτσι καί ἀπὸ τὸν ἀγαθὸ ἀγαθός. Καί ἡ φύσις μὲν θέλει αὐτό πολὺ συχνά νά τὸ κάνει, ἀλλὰ συχνά δέν τὸ κατορθώνει

Ἔτσι καί κριτήριον τοῦ Ἕλληνος καί βαρβάρου εἶναι σχετικόν. Καί καταλήγομε στό συμπέρασμα ὅτι ἐνῶ ἡ δουλεία στηρίζεται σέ μιὰ ἀλήθεια -- τὸ φύσει ἄρχον καί τὸ φύσει δούλον -- δέν ὑπάρχει κανένα ἐξωτερικὸ κριτήριον ἀσφαλές γιὰ νά ξεχωρίσωμε τὸν δούλο ἀπὸ τὸν ἐλεύθερο

Παρ' ὅλην ὅμως αὐτὴν τὴν διάκριση τοῦ δούλου, ἡ θέση του εἶ-
ναι ἓνα γεγονός.

Εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ τὴν ἀρχαία οἰκονομία.

Καί μένει νὰ δοῦμε ὁ δούλος τί ιδιότητες πρέπει νὰ ἔχη καί τί
ἀρετές καί ποιὰ μεταχειρίσῃ τοῦ ὀφείλεται.

Καί σέ αὐτό τό σημεῖο γεννῶνται δυσκολίες.

Πρῶτα πρέπει νὰ ἔχη τὴν ιδιότητα τοῦ ἀρχομένου. Ἀλλὰ ποιές
ἀρετές ; Φυσικά αὐτές πού τόν κάνουν κατάλληλο γιὰ δούλο.

"Πρῶτα λοιπὸν γιὰ τοὺς δούλους θὰ πρέπη νὰ ἐξετάσῃ κανεὶς, τί ἀπὸ τὰ δύο
ἐκτὸς ἀπὸ τίς ἀρετῆς του ὡς ὄργανον καί ὑπηρετῆ, ἔχει καί καμμιά ἄλλη
ἀρετὴ ἀνώτερη, ὅπως ἡ σωφροσύνη, ἡ ἀνδρεία καί ἡ δικαιοσύνη καί οἱ ἄλλες
παρόμοιες ἀρετές (ἑξεις) ἢ μήπως δέν ἔχει καμμιά ἄλλη ἀρετὴ ἐκτὸς ἀπὸ
ἐκεῖνες πού χρειάζονται γιὰ τίς σωματικές ὑπηρεσίες; Γιατί καί οἱ δύο ἐκ-
δοχές γεννοῦν ζητήματα. Ἄν ἔχουν τέτοιες ἀρετές τί διαφέρουν ἀπὸ τοὺς
ἐλεύθερους ; καί ἂν δέν ἔχουν, αὐτό φαίνεται ἄτοπο, ἀφοῦ εἶναι ἄνθρωποι καί
μετέχουν τοῦ λόγου (ἔχουν λογικὴς ἱκανότητες).

Καί ἐπειδὴ ὁ ἄνδρας ἄρχει καί τῶν γυναικῶν καί τῶν παιδιῶν
τίθεται καί γι' αὐτοὺς τό ἴδιο ζήτημα. Ἄν καί τὰ παιδιά καί οἱ
γυναῖκες πρέπει νὰ ἔχουν καί μποροῦν τὴν τέλειαν ἀρετὴ τότε
γιατί ὁ ἀνὴρ νὰ ἄρχῃ στὸν οἶκο ;

Ἐπὶ πλεόν πρέπει νὰ ἀπορριφθῇ ἡ ἀποψη ὅτι ὅλοι ἔχουν τίς ἴδιες
ἀρετές ἀλλὰ μὲ διαφορὰ ποσότητος. Τό ἄρχειν καί τό ἄρχεσθαι
διαφέρει κατὰ ποιότητα, κατ' εἶδος.

Ἡ λύση στοῦ πρόβλημα εἶναι αἰσθητικῶν :

Στὰ μῦρια τῆς ψυχῆς (θρεπτικόν, αἰσθητικόν, νοητικόν)

στό διανοητικὸ στοιχεῖο: ὁ ἄνθρωπος τό ἔχει τέλειον, ἡ γυναῖκα
ἄτονον καί τό παιδί ἀτελές.

Τό διανοητικὸ στοιχεῖο, ὁ λόγος κάνει τόν ἄρχοντα. Γιατί ὁ λόγος
εἶναι ὁ ἀρχιτέκτων πού κάνει καθὲς ἔργο;

Στίς ἠθικὰς ἀρετὰς τό ἴδιο συμβαίνει.

Ἄλλη ποιότητα ἔχουν οἱ ἄρχοντες καί ἄλλη οἱ ἀρχόμενοι.

Τελεία ἀρετὴ --- καί ἀρετὴ εἰδικὴ διὰ τό ἐπιτελούμενον ἔργο.

Ἔτσι δέν ἴδια ἡ ἀρετὴ, ἡ σωφροσύνη, ἡ ἀνδρεία καί ἡ δικαιοσύνη
στόν ἄνδρα καί στή γυναῖκα καί στό παιδί.

(Ἀντίθετα μὲ Πλάτωνα)

Ἀνδρεία τοῦ ἀνδρός "ἀρχική" τῆς γυναικὸς ὑπηρετικὴ κ.τ.λ.

*Επειδή λοιπόν πρόθεσή μας είναι νά ἐρευνήσωμε τήν πολιτική κοινωνία πού εἶναι ἡ καλλίτερη ἀπό ὅλες γιά ἐκείνους πού μποροῦν νά ζήσουν ὅσο τό δυνατόν συμφωνότερα μέ τόν ἰδεωδή τρόπο ζωῆς, πρέπει νά ἐξετάσωμε καί τά ἄλλα πολιτεύματα πού ἰσχύουν σέ μερικές πόλεις πού θεωρεῖται ὅτι εὐνομοῦνται καθώς καί τά πολιτεύματα πού μερικοί (σοφοί) ἔχουν πλάσει καί πού θεωρεῖται ὅτι καλῶς ἔχουν πλασθῇ, ὥστε ὅ,τι χρήσιμο καί ὀρθό περιέχουν αὐτά τά πολιτεύματα νά τό ξέρωμε καί ἐπὶ πλέον ὥστε νά μή θεωρηθῇ ὅτε ζητοῦμε νά φτιάξωμε καί ἄλλο πολότευμα, κιντᾶ στᾶ ὑπάρχοντα, πῶς θέλομε νά δείξωμε σοφία, ἀλλά ὅτι θεωροῦμε πῶς ἐπιβάλλεται αὕτη ἡ ἐρευνα (μέθοδος), διότι δέν μᾶς ἱκανοποιοῦν τά ὑπάρχοντα πολιτεύματα.

Θά ἀρχίσωμε δέ ἀπό τό σημεῖο πού ἀποτελεῖ τή φυσικήν ἀφετηρία αὐτῶν τῶν σκέψεων.

Κατά λογικὴν ἀνάγκη ἡ ὅλη οἱ πολῖτες θά τὰ ἔχουν ὅλα κοινά, ἢ τίποτα δέν θά εἶναι κοινό, ἢ ἄλλα μὲν θά εἶναι κοινά καί ἄλλα ὄχι. Εἶναι φανερό ὅμως πως τό νά μὴν εἶναι τίποτα κοινό, εἶναι κάτι ἀδύνατο. (Διότι ἡ πολιτική ζωὴ εἶναι ἓνα εἶδος κοινωνίας καί πρῶτα κατ' ἀνάγκην πρέπει νά εἶναι κοινό τό ~~ἔ~~ἔδαφος (ὁ χῶρος) γιατί μιά καί ἐνιαῖα εἶναι ἡ χώρα, τό ἔδαφος κάθε πόλης, καί ἡ πόλη ἀνήκει σέ ὅλους τοὺς πολῖτες μαζί.

* Ἀλλά σχετικᾶ μέ αὐτά πού μπορεῖ νά εἶναι κοινά γιά ὅλους τοὺς πολῖτες, τί ἀπό τὰ δύο εἶναι καλλίτερο γιά τήν πόλη πού πρόκειται νά συνταχθῇ κατὰ τό καλλίτερο τρόπο, ὅλα νά εἶναι κοινά ἢ ἄλλα νά εἶναι καί ἄλλα ὄχι; Διότι μπορεῖ νά γίνουν κοινά γιά ὅλους τοὺς πολῖτες τὰ παιδιὰ οἱ γυναῖκες καί οἱ περιουσίες, ὅπως τό διαγράφει στήν Πολιτεία τοῦ ὁ Πλάτων. *Επειδή ἐκεῖ ὁ Σωκράτης λέει ὅτι πρέπει νά εἶναι κοινά τὰ παιδιὰ καί οἱ γυναῖκες καί τὰ κτήματα. Ποιό λοιπόν εἶναι τό καλλίτερο, τό σημερινό καθεστῶς ἢ οἱ νόμοι πού διατυπώνονται στήν Πολιτεία;

Στῆς ἐπόμενες παραγράφους ἐξετάζεται ζήτημα κοινογαμίας καί κοινῶν τέκνων. * Ἀντίκρουσις Πολιτείας.

Βασικό ἐπιχείρημα:

" Ἀν ἔχωμε αὐτά καί κοινοκτημοσύνη φτάνομε στήν ἀπόλυτη ἐνότητα τῆς πόλης. — Ἀλλά τότε ἡ πόλη παύει νά εἶναι πόλις.

Πληθος γάρ τι τήν φύσιν ἐστί πόλις

" Ὅταν ἀπό πληθος γίνῃ κάτι ἐνιαῖο, θά καταντήσῃ οἰκία καί ἀπό οἰκία ἓνας ἄνθρωπος

γιατί κάτι πῶς ἐνιαῖο ἀπό τήν πόλη ἢ οἰκία καί ὁ ἄνθρωπος παρὰ τόν

ἀπό τὴν οἰκία.

μέ αὐτὴ τῇ στροφῇ πρὸς τὸ ἐνθάδε θά ἀναιρουντανε ἡ ἔννοια τῆς πόλης.

Διότι θά ἔλειπε α) τὸ στοιχεῖο τῆς πο λότητος

β) ὁ διαφορισμός κατ εἶδος

Ἀλλά καί ὅπου ὁ οἰ ἴσοι πρέπει νά ὑπάρχουν διαφορές:

ὡς πρὸς τὸν χρόνον ποῦ ἐνλλαῶς θά ἄρχουν, -- ἂν δέν ἄρχουν πάντα οἱ καταλληλότεροι ὅπερ καλλίτερο.

Τρίτο ἐπιχείρημα ἡ αὐτάρκεια .Τὸ ἐν -- ἄνθρωπος -- λιγώτερο αὐταρκές ἀπὸ οἶκο -- οἶκος λιγώτερο ἀπὸ κώμη --- πόλη

Εἶναι δέ πιδ αὐτάρκεια ἀπὸ τὸ διαφορισμό

Ἐκτός τῆς αὐτάρκειας ἡ κοινότητα αὐτὴ ἡ ἐνίαία ἔχει καί ἄλλα ἐπιζήμια ἀποτελεσμάτα.

α) ἥκιστα γάρ ἐπιμελείας συγχάνει τὸ πλείστων κοινόν/τῶν γάρ ἰδίων μάλιστα φροντίζουσιν, τῶν δέ κοινῶν ἥττον

3 - 35 - 1262β

Πρὸς γάρ τοῦτος ἄλλοις, ὡς ἑτέροθ φροντίζοντος ὀλιγωροῦσι μᾶλλον

Ὡστε ἂν δεχθῶμε κοινονκτημοσύνη γυναικῶν καί παιδιῶν σκο-
τώνομε δύο κίνητρα ποῦ κάνουν τοὺς ἄνθρώπους νά φροντί-
ζουν καί νά ἀγαποῦν τὸ ἴδιον καί τὸ ἀγαπητόν, ἡ ἰδιοκτη-
σία καί ἡ στοργή

Στό 5ο εἰδικώτερα περί κοινονκτημοσύνης

Θέμα ἐπίκαιρο καί σήμερα καί ἀξίζει νά δοῦμε πῶς τὴν ἀντι-
κρουει ὁ Ἄριστ. Δέν θέλω νά πῶ τῇ γνώμῃ μου. Ἀλλά πάντως
τά βασικώτερα ἐπιχειρήματα κατὰ τῆς κοινονκτημοσύνης τά
εἶπε ἔκτοτε Ἄριστ.

Θά ἐξετάσωμε τώρα τὸ ζήτημα τῆς ἰδιοκτησίας, ποῦ συνάπτεται μέ αὐτά
ποῦ εἶπαμε πρίν, κατὰ ποιόν τρόπο πρέπει νά ρυθμίζεται γιά ἐκείνους ποῦ
πρόκειται νά γίνουν οἱ ἔργων πολῖτες τῆς ἄριστης πολιτείας. Τί ἀπο
τά δύο πρέπει νά εἶναι κοινὴ ἢ ὄχι ἡ ἰδιοκτησία; -- Αὐτό εἶναι ἓνα ζήτημ
μα ποῦ μπορεῖ νά τὸ συζητήτῃ χωριστὰ ἀπὸ ὅσα εἶναι θεσπισμένα γιά τά
παιδιά καί τῆς γυναῖκες. Ἐρωτῶ λοιπόν σχετικά μέ τὴν ἰδιοκτησία, καί
ἂν δέν εἶναι κοινά τά παιδιά καί οἱ γυναῖκες, ὅπως σήμερα εἶναι τά πράγ-
ματα, τί ἀπὸ ὅλα εἶναι καλλίτερο, νά εἶναι κοινὴ ἡ ἰδιοκτησία μόνο ἢ
καί ἡ χρῆση, δηλαδή τά μέν κτήματα νά ἀνήκουν χωριστὰ στόν καθένα, νά
εἶναι ὅμως κοινοὶ οἱ καρποί, οἱ ὅποιοι καί νά προσφέρονται στήν ὁλότητα
γιά νά ἀναλωθοῦν (θεσμός ποῦ ἐπικρατεῖ σέ ὠρισμένους ἐθνότητες) ἢ
ἀντιθέτως ἡ γῆ νά εἶναι κοινὴ καί ἀπὸ κοινοῦ νά καλλιεργῇται, ἀλλά οἱ
καρποὶ νά μοιράζονται στούς πολῖτες γιά τὴν ἀτομικὴ τους χρῆση

(λέγεται δέ πώς μερικά βαρβαρικά ἔθνη ἔχουν αὐτό τό εἶδος τῆς κοινοκτημοσύνης) ἢ μήπως πρέπει καί ἡ γῆ καί οἱ καρποί νά εἶναι κοινοί; Καί ἂν μέν ἄλλοι ἐκτός ἀπό τοῦς πολῖτες καλλιεργοῦσαν θά δημιουργόταν μιά διαφορετική κατάστασις πῶς εὐκολή νά ἀντιμετωπισθῇ. Ἄν ὅμως οἱ ἴδιοι οἱ πολῖτες ἀσχολοῦνταν μέ τήν καλλιεργεῖα τῶν κτημάτων τότε θά προκύπτανε δυσκολίες περισσότερες. Διότι ἂν δέν ὑπάρχει ἰσότης στίς ἀπολαύσεις καί στήν ἐργασία, κατ' ἀνάγκην θά δημιουργηθοῦν παράπονα ἐναντίον ἐκείνων πού ἀπολαμβάνουν ἢ παίρνουν πολλά καί κοπιᾶζουν λίγω ἐκ μέρους ἐκείνων πού περισσότερο μοχθοῦν καί παίρνουν λιγώτερα. Ἀπό ὅλα τά ἀνθρώπινα τό πῶς δύσκολο εἶναι ἡ συμβίωσις καί ἡ κοινή συμμετοχή σέ αὐτοῦ τοῦ εἶδους τίς σχέσεις. Τό ἀποδείχνουν αὐτό οἱ συντροφίες πού σχηματίζονται μεταξύ ἐκείνων πού ἀποδημοῦν μαζί. Οἱ περισσότεροι σχεδόν ἀπό αὐτούς διαφωνοῦν καί συγκρούονται ἀναμεταξύ τους γιά τά ζητήματα πού σκουνταν τά πόδια τους, (γιά τά πρῶτα τυχόντα-) καί τά πῶς ἀσήμενα. Ἐπί πλεόν καί ἡμεῖς συγκρούομεθα πῶς συχνά μέ τοῦς ὑπηρετές πού μεταχειρίζομαστε στίς ὑπηρεσίες τοῦ στενοῦ μας κύκλου, τίς πῶς προσωπικές.

Ἡ κοινοκτημοσύνη λοιπόν τῶν ἀγαθῶν παρουσιάζει αὐτές καί ἄλλες τέτοιες δυσκολίες. Τό σημερινό ὅμως καθεστῶς ἂν θεμελιωθῇ στά καλά ἦθη καί στή θέσπισιν ὀρθῶν νόμων, θά διέφερε κατὰ πολύ, θά εἶχε δηλαδή πολλά πλεονεκτήματα. Διότι θά ἔχη τότε τά πλεονεκτήματα ἀμφοτέρων τῶν συστημάτων. Λέγω δηλαδή ὅτι θά ἔχη τά πλεονεκτήματα καί τῆς κοινοκτημοσύνης καί τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Διότι τά ἀγαθά κατ' ἀρχήν μέν πρέπει νά εἶναι ἀτομική ἰδιοκτησία, ἀλλά καί κατὰ κάποιον τρόπο πρέπει νά εἶναι κοινά. Ἐπειδή ὅταν ἡ καλλιεργεῖα τῆς γῆς γίνεται χωριστά, τότε δέν θά δημιουργοῦνται μεταξύ τῶν πολιτῶν παράπονα, καί μᾶλλον θά δείξουν ἐπίδοσιν στήν καλλιέργεια, ἀφοῦ ὁ καθένας θά φροντίζει γιά κατὰ πῶς θεωρεῖ δικό του. Ἡ ἀρετή ὅμως θά καθορίσῃ τήν χρῆσιν τῶν καρπῶν συμφωνά μέ τήν παροιμία κοιτά τά τῶν φίλων.

Καί ἀναφέρει τήν Λακεδαιμόνα ὅπου κατὰ παράδοση οἱ πολῖτες μεταχειρίζονται ἀπό κοινοῦ τοῦς δούλους, τά σκυλιά, τά ἄλογα, καί ὅσα ἄλλα ὄργανα χρειάζονται γιά τή γεωργία.

Φανερὸ λοιπόν εἶναι ὅτι σωστότερο οἱ ἰδιοκτησίες νά εἶναι ἀτομικαί, ἀλλά ἡ χρῆσιν τους νά γίνεται κοινή. Τό πῶς θά γίνῃ αὐτό, τοῦτο εἶναι ἔργο τοῦ νομοθέτου.

Δηλ. Ὁ νομοθέτης ἀφ' ἐνός θά διατηρήσῃ τό καθεστῶς τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, ἀφ' ἑτέρου θά θεσπίσῃ κανόνες πού θά ἐπι-

βάλλουν σέ ώρισμένους τομεῖς τήν κοινή χρήση .”Ισως ὅμως καί παιδευτικές ἀρχές πού θά δημιουργοῦσαν τό ἥθος πού θά ἐπέβαλε χρέος τήν κοινή χρήση.Αὐτόδέν εἶναι καθαρό.

Ἄφ’ ἑτέρου εἶναι ἀδύνατον νά ἐκφράσωμε πόσο διαφέρει αὐτό τό σύστημα τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας κατὰ τήν ἡδονή πού προξενεῖται πού τό αἰσθάνεσαι ἀτομικό δικό σου. Διότι δέν εἶναι κάτι μάταιο ἢ φιλία πού ὁ καθένας ἔχει γιά τόν ἑαυτό του(ἡ ἀγάπη), ἀλλά κάτι φυσικό. Ἀντιθέτως δικαία φέγεται ὅποιος εἶναι φίλαυτος διότι δέν εἶναι πιά ἀγάπη τοῦ ἑαυτοῦσου , ἀλλά ἀγάπη πού ξεπερνάει τό πρέπεον μέτρο, ὅπως ἡ φιλοχρηματία εἶναι ἡ ὑπέρ τό μέτρον ἀγάπη τοῦ χρήματος, γιὰτί ὅλοι ἀγαπούν καθενα ἀπό τά τέοια ἀγαθά

Ἄλλά καί τό νά βοηθήσης ἀνθρώπους πού ἀγαπᾷς εἴτε συντρόφους σου εἴτε καί ξένους, εἶναι γλυκύτατο. Αὐτό ὅμως γίνεται ὅταν ὑπάρχει ἀτομική ἰδιοκτησία

.....(8) Ἡ νομοθεσία περί κοινοκτημοσύνης ἔχει κάτι πού μᾶς ἐλκύει καί φαίνεται νά εἶναι φιλόανθρωπος. Ὅποιος τήν ἀκούει τήν ἀποδέχεται μέ προθυμία, νομίζοντας πώς θά δημιουργήσῃ μιάν ἀξιοθαύμαστην ἀγάπη ὅλων πρὸς ὅλους, καί μάλιστα ^{μεθυστοί} ὅταν κατηγοροῦν τά ἄτοπα πού συμβαίνουν τώρα στίς πόλεις, ἀποδιδοντάς τα εἰς τήν ἔλλειψη κοινοκτημοσύνης. Καί ἐννοῶ τίς δίκας μεταξύ τῶν πολιτῶν γιά τίς μεταξύ τῶν συμβάσεις , τίς δίκας γιά τίς ψευδομαρτυρίες καί τίς κολακείες τῶν πλουσίων. Κανένα ὅμως ἀπό αὐτά δέν γίνοντα ἀπό τήν ἔλλειψη κοινοκτημοσύνης, ἀλλά ἀπο τήν κακότητα τῶν ἀνθρώπων. Γιὰτί καί ἐκεῖνοι πού κατέχουν ἢ χρησιμοποιοῦν ἀπό κοινοῦ τά ἀγαθά τοὺς βλέπομε πολύ περυσσώτερο νά ἔρχωνται σέ διάσταση ἀπό ἐκείνους πού ἔχουν ἀτομικές ἰδιοκτησίες. Ἀλλά θεωροῦμε λίγους τοὺς ἐρχομένους σέ διασταση λόγῳ τῆς κοινοκτημοσύνης, διότι τοὺς συγκρίνομε μέ τοὺς πολλοὺς πού ἔχουν ἀτομικές ἰδιοκτησίες

Ἐπὶ πλέον εἶναι δίκαιον νά μὴν ἀναφέρωμε μόνο τά κακά πού θά λείφουν ἅμα φθάσωμε στήν κοινοκτημοσύνη, ἀλλά καί ποιά καλά.

Φαίνεται ~~ἀδύνατον~~ ὅτι εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατος ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ αὐτό τό καθεστῶς τῆς κοινοκτημοσύνης.

Πρέπει νά θεωρήσωμε ὡς αἰτία τῆς πλάνης τοῦ Σωκράτους τό ὅτι ἡ βάση ἀπό τήν ὁποία ξεκινά δέν εἶναι σωστή. Διότι κατὰ κάποιον μέν τρόπο πρέπει νά εἶναι μιά καί ἡ οἰκία καί ἡ πόλις, ἀλλά ὅχι ἐντελῶς. Ἐπειδὴ θά συμβῇ ἂν προχωροῦν ἔτσι τά πράγματα ἡ πόλις νά μὴν εἶναι πόλις, ἢ ἂν εἶναι ὅσο θά πλησιάζῃ νά μὴν εἶναι πόλις θά γίνεται χειρότερη πόλις, ὅπως θά συνέβαινε ἂν μετέβαλες τή μουσικὴν συμφωνία σέ ταυτοφωνία ἢ τό χορευτικὸ ρυθμὸ σέ ἓνα μόνο βῆμα.

Ἀλλά πρέπει ἡ πόλις ἂν καί εἶναι μιά διαφορισμένη πολλότης διὰ τῆς παιδείας νά γίνεται κοινή ὅλως καί μὲ ἐνιαία. Καί ὅποιος πρόκειται νά εἰσέλθῃ

είσαγάγη συστήματα παιδείας στην πόλη και πιστεύει πώς διά της παιδείας ή πόλη θα τρανέφη, είναι άτοπο να νομίζει πώς με τέτοια συστήματα (κοινοκτημοσύνης) θα την ανορθώσει, και όχι με τα χρηστά ήθη και τη φιλοσοφία και τους νόμους.....

Αυτή θεωρία περί ιδιοκτησίας και κοινοκτημοσύνης.

Τό μέγα κοινωνικό πρόβλημα της εποχής μας, ή κοινωνική ελευθερία του ανθρώπου.

Σέ πολλά στάδια, — τελευταίο Γαλλική Έπανάσταση — καταλύθηκε ή πολιτική ανελευθερία — — — Αποκτά ο άνθρωπος πολιτικά δικαιώματα και ατομικές ελευθερίες

Αλλά — — — ανακάλυψη της μηχανής επέτεινε την ουσιαστική δουλεία του — — — Νέος αγώνας

Η λύση δεν βρίσκεται στην παροχή μόνο τυπικών δικαιωμάτων πολιτικών φήφος, ατομικαι ελευθερία κ.τ.λ.

Χρειάζεται ή ουσιαστική δυνατότητα να αναπτύξη τό άτομο ό.ε του τίς δυνατότητες και αυτό έχει ως προϋπόθεση,

εκτός από άλλα — — — την μορφωτική και την οίονομική επάρκεια

Η πλήρης λύσις του προβλήματος είναι ή κατάστασις όπου δεν θα εξαρτάται οικονομικώς ο ένας άνθρωπος από τον άλλον κατά ένα ανισο μέτρο.

Ας πούμε, ισοτητα οικονομικών δυναμεων

Γιά την επίτευξη αυτού του σκοπού του οποίου την σημασία διαισθάνθηκαν και οί αρχαίοι

(μεταρρυθμίσεις Σόλωνος, θεωρία Πλάτωνος, σοφιστών)

επροτάθηκε από την αρχαιότητα ήδη ή κοινοκτημοσύνη, σε διάφορες μορφές και σε διάφορη έκταση.

Τό πρόβλημα έτέθηκε από τον κομμουνισμό και σήμερα, πού ζητεί η κοινοκτημοσύνη στα μέσα παραγωγής ήκιά και στους καρπούς της εργασίας.

Έξ ου επικαιρότητα προβλήματος πού θέτει Αρ.

(Δέν συζητήσαμε ισοτητα ιδιοκτησίας, αλλά κοινοκτημοσύνη

Και Αρ. εμφανίζεται πολέμιος, με ό.α τά έιχειρήματα πού μποροϋσε κανείς να έχη στην εποχή του και των οποίων τά πλάστα ισχύουν και σήμερα.

Βασικό έπιχείρημα — — — ψυχολογικόν — — — από αυτό όλα τά άλλα

Βασικό ἐπιχείρημα --- ὀργανικόν---ἀναγκη διαφορισμοῦ
ἀπὸ αὐτόν αὐτάρκεια ---- μέγα πλεονέκτημα πόλεως, πού δίνει
τό εὖ ζῆν

Ἄλλὰ ἐρωτᾶται ἀποκλείεται ὁ διαφορισμός, ὥντως ἀπαραίτητος
μέ μορφές κοινοκτημοσύνης ;

Ἄν ὑπάρξῃ διαφορισμός σέ ὅλα τὰ ἄλλα, ἐκτός ἀπὸ τὴν ἰδιοκτη-
σία δέν πραγματοποιεῖται σκοπὸς πόλης, -αὐτάρκεια-- εὖ ζῆν;

Ὁ Ἀρ. φαίνεται πὺς τό ἀποκλείει. Δέν τό ἀντιμετωπίζει
ὡς ἐνδεχόμενον, διότι, --ὑποθέσω, --τό θεωρεῖ ψυχολογικῶς ἀδύνα-
τον. Πιστεύει πὺς οἱ διαφορές θά παρασύρουνε καί διαφορά στήν
κτῆση ἢ στήν χρῆση τῶν ἀγαθῶν.

Ἔτσι τό βαρύτερον ἐπιχείρημα Ἀρ. εἶναι τό ψυχολογικόν

Ἄν ὅμως μιά ὠρισμένη ψυχολογία εἶναι ἡ αἰτία τῆς ἀδυναμίας
νά φτάσωμε στήν κοινοκτημοσύνη, μήπως μιά ὠρισμένη παιδεία
θά μπορούσε νά μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ αὐτό τό ἐλάττωμα ;

Ὡς ἔνα σημεῖον ναί. -- Καί ὡς ἔνα σῆμετον τό θέλει ὁ Ἀρ.

Ἄλλα πιστεύει πὺς στή βάση , δηλαδή ἀπόλυτη κοινοκτημοσύνη
εἶναι ἀντίθετη μέ βασικά, ἀμετάβλητα χαρακτηριστικά τοῦ
ἀνθρώπου.

Ἔχει δίκην;

Καλλ' ἔτερα νά δοῦμε καί ὅσα λέει γιά τό ἄλλο θέμα
τὴν ἰσότητα ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας
καί ὕστερα νά συμπεράνωμε

Τό ζήτημα τῆς ἰσότητος τῶν περιουσιῶν τό θίγει ἀφοῦ τελειώ-
ση τήν κριτική τῶν πλατωνικῶν πολιτειῶν
πού σέ πολλά σημεῖα ἄδικη καί ξένη μέ τους κύριους σκοπούς
λέει (1265α) Καί περισσολογίαν μέν.....

Καί ἐξέχοντες καί κομποί καί πρωτότυποι καί προόγουν τήν
ἔρευνα οἱ λόγοι τοῦ Σωκράτη, δύσκολο ὅμως ἴσως νά εἶναι
ὁ οἱ σωστοί

Ἀφοῦ τελειώσει μέ Πλάτωνα Ἄρ. προχωρεῖ στήν κριτική ἄλλων
1266β

Ὑπάρχουν δέ καί ἄλλα πολιτεύματα πού συντεθήκανε ἀπό ἰδιώ-
τας, ἀπό φιλοσόφους καί πολιτικούς, πού ὅλα κεῖνται πιά κοντά
στά σημερινά ἰσχύοντα πολιτεύματα ἀπό τοῦτα ἐδῶ τά δύο,
(ἐννοεῖ τήν Πολιτεία καί τοὺς Νομούς)

γιατί κανένας ἄλλος δέν εἰσήγαγε τήν καινοτομία τῆς κοιντη-
μοσύνης τῶν παιδιῶν καί τῶν γυναικῶν, οὔτε τὰ κοινά συσσίτια
τῶν γυναικῶν. Ὅλοι ἀρχίζουν μᾶλλον ἀπό τίς πιο ἀναγκάσιες
μεταρρυθμίσεις. θεωροῦν μερικοί ὅτι καλῶς ἔχει λεχθῇ ὅτι τό
ζήτημα τῆς διαρρύθμισης τῶν περιουσιῶν εἶναι τό μέγιστο
πολιτικό ζήτημα. Διότι ἐξ αἰτίας αὐτοῦ τοῦ ζητήματος προκαλοῦν-
ται ὅες οἱ ἐπαναστάσεις.

Γι' αὐτό καί ὁ Φαλέας ὁ Χαλκηδόνιος εἰσήγαγε τό ζήτημα τοῦτο
πρῶτος

Φαλέας — ἄγνωστος — μόνον ἀπό ὅσα λέει Ἄρ. —

Χαλκηδών πόλις τοῦ Βοσπόρου (Βιθυνίας-Μικρῆς Ἀσίας)

...λέει ὅτι πρέπει νά εἶναι ἴσες οἱ περιουσίες τῶν πολιτῶν
(φυσικά δοῦλοι μένουν ἀπ' ἐξῶ ἀπό συζήτησιν)

Καί τοῦτο γιά τίς πολιτείες πού τῶρα ἰδρῦνται δέν θεωροῦσε
πῶς ἦταν δύσκολο. Γιά τίς πολιτείες ὅμως πού κιόλας κατοικοῦν-
ται τό θεωροῦσε δυσκολώτερο. Ἀλλά θεωροῦσε πῶς μπορούσαν
πολύ γρήγορα νά ἐξομαλυνθοῦν οἱ ἀνισότητες μέ τό νά δίνουν
μέν προίκες οἱ πλούσιοι καί νά μήν λαμβάνουν, οἱ δέ πένητες
νά παίρνουν καί νά μήν δίνουν.

Ὁ Πλάτων ὅταν ἔγραφε τοὺς νόμους ὅτι μέχρις ὠρισμένου
ὁρίου πρέπει νά ἀφήσῃ τήν ἀνισότητα τῶν περιουσιῶν. Ἀλλά

περισσότερο ἀπό τό πενταπλάσιο τῆς περιουσίας σέ κανένα πολί-
τῆ δέν ἔδινε τό δικαίωμα νά ἀποκτήσῃ, ὅπως εἶπαμε προηγουμένως.
Πρέπει δέ νά μήν διαφεύγῃ τοῦτο σέ αὐτούς πού προτείνουν τέτο-
ιοι νόμοι, πρᾶγμα πού τῶρα τοὺς διαφεύγει, ὅτι ὅταν προσδιο-
ρίζομε τό ποσό τῆς περιουσίας πρέπει νά προσδιορίζομε καί

τό ποσόν τῶν ἀριθμῶ τῶν παιδιῶν. Διότι ἂν εἶναι δυσανάλογος μέ τό μέγεθος τῆς περιουσίας ὁ ἀριθμός τῶν παιδιῶν, κατ' ἀνάγκην ὁ νόμος αὐτός θά καταργηθῇ. Καί ἂν δέν καταργηθῇ θά συμβῇ τό κακό νά γίνωνται πολλοί ἀπό πλούσιοι φτωχοί. Δύσκολο δέ εἶναι οἱ φτωχοί αὐτοί νά μή γίνωνται νεωτεροποι-οῦ (ὑποστηρικταί κοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων). Καί ὅτι ἔχει κάποια καλή ἐπιρροή στή ζωή τῶν πολιτειῶν ἡ ἐξομάλυνση τῶν περιουσιακῶν ἀνισοτήτων, αὐτό τό διαγνώσασθε, φαίνεται, μερικοί ἀπό τά παλιά χρόνια, ὅπως ὁ Σολων πού ἔκανε νόμους (γι' αὐτό τό σκοπο)

(σεισάχθεια -)

Προχωρεῖ ὕστερα ἀα φέροντας σχετικὰ παραδείγματα καί περιπτώσεις. Καί ὕστερα προχωρεῖ στή διατύπωση ὠρισμένων ἀντιρρήσεων.

Ἀλλά εἶναι δυνατόν νά ὑπάρχῃ περιουσιακή ἰσοτητα, ἀλλά ἡ περιουσίες ἢ νά εἶναι πολύ μεγάλες καί τότε νά γίνωνται οἱ πολῖτες μαλθακοί, ἢ νά εἶναι πολύ μικρή καί τότε νά ζοῦν πενιχρά. Ἀπό αὐτά ἀποδεικνύεται ὅτι δέν φτάνει νά φτιάξῃ ὁ νομοθέτης τίς περιουσίες ἴσες, ἀλλά πρέπει νά σκεφθῇ ποιό εἶναι τό μέσο μέτρον

Ἀλλά καί κάποιος ὀρίσῃ αὐτό τό μέσον μέτρον τῆς περιουσίας γιά ὅλους τοὺς πολῖτες, δέν θά προκύβῃ ὠφέλεια. Διότι ^{περιεπετότερο} πρῶτα πρέπει νά ^{εἶναι} ἀνάγκη νά ἐξισωθοῦν οἱ ἐπιθυμίες παρά οἱ περιουσίες. Τοῦτο δέ δέν θά κατορθωθῇ ἂν δέν ἐπιβάλουν τήν σχετική παιδεία οἱ νόμοι

Ἄρ. κατ' ἀρχήν δέχεται ὅτι συμφέρεi νά μὴν ὑπάρχουν μεγάλες περιουσιακές ἀνισότητες.

Δέν ἀφαίνεται ἂν θέλῃ τήν ἀπόλυτη ἰσότητα ἢ τήν σχετική πού δέχονται Νόμοι

Ἀλλά, μέ δεδομένο τήν ρύθμιση τοῦ ἀριθμοῦ παιδιῶν---μόνο τότε ἔχει νόημα ρύθμιση περιουσιακῆς ἰσότητας

Δηλαδή ὅταν μπαίνομε σέ ρύθμιση τόσο ἀπόλυτη περιουσίας κατὰ Ἄρ. πρέπει νά ἐπεκταθῇ ρύθμιση σέ οἰκογενειακά βάρη

καί σέ ζητήματα κληρονομικά, διότι γιά νά διατηρηθοῦν ἴσες περιουσίες θά μένουν μερικοί ἀκληροί

καί τότε καταλύεται ἡ ἰσότητα.

Αὐτές τίς δυσκολίες παρουσιάζει ὁ Ἄρ. καί δέν φαίνεται νά ἀποκλείῃ τήν ρύθμιση ἀριθμοῦ παιδιῶν ἀπολύτως---σημειώνει ἁπλῶς πὸ δύσκολο.

Τό πιό σπουδαῖο ὅμως εἶναι :ὅτι ὅρος γιά νά πετύχουν τέτοιες οἰκονομικῆς μεταρρυθμίσεις εἶναι πάντοτε ἡ κοινωνική παιδεία καί ἡ ἠθική τάξη τῆς κοινωνίας πού παιδεύει θά δημιουργήσῃ

Τό αἰώνιο δίδαγμα: Καμιά μεταρρύθμιση μηχανική ἢ οργανωτική τῆς ὑλικῆς ζωῆς δέν μπορεῖ μόνη τῆς νά λύσῃ τό μέγα πρόβλημα πού μᾶς ἀπασχόλησε ἀπό ἀρχή : κοινωνικῆς ἐλευθερίας, πού προϋποθέτει κοινωνική δικαιοσύνη

χρειάζεται τό βαθύτερο: ἠθική παιδεία

Θεοοί ὅπως καταργήσεως ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας ἢ ἰσότητος περιουσιακῆς εἶναι ἀναμφισβήτητα ἠθικοί, ἀλλά δέν ἀντέχουν στήν παλιρροία καί τήν ἀμπωτή τῶν συμφερόντων καί τῶν παθῶν.

Τά πάθη πρέπει νά θεραπευθοῦν.

Κανένας λόγος νά δυσπιστοῦμε γιά ἀπώτερο μέλλον καί νά τό ἀποκλείωμε. Καί τότε καί οἱ οργανωτικοί νόμοι ἀποκτήσουν σταθερότητα

Στήν παιδεία λοιπόν θά στρέψωμε προσοχή μας

Θά μπορούσε ὅμως ἴσως νά πῇ ὁ Φαλέας ὅτι τά ἴδια συμβαίνει νά λήῃ καί αὐτός, διότι ὑποστηρίζει πώς τῶν δύο αὐτῶν πρέπει νά ὑπάρχῃ ἰσότητα στίς πολεῖς, τῆς περιουσίας καί τῆς παιδείας.

Ἀλλά πρέπει νά ὀρίσωμε καί ποιά πρέπει νά εἶναι ἡ παιδεία καί δέν ἀρκεῖ νά λέμε πώς πρέπει νά εἶναι μία καί ἐνιαία. Γιατί μπορεῖ νά εἶναι μία καί ἐμιαία, ἀλλά νά εἶναι τέτοια ὥστε νά δημιουργῇ ἀνθρώπους πού ἔχουν τήν ὁπλή τῆς πλεονεξίας σέ χρήματα καί, σέ τιμές ἢ καί στά δύο. Ἐντός τούτου στασιάζουν οἱ ἄνθρωποι ὄχι μόνον γιά τήν ἀνισότητα τῆς περιουσίας ἀλλά καί γιά τήν ἀνισότητα τῶν τιμῶν (ἀξιωμαίων) καί κατ'ἀντίστροφον ^{πολύς} κατεύθυνσιν γιά καθένα ἀπό αὐτούς τούς δύο σκοπούς. Δηλαδή ὁ μὲν λαός στασιάζει γιά τήν περιουσιακὴν ἀνισότητα, οἱ δέ ^{προσφωμένοι} πλούσιοι χάριν τῶν ἀξιωμαίων ἂν συμβαίνει νά ἀπονέμονται μέ βάση τήν ἰσότητα. Ἀπό ἡεὶ βρῆκε ὁ ποιητής καί εἶπε : Τίς ἴδιες τιμές ἔχεις εἴτε καλός εἶσαι εἴτε κακός (Ἰλιάδα 1 319). Δέν ἀδικοῦν δέ οἱ ἄνθρωποι μόνο γιά νά ἀποκτήσουν τά ἀναγκαῖα, πρᾶγμα γιά τό ὅποιο νομίζει ὁ Φαλέας ὅτι βρῆκε τήν ἰσότητα τῶν περιουσιῶν, ὅποταν δέν θά λωποδυτοῦν οἱ ἄνθρωποι πιεζόμενοι ἀπό τό κρῦο καί τήν πεῖνα, ἀλλά γιά νά ἔχουν ἀπολαύσεις καί νά ἱκανοποιοῦν ἐπιθυμίες τους. Διότι ἂν ἐπιθυμοῦν περισσότερο ἀπό τά ἀναγκαῖα γιά τήν ἱκανοποίηση αὐτῶν τῶν ἐπιθυμιῶν θά ἀδικήσουν. Καί ὄχι μόνο γιά τοῦτες τίς ἐπιθυμίες θά ἀδικήσουν ἀλλά καί γιά νά ἀπο. αὐσοῦν ἡδονές χωρίς κόπους.

Ποιό λοιπόν εἶναι τό γιατρινό στά τρία αὐτά ; (1) γιά νά ἀποκτήσουν τά ἀναγκαῖα 2) γιά νά ἀποκτήσουν περισσότερο ἀπό ὅ,τι χρειάζονται ἀπό τά ἀναγκαῖα 3) γιά νά ἀπολαύσουν ἡδονές, μὴ ἀναγκασίες, χωρίς κόπο-). Γιατ' αὐτὸς μὲν χρειάζεται μετρημένη περιουσία καί δουλειά, γιά τοὺς

δέ σωφροσύνη, τρίτον δέ ἂν μερικοί ἐπιδιώκουν ἀπόλαυση πού νά μήν τήν ἀντλοῦν παρὰ ἀπό τόν ἑαυτό τους, δέν πρέπει νά ζητήσουν τήν γιατριά παρὰ ἀπό τήν φιλοσοφία. Διότι ἡ ἱκανοποίηση ὅλων τῶν ἄλλων τῶν ἀπολαύσεων χρειάζεται ἀνθρώπους

Ἐκτός τούτου (ἐπεὶ....) οἱ ἄνθρωποι ἀδικοῦν κατὰ τόν χειρότερο τρόπο διότι θέλουν νά ἱκανοποιήσουν ὑπέρμετρες ἐπιθυμίες καί ὄχι διότι τοὺς λείπουν τὰ ἀναγκαῖα, π.χ. δέν γίνονται οἱ ἄνθρωποι τύραννοο γιά νά μήν κρυώνουν, Γι' αὐτό καί ἀπονέμομε μεγάλες τιμές σ' ἐκεῖνον πού σκοτῶνει ὄχι ἓνα κλέφτη ἀλλά ἓνα τύραννο) Συνεπῶς ὁ τρόπος πού ὀργανώνει ὁ Φαλέας τήν πολιτεία του βοηθάει στήν ἀποτροπή μόνο τῶν μικρῶν ἀδικιῶν

Δηλ. ἡ ἰσότητα τῶν περιουσιῶν μόνο τίς μικρές ἀδικίες ἀποτρέπει ὄχι τίς μεγάλες πού φέρνουν σεισμό στή ζωή τῶν κοινωνιῶν.

Αὕτη ἡ θέση Ἀρίστ.

Δέχεται ὡς ὀρθή τήν ἀρχή - ἐκισημαίνει τί ἄλλο πρέπει νά ρυθμισθῇ (οἰκογενειακά βάρη, ἀριθμός τέκνων)---ἄλλως ματαιοῦν καί ὕστερα ἀνάγει τό ζήτημα, ὅπως καί τό τῆς κοινοκτημοσύνης εἰς τό ἠθικό πεδίο.

Σάν φιλόσοφος ---ὄχι οἱ τεχνικές λύσεις, ἀλλά οἱ παιδευτικές θά λύσουν τό κοινωνικό πρόβλημα. Ὅχι πού οἱ διαρρυθμίσεις τοῦ οἰκονομικοῦ δέν εἶναι ἀπαραίτητες, ἀλλά τοὺς λείπει ἡ βάσις ὅταν λείπει/ τό ἠθικό ὑπόβαθρο, ἡ ἠθική παιδεία.

Πέρασαν αἰῶνες ἀπό Ἀρίστ.---Βασικά θέματα τά ἴδια, ἀλλά καί νέα δεδομένα μερικά.

Τά ἄκαμπτα ἀπόλυτα συστήματα ἀποτυχαίνουν.

Ἀπόδειξη πόσο μακριά ἀπό δογματισμό τοῦ Μαρξ ἢ καί τοῦ Λένιν σταλινικό καί μετασταλινικό καθεστῶς

Σέ τόπο μέ ἀσιατικό καί πιά ἀγελατό πνεῦμα νοητή μονοκόμματων λύσεων. Καί ἐν τούτοις οὔτε ἐκ τ.

Στή Δύση μοιράως συνθέσεις - ἀρχή μεσότητας ---.

Πορεία πρὸς μιὰ κοινωνική οργάνωση ἐξελικτική, πρὸς ἀποφυγή τῶν καταστροφῶν πού ἐκάγονται βασικαί, ριζικές ἀλλάξεις.

Καί πρῶτα ὠρισμένος τομεύς οἰκονομικῆς ζωῆς πού ἦταν τῶν ἰδιωτῶν καί στόν συναγωνισμό --- θά περιέλθῃ στήν ὁλότητα δηλ. κοινοκτημοσύνη--- ἐθνικοποίηση ὠρισμένων οἰκονομικῶν λειτουργιῶν καί ὠρισμένων ἀγαθῶν.

2) Ποιά ἔκταση θά ἔχῃ αὐτός ὁ τομεύς. Βύχῃ θά ἦταν; ὅσο τό δυνατόν

δυνατόν πιδ μέγας— όριο ή άποδοτικότητα

Όταν έξ αίτίας κοινωνικομοσύνης άποδοτικότητα πέσει κατω άπό ώρισμένο όριο τότε αποκλείεται

Σέ αυτό τό σημείο ψυχολογικές παρατηρήσεις του Άριστ. .
Έχουν αιώνια αξία. Μόνω μία μακρόχρονη παιδεία μπορεί νά έξου
δετερώση τήν ανθρώπινη αυτήν αδυναμία καί ως τό σημείο όπου
τό ξερρίζωμα αυτώντων ροπών δέν καταντάει ξερρίζωμα του ένσ
στίκτου αυτοσυντήρησης.

Πέρα από αυτό τό όριο θά κινηθώ τό ελεύθερο άτομο.

*Βδω 1) Όλα τά άτομα πρέπει νά έχουν τήν ευχέρεια νά κινηθού
Αυτό σήμερα δέν υπάρχει. Τό έμποδίζει ή περιουσιακή
άνισότητα πού άλλοτε όφείλεται στην ίκανότητα καί τήν έργα-
τοκότητα, αλλά άλλοτε στην τύχη των περιστάσεων καί άλλοτε
στόν κληρονομικό θεσμό.

Κοινωνι ή δικαιοσύνη επιβάλλει κάποια ισότητα στην άφετηρία
2) Όλα τά άτομα πρέπει νά έχουν ένα σχετικό ίσο μέτρο άπολαυ-
σης στη ζωή

Ό περιορισμός του κληρονομικού θεσμού στό ελάχιστο ή ή
κατέργηση πέρα από ώρισμένο όριο αυτό επιτυγχάνεται σήμερα μ
φορολογικά μέσα στις περισσότερες χώρες. Δέν μένει παρά ή
βαθμιαία μετατόπιση των ορίων.....

3) Όλα τά άτομα τήν παιδεία πού είναι αξία νά απορροφήσουν
Μόνο τότε ισότητα άφετηρίας

Σήμερα ιδιοκτησία έπαφε νά θεωρείται άπαραβίαστη ατομική
ελευθερία—κοινωνική λειτουργία, πού μπαίνει στην ύπηρεσία
της κοινότητας καί μόν τότε έχει αξία όταν μπορεί νά τήν
ύπηρετήσει. Είναι βέβαιο ότι υπάρχει περιοχή όπου δέν τήν ύπη-
ρετεί καί άλλη όπου άσφαλώς τήν ύπηρετεί (άναγκάσθηκε καί
κομμουνισμός νά τό παραδεχθή) Σήμερα ή διαφορά είναι ζήτημα
ορίων καί μόνον.

Γενικός κανόνας δέν μπορεί νά τεθώ. Σέ άλλες κοινωνίες πιδ
προηγμένες δυνατό νά προχωρήσωμε σέ διεύρυνση της κοινωνικο-
μοσύνης γρηγορώτερα (Άγγλία)

Στό ρυθμό της προόδου αυτής τά έπιχειρήματα Άριστ διατηρούν
όλη τους τήν βαρύτητα

• Η ύπογράμμιση των ψυχολογικών ροπών του ατόμου άκατάλυτη
• Η σκέψη ότι παιδεία πρωταρχικός όρος άκατάλυτο

• Αρχή μέτρου καί μεσότητας θά διετη πρόοδο πρὸς τόν ιδεατό
σκοπό μεγαλύτερης κοινωνικής δικαιοσύνης γιά νά υπάρξη
μεγαλύτερη κοινωνική ελευθερία.

*Αλλά περισσότερο από την οικονομική ελευθερία και ὁρος πρῶτος καί αὐτῆς, εἶναι ἡ ἐλευθερία παιδείας καί ἡ ἰσότητα παιδείας.

Τότε ὁ σκληρῶνόμε λύτρωση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ κοινωνικά δεσμά καί τοῦ δίνει ἡ κοινωνία ὅ,τι περισσότερο μπορεῖ
Τότε καί πραγματοποιεῖται ἰσότητα ἀφειρησίας.

Αὐτὴ ἡ δική μας θέση. "Οχι οὐτοπική. "Εργο ἐξέλιξης μακρυῶς πολὺ περισσότερο παρά ἐπανάστασης.

Κλιμακωτὴ κατακτηση, στερεώτερη. Παρακολουθεῖται καί ἀπὸ πολιτικὴ ὠρίμανση. Γιατί ἐλευθερία εἶναι καλὴ μόνο στὰ χέρια ἐκείνων ποὺ ξέρουν νὰ τὴν χειρισθοῦνε καί νὰ τὴν τιμοῦν

Σὲ τί διαφέρει ἀπὸ *Αρ. ;

Δέν ἀποκλείομε κοινοκτημοσύνη ὅπως *Αρ. --- σέ ὠρισμένους τομεῖς εἶναι ἐφικτὴ καὶ τώρα σέ μερικoὺς ἄλλους ἀργότερα. Στὴν ἐξέλιξη αὐτὴ ὅσα λееι ὁ *Αρ. ἐναντίον τῆς κοινοκτημοσύνης εἶναι γεγονότα, ἀλήθειες, καί ἀνασχετικοί φρασμοί
Υπάρχει καί κάποιο ἀκατάλυτο ὅριο ὅπου κοινοκτημοσύνη δέν μπορεῖ νὰ εἰσδύση γιὰ λόγους ποὺ λееι ὁ *Αρ.

*Ισότητα περιουσιῶν ; Καί ὁ *Αρ. τὴν εὐχεταί καί ἐμεῖς (μαζί μὲ ἰσότητα παιδείας.

*Αλλά καί ἐδῶ ὑπάρχουν οἱ ἀκατάλυτες ἀνισότητες τῆς τύχης καί ἱκανότητας.

Καί ἐδῶ διαφορά μὲ *Αρ. εἶναι σχεδόν μόνο ποσοτικὴ

*Αλλά στή χάραξη τῆς ἐξέλιξης ἔχει αἰώνια ἀξία τὸ ἀριστοτελεῖ ὁ αἶτημα τοῦ μέτρου καί τῆς μεσότητος

*Ιδίως στοὺς κοινωνικοὺς θεσμοὺς καί τίς ἀναμορφώσεις πρέπει νὰ κινεῖται μὲ αὐτὸ τὸ ρυθμὸ καί μὲ αὐτὴ τὴν ἀρχή,

Δεύτερο βιβλίο -- κριτική ξένων συστημάτων

Ἐμεῖς --- δύο επίκαιρα θέματα --κοινοκτημοσύνη --
 Ισότητα περιουσιῶν καί παιδείας.

Ἀπόκρουση κοινοκτημοσύνης -- ἀντίθετη μέ τήν ἀνθρωπίνην
 φύση -- μέ ἐγωκεντρισμό τοῦ ἀνθρώπου

Ἰσότητα κατ'ἀρχήν ἐπαινετή --δυσκολίες-- καί ὅρια
 Γιά ἐπιβολή μεταρρυθμίσεων συντηρητικότητα

Γιά οὐσίαιτους συμβιβαστική τάση τῶν ἀντιθέτων --
 μετριοπάθεια -- μεσότητα.

"Αρα καί γιά τρόπο ἐπιβολῆς μεταρρυθμίσεων μεσότητα

Ἐπειδή ζοῦμε στόν τόπο ὅπου τῆς ἀλλαγῆς, μορφή συνεχοῦς
 κατηλείας --- ἐπειδή γενικά στήν ἐποχή μας ζητοῦμε μέ
 πάθος ριζικές γρήγορες ἀλλαγές, καλό νά ἀκούσωμε πῶς τοπο-
 θεγεῖ τό θέμα Ἀριστ.

1268β - 8 " μερικοί διερωτῶνται τί εἶναι βλαβερό ἢ συμφέρον ^{μπορεῖ νά τοῦ} στίς πόλεις
 νά μεταβάλλουν τοὺς πάτριους, τοὺς καθιερωμένους νομούς, ἂν παρουσιάζεται
 κανένας καλλίτερος. Γι' αὐτό δέν ἐπιτρέπεται μέ ἀνκομία νά παραδεχθῇ
 κανεῖς τά λεχθέντα (πρόταση πού κάνει ὁ Ἰππόδαμος γιά κάποια μεταρ-
 ρυθμιση) ἂν δέν συμφέρει νά γίνη ἡ μεταρρύθμιση. Γιατί ἐνδέχεται μερικοί
 νά εἰσηγηθοῦν τήν κατάλυση τῶν νόμων καί τοῦ συντάγματος (τοῦ στοιχείου
 πού ἐνσαρκιώνει τό πολιτεῦμα) ὡς ἓνα κακόν ἀγαθόν. Μιά ὅμως πού ἀναφέρα-
 με τό ζήτημα, καλλίτερα εἶναι κάπως περισσότερο νά τό ἐρευνήσωμε, διότι κα-
 καθώς εἴπαμε γεννᾷ προβλήματα. Καί θά νόμιζε κανεῖς πῶς ἡ μεταβολή τῶν
 νόμων εἶναι τό καλλίτερο, διότι στίς ἄλλες ἐπιστήμες αὐτό συμφέρει, λ.χ.
 στήν ἱατρική καί τή γυμναστική καί γενικά σε ὅλες τῆς τέχνης καί τίς
 εἰδικότητες (δυνάμεις) πού ἔφυγαν ἀπό τά παραδεδομένα. Ἐπειδή καί ἡ
 πολιτική εἶναι μιά ἀπό αὐτές τίς ἐπιστήμες, κατ'ἀνάγκην θά ἰσχύουν καί
 γι' αὐτήν τά ἴδια.

Καί προχωρεῖ ἀναφέροντας παραδείγματα ἀπό τήν πράξη, ὅπου
 φαίνεται ἡ ἀνάγκη νά μεταβληθοῦν ὠρισμένοι νόμοι.

Καί συνάγει:

Ἀπό αὐτά ἀποδεικνύεται ὅτι κάποτε μερικοί νόμοι πρέπει νά μεταβάλλων-
 ται. Ἀλλά ἂν ἐξετάσωμε τό ζήτημα ἀπό μιάν ἄλλην ἄποψη, θά φανῇ ὅτι
 χρειάζεται μεγάλη περίσκεψη. Ὅταν δηλαδή ἡ ὠφέλεια πού θά προκύψῃ ἀπό
 τή μεταβολή εἶναι μικρή, ἐνῶ εἶναι ἐπικίνδυνον νά συνηθίσῃ ὁ πολίτης στή
 εὐκόλῃ μεταβολῇ κατάργηση τῶν νόμων, τότε καθίσταται φανερό ὅτι πρέπει
 νά παραβλέπωμε μερικά σφάλματα καί τῶν νομοθετῶν καί τῶν ἀρχόντων

Διότι δέν θά προέλθῃ τόση ὠφέλεια ἀπό τήν μεταβολή ὅση ζημία θά προκύψῃ ἀπό τή συνήθεια πού θά ἀποκτήσουν οἱ πολῖτες νά ἀπειθοῦν στούς ἄρχοντες.

Τό παράδειγμα τῶν ἄλλων τεχνῶν (ὅπου ἡ συνεχῆς μετάβολή ἐνδεικνύται δημιουργεῖ φεύτικες ἐντυπώσεις. Διότι δέν εἶναι τό ἴδιο νά ἐπιφέρῃς μεταβολές σέ μιά τέχνη ἢ αἱ στούς νόμους. Ὁ νόμος δέν ἔχει μαμμιάν ἄλλη δύναμη νά πείθῃ ἀπό τόν ἐθισμό καί αὐτό βέν συντελεῖται παρὰ μέ τήν πάροδο χρόνου πολλοῦ, σέ τρόπον ὥστε τό νά ἀντικαθιστᾷ μέ εὐκολία τούς κείμενους νόμους μέ ἄλλους ^{νέους}. Ἐξασθενίζει τή δύναμη τοῦ νόμου.

Παρεμβληματική σκέψη --τό λεει καί ὁ ἴδιος -- 'αλλά σημαντική

α) δείχνει συντηρητικότητα Ἀρ. -- δείχνει μετριοπάθεια πνεῦμα μεσότητος, πού θεωρεῖ βασικό στοιχεῖο τῆς πολιτικῆς ζωῆς--- (ὅχι μόνο σέ κοινοκτημοσύνη καί ἰσότητα, ἀλλά γενικά)

β) διδάσκει μιάν αἰώνια ἀλήθεια καὶ γιά ἐποχή πεικινδύνως λησμονούμενη καί εἰδικότερα στήν Ἑλλάδα.

Μέ αὐτά τέλειώνω ὅσα εἶχα νά πάρω ἀπό Β' Βιβλίο

Στό Τρίτο ἀρχίζει θετική ἀνάπτυξη

Ἔννοια πολιτείας, ἔννοια τοῦ πολίτου, Διακρίσεις τῶν πολιτειῶν σέ εἶδη

1274δ -III, 1 " Γιά ἐκεῖνον πού ἐρευνᾷ τά πολιτεύματα, ποία εἶναι ἡ οὐσία τοῦ καθενός καί ποιές οἱ εἰδικές τοῦ διαφορές, πρώτη του φροντίδα πρέπει νά εἶναι νά ἐξετάσῃ τήν πόλιν, ποία εἶναι ἡ οὐσία τῆς. Διότι ὑπάρχουν ἀμφισβητήσεις ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ὅταν οἱ μέν λένε ὅτι μιάν ὠρισμένη πράξη τήν ἔπραξε ἡ πόλις καί οἱ ἄλλοι λένε ὅτι δέν τήν ἔπραξε ἡ πόλις ἀλλά ὁ τύραννος ἢ οἱ λίγοι ^{ἢ οἱ πολλοί} πλούσιοι πού ἀρχοῦν.

Ἐδῶ θέτει ἓνα βασικό ζήτημα.

Πότε πράξεις καταλογιστέες στήν πολιτεία;

Πότε μιά δήλωση, μιά ἐπιταγή εἶναι ἐπιταγή τῆς πολιτείας καί ὅχι κάποιου ἀτόμου πού ἰσχυρίζεται ὅτι ἐκφράζει τήν θέληση τῆς πολιτείας;

Γιά νά θέτῃ τό ἐρώτημα αὐτό, σημαίνει πῶς ἔχει συλλάβει καί τό ἀκόλουθο ζήτημα:

Κάθε πολιτεία ἔχει μιάν ὄντοτητα ξεχωριστή ἀπό τά ἄτομα πού τήν ἐκφράζουν. Πολιτεία ἔχει αὐθυπαρξία ἀπέναντι τῶν

ατόμων πού τήν ἀπαρτίζουν ἢ πού ἐκφράζουν τή βούλησή της.

Αὐτό δέν εἶναι μόνο θεωρητικό ζήτημα πού ἐνδιαφέρει πολιτειολόγους καί νομικούς. Πρακτικό.

Τά τελευτᾶια χρόνια ---μετά τόν πόλεμο, ἡττημένοι ἰσχυρίσθηκαν συχνά : ἐμεῖς δέν φταίμε γιά ὅσα ἔγιναν, ἀλλά οἱ δικτάτορες πού καταλάβανε τήν ἀρχή. Τά ὅσα κάναμε ἐμεῖς τώρα αὐτά τά κάνει ἡ Ἰταλία, τά ὅσα ἔκαναν οἱ Ἰταλοί τό 40-41 δέν τά ἔκανε ἡ Ἰταλία, ἀλλά ὁ Μουσσολίνι. Πότε δικαιολογεῖται μιά τέτοια ἀπάντηση καί πότε ὄχι; Πότε διοικόπτεται ἡ ζωή μιᾶς πολιτείας καί πότε ὄχι; Ποιά εἶναι ἡ ἀρχή πού ἐκφράζει τή συνέχεια τῆς ζωῆς της; Δυσκολώτατο πρόβλημα, πού πρῶτη φορά τίθεται.

Γιά τήν ἐπίλυση Ἄρ. θεωρεῖ πώς πρῶτα πρέπει νά καθορισθῇ ἡ ἔννοια τοῦ πολίτη

Δέν θά διαβάσωμε αὐτό τό μέρος. Θά τόν παρακολουθήσωμε ὅμως στή σκέφεις του.

Δέν εἶναι πολίτης:

α) ὁ κατοικίος, διότι καί δοῦλοι καί μέτοικοι

β) ὁ υποκείμενος στούς νόμους μιᾶς πόλης γιά τή ρύθμιση τῶν σχέσεων του, γιατί καί ξένοι ὑπόκεινται

γ) γέροι καί παιδιά : καί τούς λείπει, ἢ δικαιώματα ἢ ἀπαλλαγμένοι ὑποχρεώσεων -- ἀτελεῖς πολῖτες

Ἀπολύτως, τέλειοι πολῖτες: μετέχοντες κρίσεως καί ἀρχῆς δηλ. μετέχουν δικαστήριων καί ἀσκήσεως ἀρχῆς (πολιτικῆς ἐξουσίας) -- μετέχουν νομοθετικῶν σωμάτων καί ὄργανα τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας

Ἀλλά ἀμέσως παρατηρεῖ ὅτι ὑπάρχουν πολῖτες πού δέν ὑπάρχει ἐκκλησία τοῦ δήμου, πού δέν διαάζουν οἱ πολῖτες, ἀλλά ὅπου ὅλες οἱ ἐξουσίες ἀσχοῦνται ἀπό εἰδικούς ἀρχόντες. Γι' αὐτό εἶναι καλλίτερα νά λεχθῇ ὅτι τέλειοι πολῖτες εἶναι ἐκεῖνοι πού μπορεῖ νά μετέχουν βουλευτικῆς ἢ δικαστικῆς ἐξουσίας

Μετά τήν ἀνάπτυξη αὐτή ἔξαναγυρίζει ὁ Ἄρ. στό ἀρχικό του θέμα

Πότε μιά πράξη θά τήν καταλογίσωμε στήν πόλη καί πότε ὄχι ἀλλά σέ ἄτομα

Ἄν ἔχομε δικτατορία καί συνάφη ὁ δικτάτωρ χρεῖ γιά λογισμό τοῦ Κράτους καί ὕστερα πέση ὁ δικτάτωρ καί ἐγκαθιδρυθῇ δημοκρατία. Εἶναι ὑπεύθνη ἡ δημοκρατία καί ὑπόχρεη γιά

τά χρέη ποῦ συνῆψε ὁ δικτάτωρ; (τό ἴδιο πρόβλημα ποῦ θέσαμε πρίν) : ποῦ ἐδεύει ἡ οὐσίας τῆς πολιτείας ;
 Ἡ ἀπάντηση τοῦ Ἀρ. εἶναι ὅτι ἔχει εὐθύνas καί ὑποχρεώ-
 σεις μιά πόλη ἐφ'ὅσον παραμένει ἡ αὐτή

Ἀλλά πότε παραμένει ἡ αὐτή;

Ἡ ταυτότητα τοῦ τόπου δέν ἀποδείχνει τήν ταυτότητα τῆς πολιτείας, -- μπορεῖ νά ἀλλάξουν τόπο, χωρίς νά ἀλλάξῃ πολιτεία, ἢ νά μὴν ἀλλάξουν τόπο καί νά μὴν εἶναι ἴδια ἡ πολιτεία.

Δέν πρώτοις Ἀρ. λέγει ὅτι : προκειμένου περί ἀνθρώπων ποῦ κατοικοῦν τὴν ἴδιο τόπο, παραμένει ἡ πόλις ἡ αὐτή, ἐφ'ὅσον διατηρεῖται ἡ ὁμοιογένεια τῶν κατοίκων,

" ἂν καί οἱ μὲν πεθαίνουν καί οἱ ἄλλοι γεννιούνται, ὅπως θεωροῦμε πῶς μένουν ἴδιοι οἱ ποταμοὶ καί οἱ κῆνες, ἂν καί ἀδιάκοπα ἄλλο νερό ἀναβλύζει καί ἄλλο ἐκρέει καί φεύγει "

Ἀλλά καί γιά τή λύση αὐτή ἔχει ἀμφιβολίες γιά νά καταλή-
 ξῃ στό συμπέρασμα : ὅτι ἡ ταυτότητα τῆς πολιτειακῆς τάξε-
 ς διατηρεῖ τὴν ταυτότητα τῆς πόλεως. " Ἀμὰ ἀλλάξῃ αὐτή ἀλλά-
 ζει καί ἡ πόλη, διακόπτεται ἡ συνέχεια τῆς ζωῆς της.

Λοιπὸν ἡ οὐσία τῆς πόλεως εἶναι τό πολίτευμα της, ὅμα αὐτό ἀλλάξῃ, ἀλλάζει καί ἡ πόλη

Ἀφοῦ ἔτσι ἔλυσε τοῦτο τό κύριο, θέμα τοῦ ὀρισμοῦ τῆς οὐσίας τῆς πόλεως, ξαναγυρίζει ὁ Ἀρ. στό πρόβλημα τοῦ πολίτη. Συμπλέκονται ἔτσι τὰ θέματα ποῦ ἔπρεπε ἔτσι δια-
 σταυρώνοντάς τα νά τὰ συζητήσῃ.

Ἐδῶ πιά συζητεῖ γιά τὴν ἀρετὴ τοῦ πολίτη

Στὴν ἀρχαιότητα τὸν ἄνθρωπο τὸν ἀπορροφοῦσε τελείως ἡ πό-
 λις. Ὁλόκληρη ἡ προσωπικότητά του ἦταν καί ἐξαντλοῦνταν
 στὴν ιδιότητά του ὡς πολίτης. Δέν εἶχε καί ἕναν κόσμο δικό-
 του ποῦ δέν συνέπιπτε μὲ τὸν κόσμο τῆς πόλεως. Φυσικό
 λοιπὸν ἡ ἀρετὴ του νά εἶναι ἡ ἀρετὴ ποῦ τὸν ἔκανε καλὸ
 πολίτη. Καλὸς ἄνθρωπος ἦταν ὁ καλὸς πολίτης.

Χωρὶς νά εἶναι ὁλοκληρωτικὰ τὰ πολιτικὰ καυεστῶτα τῆς
 κλασσικῆς ἀρχαιότητος εἶχαν τοῦτο τό κοινὸ μὲ τὰ σημερινὰ
 ὁλοκληρωτικὰ καθεστῶτα. Νά ἀπορροφῶν ὁλόκληρο τὸν ἄνθρωπο
 μέσα στὸν πολιτικὸν τοῦς ὀργανισμό. Ἡ διαφορὰ εἶναι ὅτι
 στὴν ἀρχαιότητα αὐτὴ ἡ ἐνότης ἦταν ὀργανική, ἐβγαίνει ἀπὸ
 μέσα ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο καί δέν ἐπιβάλλονταν ἀπ' ἔξω μὲ τὴ
 βία.

βία. Γι'αυτό ήταν ἀληθινὴ ἀρετὴ νὰ εἶσαι καλὸς πολίτης, καὶ τίποτα παρα πάνω.

Ἀλλὰ γλήγορα ἀνάτειλε μέσα στὸν ἐλληνικὸ κόσμον, κιόλας με τοὺς σοφιστές, ἡ ἰδέα τῆς αὐτόνομης προσωπικότητος, τοῦ ἀτόμου ποὺ ὑπάρχει καὶ ἔξω ἀπὸ τὴ σφαῖρα ποὺ καλύπτει ἡ πολιτικὴ κοινωνία. Ἐβγαίνει αὐτὴ ἡ τάση ἀπὸ τὴν ἐλευθερσιδέφῃ ἀπὸ τὴν ὠριμὴ θεώρηση τῆς ζωῆς ποὺ εἶναι ἡ μεγάλη ἀρετὴ τῆς φυλῆς. Καὶ φυσικὰ τότε, δηλ. ὅταν ἄρχισαν τὰ λίγα ξεχωριστὰ ἄτομα νὰ ζοῦν καὶ πέρα καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν πολιτεία, νὰ γεννιέται καὶ ἡ ἰδέα μιᾶς ἀρετῆς ἐξωπολιτικῆς ποὺ καλύπτει ὅλον τὸν ἄνθρωπον.

Ὁ Ἀρ. ζῇ σὲ μιὰν ἐποχὴ ὅπου αὐτὴ ἡ ἀντίληψη ἦταν κιόλας ὠριμασμένη καὶ γι' αὐτὸ διαστελλεῖ τὴν ἀρετὴ τοῦ πολίτη ἀπὸ τὴν ἀρετὴ τοῦ ἀνθρώπου

Δηλ. τόλμησε νὰ σκεφθῇ πῶς μπορεῖ νὰ εἶσαι καλὸς ἄνθρωπος νὰ ἔχεις τὴν ἀρετὴ ποὺ κἀναι τὸν ἄνθρωπον καὶ νὰ μὴν ἔχεις τὴν ἀρετὴ ποὺ κἀναι τὸν καλὸ πολίτη, πρᾶγμα ποὺ βέβαια ἀντιστρατεύονταν μέ τίς τότε κρατούσες ἀντιλήψεις, καὶ ποὺ δυστυχῶς ἀντιστρατεύεται καὶ στίς ἀντιλήψεις ποὺ ὀρίζουν τὴν τύχη τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἀρετὴ τοῦ πολίτη ἀναφέρεται στήν πολιτεία. Ὅπως ἔχομε πολλῶν εἰδῶν πολιτεῖες ἔτσι ἔχομε καὶ πολλῶν εἰδῶν εἰδικές ἀρετές. Ἀλλές ἀρετές χρειάζεται ὁ πολίτης στήν δημοκρατία, ἄλλες στή μοναρχία, ἄλλες σὲ κάθε εἰδουςμικτὰ πολιτεύματα "Ἐτσι ἐνδέχεται ἓνας πολίτης ποὺ εἶναι σπουδαῖος ὡς πολίτης νὰ μὴν κατέχη τίς ἀρετές ποὺ σὲ κἀνοῦν σπουδαῖον ἄνθρωπον."

Διαφορετικὴ ἐπίσης εἶναι ἡ ἀρετὴ τοῦ ἄρχοντος καὶ τοῦ ἀρχομένου. "Καλὸς πολίτης κατὰ τὴν περίφημὴ ρῆσιν τοῦ Ἀρ.

"....καὶ πολίτου ἀρετὴ δοκεῖ που ἡ εἶναι τό δύνασθαι καὶ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι καλῶς" Δυὸ εἶναι ὅμως αὐτές οἱ ἀρετές. Τοῦ τέλειου ἀνθρώπου ἡ ἀρετὴ εἶναι ἡ ἀρχικὴ. Συμπίπτει μέ ἀρετὴ ἄρχοντος, ὅχι μέ ἀρχομένου.

Ἀλλὰ πρό παντός ὁ μὴ ταυτισμὸς τελείου κατ' ἀρετὴν ἀνδρός καὶ τελείου πολίτου βγα ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ ὅτι τὰ εἶδη τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς εἶναι πολλά, ἀφοῦ πολλοὶ εἶναι οἱ ἐπιδιωκόμενοι σκοποὶ τῶν διαφόρων εἰδῶν τῶν πολιτειῶν, ἐνῶ ἡ τέλεια ἀρετὴ τοῦ τέλειου ἀνδρός εἶναι μιὰ καὶ μόνη.

Ἐτσι καθιερώνεται ὀρθά ἡ δυνατὴ ἀντινομία τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ συνόλου, οἱ σκοποὶ καὶ οἱ ἀρετές τῶν δυο. Διδακτικὰ γιὰ τίς μονοκόμματα ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς μας.

“Υστερα συνεχίζοντας έρευνα πολίτη εξετάζει αν πρέπει να θεωρηθούν πολίτες οί βάνουσοι, έκεῖνοι πού ασχολούνται μέ χειρωνακτικές βανουσεσ έργασίες. Καί , ακολουθώντας τό πνεύμα τής έποχής του, δέχεται πώς όρθώτερο εἶναι να μην θεωρούνται πολίτες.

Μέ αὐτά τέλειώνει έρευνα πολίτη καί μπάνει στήν ανάλυση τής έννοιας τής πολιτείας καί στόν περίφημο καθορισμό τών διακρίσεων της.

1278β &4 'Αφού λοιπόν καθώρίσαμε αὐτά , πρέπει να σκεφθοῦμε αὐτά πού λογικά ακολουθοῦν, πρέπει να παραδεχτοῦμε πώς υπάρχει ένα εἶδος πολιτείας ἢ πολλά καί αν εἶναι πολλά, ποιά εἶναι αὐτά τά εἶδη, ποιές καί πόσες οί διαφορές τους; Εἶναι δέ πολιτεία τό σύστημα τών κανόνων πού μέσα σέ μιά πόλη ρυθμίζει τίς δημόσιες αρχές καί πρό παντός τήν κυριώτερη από όλες τίς αρχές. Γιατί τό κυρίαρχο στοιχεῖο παντοῦ εἶναι ἡ μορφή τοῦ πολιτεύματος. Ἡ μορφή τοῦ πολιτεύματος ταυτίζεται μέ τή μορφή τής πολιτείας. ~~Αέγώ-δέ-ἔτι~~ 'Αναφέρω ὡς παράδειγμα ὅτι στίς δημοκρατικές πολιτεῖες κυρίαρχη αρχή εἶναι ὁ δῆμος, ένῶ στίς ὀλιγαρχίες εἶναι οί λίγοι κυρίαρχοι καί από έκεῖ συμπεραῖνομε πώς εἶναι διαφορετικές οί πολιτεῖες των. Τά ἴδια πρέπει να ποῦμε για ~~τῶν~~ τά ἄλλα πολιτεύματα

Ἐκεῖνο πού προσδιορίζει τήν οὐσία καί τήν ὑφή τής πόλης εἶναι ἡ πολιτική τάξη, τό σύνολο τών κανόνων πού καθορίζουν τήν ὀργάνωση καί τή λειτουργία της καί αὐτοί αποτελοῦν τό πολότευμα, της.

'Αλλά τό πολίτευμα προσδιορίζεται από πόν τρόπο πού διαμορφώνεται ἡ ανώτατη , ἡ κυριώτατη πολιτική ἐξουσία ἡ αρχή. Αὐτή δίνει τόν τόνο καί τό χρώμα ~~πῶς-χρειάζεται-μέ~~ τόν χαρακτήρα τοῦ πολιτεύματος

Ποτέ από τότε δέν μπορέσε ἡ πολιτική ἐπιστήμη να βρῇ καλότερο τρόπο προσδιορισμοῦ τής οὐσίας τής πολιτείας καί τοῦ πολιτεύματος. Κλασσικά σημεῖα Πολιτικῶν.

Θά βάλωμε ὡς βάση τής έρευνάς πρῶτα τό ζήτημα τίνος χάριν ἰδρύθηκε ἡ πόλις καί πόσα εἶδη ἐξουσίας ἔχομε επί τοῦ ανθρώπου καί γενικά τής κοινωνικῆς ζωῆς (κατά -- καί ; ;) . Εἶπαμε στά πρῶτα κεφάλαια έκεῖ πού μιλήσαμε για τήν διοίκηση τοῦ οἴκου καί τών δούλων ὅτι ὁ άνθρωπος εἶναι φύσει πολιτικόν ζῶον, γιαυτό καί ὅταν ακόμα δέν χρειάζεται ὁ ένας τή βοήθεια τοῦ ἄλλου, επιθυμεῖ ὁ καθένας τή συμβίωση μέ τούς ἄλλους. '

Ἐντός τούτου καί τό κοινόν συμφέρον τούς ένώνει σέ κοινωνίες κατά τό

μέτρο πού αὐτό προάγει τήν καλοζωία τοῦ καθενός. (Τό εὖ ζῆν). Διότι αὐτή ἡ καλοζωία, τό εὖ ζῆν εἶναι κατ' ἐξοχήν ὁ σκοπός τῆς-κοινωνικῆς ζωῆς καί τοῦ συνόλου τῶν ἀνθρώπων καί τοῦ καθενός χωριστά

Ἀλλά σχηματίζουν καί διατηροῦν τήν πολιτική κοινωνία οἱ ἄνθρωποι καί γι' αὐτή τήν συντήρηση τῆς ζωῆς

Θυμόσαστε τί ἔλεγε Ἀρ. " γινομένη μέν τοῦ ζῆν ἔνεκεν, οὔσα δέ τοῦ εὖ ζῆν " -ἀναγκαιότης, κίνησις κατ' αἰτίαν -- σκοπός, τελολογική τοποθέτηση.

Ἀλλά προσθέτει ὅμως καί τίς ἀκόλουθες σκέψεις:

Ἴσως νά ὑπάρχη κάποια δόση εὐτυχίας καί σέ αὐτή τήν ζωή τήν ἴδια ἂν οἱ δυστυχίες τῆς ζωῆς δέν ξεπεράσουν ἕνα ὀρισμένο μέτρο. Εἶναι φανερό πώς ὑπομένουν πολλά βάσανα οἱ περισσότεροι τῶν ἀνθρώπων ἀπό τῆς λάχτᾶρας πού ἔχουν τῆς ζωῆς, γιατί καί ἀπλῶς τό νά ζῆς ἐνέχει κάποια ευδαιμονία καί μιά φυσική γλυκύτητα.

(Παρεμπιπτούσες παρατηρήσεις πού δέν ἔχουν ἰδιαιτέρη συνοχή μέ τίς κύριες σκέψεις τοῦ κειμένου)

Ὑστερα ξαναγυρίζει στό θέμα του.

Ἀλλά τίς καθιερωμένες διακρίσεις τῆς ἐξουσίας εἶναι εὐκολο νά καθορίσωμε, γιατί αὐτά τά καθωρίσαμε πολλές φορές στά ἐξωτερικά μαθήματα.

Δύο εἰδῶν μαθήματα -- Τά εἶπαμε στήν εἰσαγωγή.)

Ἡ δεσποτεία, ἂν καί ἔχουν τό ἴδιο συμφέρον καί ὁ δεσπότης καί ὁ δοῦλος ὅμως ἀσκεῖται πρὸς τό συμφέρον τοῦ δεσπότης, συμπτωματικά δέ ὠφελεῖ καί τόν δοῦλο. Διότι δέν μπορεῖ νά ὑπάρξῃ ἡ δεσποτεία ἂν φθάρῃ ὁ δοῦλος. Ἡ ἐξουσία ἐπὶ τῶν παιδιῶν καί τῆς γυναίκας καί τοῦ οἴκου, πού τήν ὀνομάζομε οἰκονομική ἀσκεῖται ἢ χάριν τῶν ἀρχομένων ἢ χάρις τοῦ ἄρχοντος καί τῶν ἀρχομένων μαζί κυρίως ὅμως χάριν τῶν ἀρχομένων, ὅπως βλέπομε νά συμβαίνει στίς ἄλλες τέχνες, λ.χ. τήν ἰατρική καί τήν γυμναστική, συμπτωματικά δέ ἀσκεῖται καί πρὸς τό συμφέρον τῶν ἀρχόντων. Διότι τίποτα δέν ἐμποδίζει νά εἶναι καί ὁ γυμναστής ἕνας ἀπό τοὺς γυμναζόμενους, ὅπως εἶναι πάντα ὁ καπετάνιος ἕνας ἀπό τοὺς ταξιδιώτες. Ὁ γυμναστής καί ὁ κυβερνήτης ἀποσκοποῦν τό καλὸ τῶν ἀρχομένων, ὅταν δέ γίνῃ ἕνας ἀπό τοὺς ἀρχόμενους, τότε συμπτωματικά μετέχει καί αὐτός τῆς ὠφελείας, ὁ μὲς διότι γάξιδεύει, ὁ δὲ διότι γυμνάζεται, ἂν καί εἶναι γυμναστής

Γι' αυτό και τις πολιτικές εξουσίες, όταν τό πολίτευμα θεμελιώνεται στην
 ισότητα και την ισοτιμία (όμοιότητα) των πολιτών αξιούν οι πολίτες να
 τις άσκουν διαδοχικά--καθένας μέ τή σειρά του. Καί τόν μέν παλιο καιρό,
 συμφωνα μέ τή φύση των πραγμάτων, οι πολίτες είχαν τήν αξίωση ο καθένας
 μέ τή σειρά του να άρχη, καί είχαν ακόμη τήν αξίωση να φροντίζει για τό
 καλό του ο άρχων, όπως αυτός, όταν ήταν άρχων, φρόντιζε του σημερινού άρ-
 χοντα τά συμφέροντα. Σήμερα όμως ένεια των ωφελειών που προσπορίζει
 ή διαχείριση των κοινών καί ή άσκηση της εξουσίας (ή συμμετοχή στην
 έκκλησία του δήμου ήστά δικαστήρια άφ' ενός καί ή άσκηση ειδικών λειτουρ-
 γημάτων, όπως ή στρατηγία) οι πολίτες θέλουν να άρχουν διαρκώς, ώσαν να
 συνέβαινε να υγιαίνουν πάντοτε οι άρχοντες, όπόταν ίσως θα έπεδίωκαν τήν
 εξουσία οι πολίτες γιαυτό τό λόγο (χωρίον άσαφές)

Είναι φανερό λοιπόν (από τά άνωτέρω) πως όσες πολιτείες απο-
 βλέπουν στο συμφέρον της όλότητας, αυτές είναι οι όρθές στην απόλυτη
 έννοια αυτού του όρου, όσες δέ μόνο στο συμφέρον των άρχόντων, αυτές
 όλες είναι λανθασμένες καί αποτελούν παρεμβάσεις των όρθων πολιτειών.

Γιατί είναι δεσποτικές (είναι δηλ. πολιτείες που μοιάζουν
 οι σχέσεις άρχόντων καί άρχομένων σε σχέσεις κυρίων καί δοούλων)
 ή δέ πόλις (ή πολιτεία) είναι κοινωνία έλευθέρων ανθρώπων;

Είπαμε : πολίτευμα ουσία πόλης,

αλλά πολίτευμα είναι τό σύστημα των εξουσιών
 καί βάση του συστήματος των εξουσιών είναι ή ανώτατη εξου-
 σία

Τώρα αυτή ή εξουσία μπορεί να άσκειται (μαζί μρ τις άλλες
 που από αυτήν απορρέουν είτε υπέρ της όλότητας είτε περί
 των εξουσιάζόντων.

Καί στίς δυό περιπτώσεις έχομε πολιτείες.

Αλλά αξιολογική διαφορά

Οι μέν ό ρ θ έ ς οι δέ παρεμβάσεις

Καί παρατηρεί 'Αρ. ότι στίς πολιτείες που άσκειται ανιδιο-
 τελώς ή εξουσία δέν προσκολλώνται οι άρχοντες στην εξουσία
 αλλά πρόθυμα τις παραδίδουν σαν φορτίο στους άλλους.

Είναι λοιπόν άπίθανο πολιτείες όπου βασιλεύει άρχομανία
 να είναι όρθές πολιτείες.

Πόσο διδακτικά για σύγχρονη ιστορία, τά τόσο απλά.

" Κοινωνία έλευθέρων".... Λέγαμε σκοπός τό εύ ζην --ήτοι
 άναπτυξη ολοκληρωτική προσωπικότητας -- μείζων δυνατή μέ
 βοήθεια καί περιόριοποιησ και τουτο έλευθερία

μεβοήθεια καί περιορισμούς πού φέρνει κοινωνική ζωή
Καί τοῦτο εἶναι ἐλευθερία (κοινωνική)--- αὐτή πού μᾶς
ἀσφαλίζει κοινωνική καί πολιτική τάξις --- ὅχι ἐσωτερική
πού εἶναι ἔργο δικό μας---βοηθούμενο ἀπό ἐξωτερικούς ἀνω-
τέρω ὄρους.

Τώρα πού καθώρισамε αὐτά (τήν ἔννοια καί τήν βασική διάκριση ὁρθῶν
καί μή πολιτειῶν), ἀκολουθεῖ στήν ἔρευνα γιά τῆς πολιτεῖες τό ζήτημα
πόσες κατ'ἀριθμόν καί ποιές εἶναι αὐτές. Καί πρῶτα θά ἐξετάσωμε τίς
ὁρθές, διότι τίς παρεμβάσεις ἀμέσως θά τίς συλλάβωμε μόλις προσδιορί-
σωμε τίς ὁρθές.

Ἄφου λοιπόν ἡ πολιτεία καί τό πολίτευμα ἔχουν τήν ἴδια ἔννοια
καί τό πολίτευμα εἶναι τό κύριο στοιχεῖο τῶν πόλεων (ἡ μορφή) καί
κατ'ἀνάγκην τό κύριο αὐτό στοιχεῖο θά ἀποτελεῖται ἢ ἀπό ἑναν ἢ ἀπό
λίγους ἢ ἀπό πολλούς, ὅταν αὐτός ὁ ἕνας ἢ οἱ λίγοι ἢ οἱ πολλοί ἄρ-
χουν πρὸς τό κοινόν συμφέρον κατ'ἀνάγκην αὐτές θά τίς ὀνομάζωμε ὁρ-
θές, τίς δέ πολιτεῖες ὅπου ἄρχουν ὁ ἕνας, οἱ λίγοι ἢ οἱ πολλοί (τό
πληθος) γιά τό ἴδιο συμφέρον θά τίς ὀνομάζωμε παρεμβάσεις. Διότι
πρέπει νά παραδεχτοῦμε ἢ πῶς δέν εἶναι πολῖτες ὅλοι ὅσοι μετέχουν
εἶναι μέλη τῆς πολιτικῆς κοινωνίας ἢ τότε πρέπει ὅλοι νά μετέχουν
εἰς τό γενικό καλό (τό σύμφερον).

Ὑστερα ἀπό τήν ποιοτική διακρίση σε δύο κατηγορίες
προχωρεῖ σέ μιά ποσοτική. Κάθε μιά ἀπό τίς κατηγορίες
τή διαιρεῖ μέ βάση ποσοτική. Ἡ πολιτεία πού ὁ ἄρχουν ὁ
ἕνας, οἱ λίγοι ἢ οἱ πολλοί (τό πληθος).

Ἔτσι ἔχομε ἕξη κατηγορίες πολιτειῶν, τρεῖς ὁρθές καί
τρεῖς παρεμβάσεις.

Συνηθίζομε νά ὀνομάζωμε ἀπό τίς μοναρχίες ἐκείνη πού ἀποβλέπει στό
κοινόν συμφέρον βασιλεία, ἀπό τίς πολιτεῖες πού ἄρχουν οἱ λίγοι ἐκείνη
πού ἄρχει γι' ἡ ἀρχή ἀσκειῖται γιά τόν κοινόν συμφέρον ἀριστοκρατία
(εἴτε διότι ἄρχουν οἱ ἄριστοι εἴτε διότι ἄρχουν ἡ ἀρχή ἀσκειῖται
γιά νά πραγματοποιηθῇ ὅ,τι ἄριστο γιά τήν πόλιν) ὅταν δέ τό πληθος ἄρ-
χει πρὸς τό κοινόν συμφέρον τήν ὀνομάζωμε μέ τό κοινό ὄνομα ὅλων τῶν
πολιτειῶν πολιτεία

(Καί εὐλόγως τῆς δίνουμε αὐτή τήν ὀνομασία. Διότι εἶναι ἐνδεχόμε-
νον νά διαφέρουν ὁ ἕνας ἢ οἱ λίγοι κατὰ τήν ἀρετή, ἀλλά οἱ πολλοί εἶναι
ἀπίθανο πῶς θά ^{συν}μετέχουν ἐξ ἴσου ὅλοι σέ κάθε ἀρετή. Μόνο στήν πολε-
μική μπορεῖ νά πλησιάσουν σέ αὐτή τήν κατάσταση. Γιατί αὐτή ἐκδηλώνε-
ται σέ πληθος ἀνθρώπων. Γι' αὐτό στήν τέτοια πολιτεία τό κυριώτατο
στοιχεῖο εἶναι προσόν εἶναι νά ἔχῃς ὑπάρξη πολεμιστῆς

καί μετέχουν αὐτῆς τῆς πολιτείας ὅσοι φέρουν τὰ ὄπλα)

Αὐτῶν τῶν πολιτειῶν ποῦ ἀναφέραμε (τῶν ὀρθῶν) παρεμβάσεις εἶναι τῆς μοναρχίας ἢ τυραννίς, τῆς ἀριστοκρατίας ἢ ὀλιγαρχία, τῆς δε πολιτείας ἢ δημοκρατία. Ἡ μὲν τυραννίς εἶναι μοναρχία ἐγκαθιδρυμένη πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ μοναρχοῦντος, ἡ ὀλιγαρχία ^{ὑπάρχει} πρὸς τὸ συμφέρον τῶν εὐπόρων καί ἡ δημοκρατία ὑπάρχει πρὸς τὸ συμφέρον τῶν ἀπόρων πρὸς ἐκείνους δὲ τοὺς σκοποὺς ποῦ ἐπεβλέπε ἐξυπηρετοῦν τὸ συμφέρον τῇ ὁλότητος καμμιὰ ἀπὸ αὐτῆς τίς πολιτεῖτες δέν ἀποβλέπει

Ἔχουμε λοιπόν τρεῖς ὀρθές:

τρεῖς παρεμβάσεις :

Αὕτη εἶναι ἡ διαιρεση τῶν πολιτειῶν κατ' Ἀριστ. "Βμεινε κλασσική. Πρέπει νά πῶ πως σχεδόν τήν ἴδια ἔκανε πρίν ἀπὸ αὐτόν ὁ Πλάτων. Ἐπεκράτησε συστηματικὴ ἀριστοτελική διατύπωση. Ἀργότερα τήν μιμήθηκε καί τήν ὑιοθέτησε ὁ Μοντεσκιέ Δυὸ παρατηρήσεις: "Ο,τι λέει ὁ Ἀρ. πολιτεία εἶναι ἐκεῖνο ποῦ σήμερα λέμε δημοκρατία καί ὁ,τι ὀνομάζει δημοκρατία εἶναι ὁ,τι σήμερα θά λέγαμε ὀλοκρατία ((στήν ἀρχαιότητα αὐτό θά ἀνταποκρίνονταν στήν ἐξουσία χωρίς φραγμό τοῦ δήμου)

Παρεισόγει καποια ἄλλο γνώρισμα ποιοτικό στίς τριχοτομήσεις τοῦ γιά τὸ ὅποιο πρίν δέν μᾶς μίλησε. Λέει: ὀλιγαρχία εἶναι ἡ ἐξουσία ὅχι τῶν λίγων ἀλλὰ τῶν εὐπόρων καί δημοκρατία τῶν ἀπόρων ὅχι τῶν πολλῶν. Κάνει αὐτὴν τήν ὑποκατάσταση τοῦ ποσοτικου μέ ἓνα ποιοτικό διότι προφανῶς θεωρεῖ ὅτι κατὰ γενικὸν κανόνα λίγοι εἶναι οἱ εὐποροι καί πολλοί οἱ ἄποροι. Γιά μᾶς ὅμως μένει πάντα ἐκκενρως τὸ ζήτημα πίο εἶναι τὸ ἀποφασιστικό ἢ ὀλιγότητα ἢ ἡ εὐπορία τῶν ἐξουσιαζόντων, ὁ ἀριθμὸς των ἢ ἡ περιουσιακὴ τους κατάσταση.

Παρα κάτω θά δοῦμε ὅτι τὸ ζήτημα γεννᾷ πράγματα στὸν Ἀρ

Ἀφοῦ κάνει αὐτῆς τίς διακρίσεις ἀρχίζει τὸν εἰδικώτερο προσδιορισμὸ ὄλων αὐτῶν τῶν πολιτειῶν.

Πρέπει τώρα κάπως λεπτομερέστερα νά μιλήσωμε νά ἐξετάσωμε τί εἶναι καθεμιὰ ἀπὸ αὐτὲς πῆς πολιτεῖτες. Διότι γεννῶνται μερικά ζητήματα καί ὅποιος φιλοσοφεῖ γύρω ἀπὸ ἓνα θέμα δέν πρέπει νά ἀποβλέπη στό πῶς θά ὑθῇ πρακτικὰ ἓνα ζήτημα ἄλλα εἶναι φυσικό μα μὴν παραβλέπη τίποτα καί οὔτε νά ἀφήνῃ τίποτα ἀνεξέταστο ἀλλὰ νά φανερώνῃ τήν ἀλήθεια σέ κάθε λεπτομέρεια.

Παρεμβληματικὴ φράση ποῦ μᾶς δείχνει τήν ἐπιστημονικὴ εὐσυνειδησία τοῦ Ἀρ. πόσο ἀντίθετη εἶναι πρὸς ἐκείνους ποῦ μόνο πρακτικὲς λύσεις φάνουν

Εἶναι λοιπόν, σύμφωνα μέ αὐτά πού εἶπαμε πρίν, ἡ τυρρανίς μιᾶ μοναρχία πού κυβερνάει τήν πολιτική κοινωνία ὅπως ὁ κύριος τόν δοῦλο. Ὀλιγαρχία δέ ἔσται ὑπάρχει ὅταν κύριοι τῆς πολιτείας εἶναι ἐκεῖνοι πού ἔχουν τά χρήματα, δημοκρατία δέ ὅταν κύριοι εἶναι κύριοι ἐκεῖνοι πού δέν ἔχουν πολλά χρήματα, ἀλλά εἶναι ἄποροι.

Ἡ πρώτη δυσκολία βρίσκεται στόν ὁρισμό αὐτό πού κάναμε. Ἄν τύχαινε οἱ πολλοί νά εἶναι οἱ εὐποροί καί νά εἶναι καί οἱ κύριοι τῆς πόλεως, ἐμεῖς δέ ὀνομάσαμε δημοκρατία ὅταν τό πλῆθος εἶναι κυρίαρχο.

(τότε θά εἶχαμε δηλ. δημοκρατία μέ κυριαρχία τῶν εὐπόρων)
Ὁμοίως θά ἔμπορουσε νά συμβῇ νά εἶναι οἱ ἄποροι λιγώτεροι ἀπό τοὺς εὐπορούς, ἀλλά καί δυνατότεροι καί συνεπῶς κυρίαρχοι τῆς πολιτείας. ἐμεῖς ὅμως ὅπου εἶναι οἱ κυρίαρχοι θεωροῦμε πώς ὑπάρχει ὀλιγαρχία. Ἀπό τίς δύο αὐτές περιπτώσεις δέν φαίνεται πώς ξεχωρίσαμε σωστά τά πολιτεύματα.

(Βλέπετε ὅτι τό συμβαίνον στήν πράξη ἔχει καί αὐτό σημασία γιά τόν θεωρητικό ἐρευνητή. Γι' αὐτό εἶπε πρίν αὐτήν τήν μεθοδολογική παρατήρηση).

Ἀλλά καί πάλι ἂν κανεῖς συνθέση τήν ὀλιγότητα μέ τήν εὐπορία καί τό πλῆθος μέ τήν ἀπορία καί χαρακτηρίσῃς ἕξῃς τίς πολιτείες, ὡς ὀλιγαρχίαν μέν ἐκείνην ὅπου ἐξουσιάζουν οἱ εὐποροί ἀλλά λίγοι τόν ἀριθμόν, δημοκρατίαν δέ ἐκείνην ὅπου ἐξουσιάζουν οἱ ἄποροι πολλοί τόν ἀριθμόν, πάλι θά βρέθῃ μπρός σέ προβλήματα. Γιατί πώς θά ὀνομάσωμε τίς πολιτείες πού προαναφέραμε ἐκείνην ὅπου εἶναι οἱ περισσότεροι οἱ εὐποροί καί ἐκείνην ὅπου λιγώτεροι οἱ ἄποροι καί ὅπου καί οἱ μέν καί οἱ δέ εἶναι κυρίαρχοι τῶν πολιτειῶν, ἂν δέν ὑπάρχει κανένα ἄλλο εἶδος πολιτείας ἐκτός ἀπό ἐκεῖνοι πού προαναφέραμε;

Νομίζω πώς αὐτές οἱ παρατηρήσεις δείχνουν πώς τό γεγονός ὅτι οἱ λίγοι ἢ οἱ πολλοί εἶναι κυρίαρχοι τῆς πόλεως, εἶναι ἓνα συμπτωματικό φαινόμενο τό μεν στίς ὀλιγαρχίες τό δέ στίς δημοκρατίες, διότι παντοῦ εἶναι λίγοι οἱ εὐποροί καί πολλοί οἱ ἄποροι (γι' αὐτό καί τά διακριτικά γνωρίσματα πού ἀναφέραμε (πολλοί καί λίγοι - τό ποσοτικό) δέν εἶναι ἐκεῖνα πού εἶναι ἡ πραγματική αἰτία τῆς διαφορᾶς τῶν πολιτευμάτων). Ἐκεῖνο τό γνώρισμα κατά τό ὁποῖο διαφέρουν ἡ δημοκρατία καί ἡ ὀλιγαρχία μεταξύ τους εἶναι ἡ πένια καί ὁ πλοῦτος. Καί κατά λογικήν ἀνάγκην, ὅπου ἡ ἐξουσία ἀνήκει στόν πλοῦτο, εἴτε πολλοί εἴτε λίγοι εἶναι οἱ πλούσιοι, θά ὀνομάσωμε τήν πολιτείαν αὕτη ὀλιγαρχία, ὅπου δέ ἐξουσιάζουν οἱ ἄποροι δημοκρατία. Ἀλλά συμβαίνει οἱ μέν πλούσιοι νά εἶναι λίγοι, οἱ δέ φτωχοί πολλοί, διότι ἐνῶ λίγοι εὐποροῦν ὅλοι μέτεχουν τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας καί ἀμφότεροι, οἱ μέν στη-

ριγμένοι στον πλοῦτο, οἱ δὲ στήν ἐλευθερίαν, διεκδικοῦν τὴν ἐξουσίαν τῆς πολιτείας.

Ἐδῶ βλέπομε πῶς τὸ ποσοτικὸ κριτήριον εἶναι τὸ συνήθως ὀρθό ἀλλὰ ὅχι τὸ ἀπολύτως.

Ἡ σωστὴ διακρίσις ποιοτικὴ - πλοῦτος-πενία.

Γενικὰ ὅπου ποιοτικὴς διακρίσεις δυνατές, αὐτεῖτο νὰ προσφεύγομε σὲ ἔξω ποσοτικὴς πού εἶναι πάντα ἐξωτερικὴς καὶ ἐπιφανειακότερῃς.

Ἐκτός τούτου τέλευται φράσις --

Οἱ πολλοὶ διεκδικοῦν τὴν ἐξουσίαν ἐν ὀνόματι τοῦ γεγονότος ὅτι εἶναι πολῖτες ἐλεύθεροι, μέ τὴν ἀρχὴν ὅτι ἐλευθερία εἶναι ἡ βάση τῆς ἐξουσίας καὶ ἐξουσία ἡ ἔκφρασις τῆς ἐλευθερίας. Οἱ λίγοι ^{πλούσιοι} τὴν διεκδικοῦν ἐν ὀνόματι τοῦ κοινωνικῆς ὑπεροχῆς πού δίνει ὁ πλοῦτος καὶ τῆς μεγαλειότερης ^{πολιτικο} οικονομικῆς συμβολῆς τοῦ πλούτου στήν εὐημερίαν τοῦ συνόλου. Αὐτὲς εἶναι δύο τοποθετήσεις πού καὶ σήμερον δὲν ἐξέλιπον.

Δείχνουν πού ἔγκειται ἡ βασικώτερη διαφορὰ μεταξύ ὀλιγαρχίας καὶ δημοκρατίας.

Ἀλλὰ αὐτὴν πρέπει τώρα νὰ ἐμβαθύνωμε βάσει ἀνωτέρω παρατηρήσεως

Καὶ πρῶτα πρέπει νὰ ἐξετάσωμε ποιά θεωροῦνται γνωρίσματα τῆς ὀλιγαρχίας καὶ τῆς δημοκρατίας καὶ ποῖο εἶναι τὸ δίκαιον τὸ ὀλιγαρχικόν καὶ τὸ δημοκρατικόν. Γιατί ὅλοι πλησιάζουν κάπως τὸ δίκαιον, ἀλλὰ προχωροῦν ὡς ἓνα ὁρισμένον σημεῖον καὶ δὲ μιλοῦν γιὰ ἐκεῖνο πού εἶναι ὁ ὀλικηρὸς τὸ ἀπολύτως δίκαιον. Λόγου χάριν θεωρεῖται ὅτι τὸ δίκαιον εἶναι τὸ ἴσον καὶ πράγματι εἶναι ἀλλὰ ὅχι ὡς πρὸς ὅλους ἀλλὰ ὡς πρὸς τοὺς ἴσους. Καὶ τὸ ἄνισον θεωρεῖται ὅτι εἶναι δίκαιον, διότι καὶ πράγματι εἶναι, ἀλλὰ ὅχι ὡς πρὸς ὅλους ἀλλὰ ὡς πρὸς τοὺς ἀνίσους. Αὐτοὶ δὲ (πού τὰ λέν αὐτά) τοῦτο τὸ ἀφαιροῦν, τὸ ὡς πρὸς τοῖς (πρέπει νὰ κριθῇ τὸ ἴσον ἐκάστοτε) καὶ κρίνουν ἐσφαλμένως. Ἡ αἰτία δὲ (αὐτοῦ τοῦ λάθους) εἶναι ὅτι κρίνουν τὸν ἑαυτὸν τους. Οἱ πλεῖστοι δὲ ἄνθρωποι εἶναι κακοὶ κριταὶ τῶν προσωπικῶν των ὑποθέσεων. Ὡστε ἀφοῦ τὸ δίκαιον ὑπάρχει πάντοτε ἐν σχέσει πρὸς ~~κάτι~~ πρὸς ὁρισμένα πρόσωπα καὶ ἀφοῦ τὸ διαιρέσωμε μέ τὸ αὐτὸ μέτρο καὶ ὡς πρὸς τὰ πράγματα καὶ ὡς πρὸς τὰ πρόσωπα, ὅπως προηγουμένως τὰ ἀναπτύξαμε στὰ ἠθικά, τὴν μέν ἁσότητά ὡς πρὸς τὰ πράγματα τὴν ὁμολογοῦν, τὴν δὲ ὡς πρὸς τὰ πρόσωπα τὴν ἀμφισβητοῦν, κυρίως μὲν γι' αὐτὸ πού προηγουμένως εἶπαμε, ἔπειτα δὲ διότι καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ ὅταν λένε δίκαιον ὀρίζουν τὸ δίκαιον νομίζουσιν πῶς μιλοῦν γιὰ τὸ ἀπολύτως δίκαιον. Οἱ μὲν ἂν εἶναι ἄνισοι σὲ ^{ποῖον} κατὰ, λ.χ. στὰ

χρήματα, νομίζουν πώς είναι σέ ὅλα ἄνισοι, οἱ δέ ἂν εἶναι σέ κατ' ἴσοι, λ.χ. στήν ἐλευθερία, νομίζουν πώς εἶναι σέ ὅλα ἴσοι. Ἀλλά γιά τό οὐσιωδέστατο δέ μιλοῦν. Δηλαδή,

διακόπτω στή μέση μακροῦ συλλογισμοῦ

Μετάβαση σέ ἄλλο γένος.

Μιλοῦσε γιά διακρίσεις εἰδῶν πολιτευμάτων εἰδικώτερα διακρίση ὀλιγαρχίας καί δημοκρατίας. Ποιό εἶναι τό δίκαιο πού πρυτανεύει σε κάθε μία. -- ποιά ἀξία του ;

Κάνενα δίκαιο ἀπόλυτο. Σχετικότητα ἀντιλήψεων περί δικαίου

"Αν δίκαιον τό ἴσον, τότε

στήν ὀλιγαρχία ὑπάρχει ἰσότητα ὡς πρὸς τήν σχέση περιουσίας καί πολιτικῆς ἐξουσίας

στήν δημοκρατία, ἰσότητα μεταξύ ἐλευθερίας καί ἐξουσίας.

ὅσοι εἶναι ἐλεύθεροι ἔχουν ἴση ἐξουσία (δημοκρατία)

ἐξουσία ἀνάλογη μέ τόν πλοῦτο -- ἀνισότητα τῶν ἀνίσων --

τοῦτο εἶναι τό δίκαιο στήν ὀλιγαρχία.

Μονομερεῖς ἀντιλήψεις πού ἀγνοοῦν τό οὐσιωδέστατο.

"... καί διηρρηται τόν αὐτόν τρόπον ἐπὶ τε τῶν πραγμάτων καί οἷς....." Στά Ἠθικά ἀναπτύσσεται ἡ ἐξῆς σκέψη:

Τό ἀδικο εἶναι τό ἄνισο. Προφανῶς σχετικά μέ ὅ,τι ἀδικο ἄνισο θά ὑπάρχη καί ἓνα μέσον (μεταξύ τοῦ πρρισσότερου καί τοῦ λιγώτερου ὑπάρχει τό μέσο). Αὐτό τό μέσο εἶναι τό ἴσο καί τό δίκαιο

Τό δίκαιο εἶναι ἓνα μέσο ἐν ἀναφορᾷ πρὸς πρόσωπα καί πράγματα.....ὡς ἴσο ὑποθέτει δύο στοιχεῖα πού συγκρίνονται, τό πολύ καί τό λίγο δύο σπράγματα.

ἀλλά καί δύο πρόσωπα στά ὅποια αὐτά τά δύο ^{στοιχεῖα} ~~πράγματα~~ ἀναφέρονται. Γιά νά ὑπάρχη ἰσότης πρέπει οἷα σχέσεις ὑπάρχει μεταξύ τῶν ^{στοιχείων} προσώπων, οἷα ἀναλογία, μεταξύ τῶν ἀγαθῶν, ἡ αὐτή καί μεταξύ τῶν προσώπων καί ἀντισπρόφως. Αὐτή ἡ ἀναλογία πρέπει νά ὑπάρχη μεταξύ τεσσάρων δεδομένων, δύο ~~πραγμάτων~~ προσώπων καί τῶν εἰς ἓνα ἕκαστον ἀπὸ αὐτούς ἀνηκόντων ἀγαθῶν.

Οἱ ἔριδες γεννιοῦνται ὅταν δύο ἴσα πρόσωπα δέν ἔχουν ἴσα ἀγαθά ἢ δύο ἄνισα πρόσωπα ἴσα ἀγαθά.

Καί ἡ μέν συμφωνία γιά τῆς πότε ὑπάρχει ἰσότητα, οὔτε πλέον οὔτε ἑλάττον στά ἀγαθά εἶναι εὐκόλη. Ἡ δυσκολία ὑπάρχει ὅταν συζητεῖται ἡ ἰσότητα ἢ μή τῶν προσώπων.

Αὐτή τὴν ἰδέα τοῦ Ἰσοῦ καὶ τοῦ δίκαιου φαίνεται πὺς οἱ ἄνθρωποι δέν τὴν ἀντιλαμβάνονται καὶ ἀπὸ ἐκεῖ προέρχονται οἱ ἔριδες μέσα στὶς πολιτεῖες, --- ἔχουν μονόπλευρες ἀντιλήψεις γιὰ τὴ διακαλιούνη Συνεχίζομε τὸ ἴδιο θέμα:

Γιὰ δέ τὸ οὐσιωδέστατο δέ μιλοῦν. Δηλαδή ἂν γιὰ νά πλουτίσουν ἐσχημάτισαν μιὰ κοινωνία, τότε ἡ συμμετοχή τους στὴν πόλη θά ἔπρεπε νά εἶναι ἀνάλογη μέ τὴν περιουσία τους καὶ τότε θά ἴσχυε ὁ περί δικαίου λόγος τῶν ὀλιγαρχικῶν (Διότι δέν θά ἦταν δίκαιο ἐξ ἰσοῦς νά μετέχη ὁ μέτοχος πού εἰσφέρει πῶ 400-μνᾶς-καὶ-ἐκεῖνος-πῶ-εἰσφέρει+ μιὰ μνᾶν μέ ἐκεῖνον πού εἰσέφερε τίς 99 εἴτε ἐπὶ τοῦ ἀρχικοῦ κεφαλαίου εἴτε ἐπὶ ἐκείνου πού θά ἀποκτηθῇ).

"Ἄν δέ(συνεστήθηκε ἡ πόλη) ὅχι γιὰ νά ζήσουν μόνο οἱ ἄνθρωποι ἀλλὰ γιὰ τὸ εὖ ζῆν - (διότι ἄλλοιῶς θά σχημάτιζαν πόλεις καὶ τὰ ζῶα καὶ οἱ δοῦλοι, πρᾶγμα πού σήμερα δέν ὑφίσταται ἐπειδὴ δέν μπορεῖ νά μετέχουν τῆς εὐδαιμονίας (τῆς ἐσωτερικῆς πληρότητας πού δίνει ἡ ἀρετή) καὶ τῆς ἐλευθερίας νά ζοῦν κατὰ βούλησιν.)." Ἄν δέν συνεστήθηκε ἡ πόλη γιὰ νά ~~συνμαχήσθουν-μετα~~ σχηματισθοῦν συμμαχίας ὥστε οἱ πολῖτες νά μὴν βλάπτονται ἀπὸ κανέναν ἢ γιὰ νά ἀναπτυχθοῦν οἱ ἀνταλλαγές μέ ἄλλες πόλεις καὶ οἱ ἀμοιβαῖες χρήσεις ὑπηρεσιῶν (διότι τότε οἱ Τυρρηνοὶ καὶ οἱ Καρχηδόνιοι καὶ ὅσοι ἔχουν συνάφει τετοιες συνθήκες μεταξύ τους θά ἔπρεπε νά θεωροῦνται πολῖτες μιᾶς πόλης (μεταξύ αὐτῶν τῶν δυὸ ἔχουν συναφθῇ συνθήκες γιὰ τίς εἰσαγωγές προϊόντων καὶ γιὰ νά μὴν ἀδικεῖ ὁ ἓνας τῶν ἄλλων καὶ συνθήκες συμμαχίας (συνθηκαί, σύμβολα, γραφαί)

(Ἄλλὰ γιὰ ὅλα αὐτὰ δέν ἔχουν καταστήσει κινέες πολιτικὲς ἀρχές, ἀλλὰ ἔχει ἡ κάθε πόλη τίς δικλές της. οὔτε οἱ πολῖτες τῆς μιᾶς πόλης φροντίζουν περί του πῶς πρέπει νά συμπεριφέρωνται οἱ πολῖτες τῆς ἄλλης, οὔτε φροντίζουν νά μὴν εἶναι κανένας πολίτης ἀδίκος ἀπὸ ἐκείνους πού ὑπάγονται στὶς συνθήκες αὐτές ἢ νά μὴν εἶναι θυμὰ καμμιάς μοχθηρίας. φροντίζουν μόνο νά μὴν ἀδικήσῃ ἡ μιὰ πόλη τὴν ἄλλη (νά μὴν παραβιασθοῦν οἱ συνθήκες).

(Ἄν λοιπόν γιὰ ὅλα αὐτὰ δέν συνεστήθηκε ἡ πόλη, ἀλλὰ ἀντιθέτως ὅσοι ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴν εὐνομία της, γιὰ νά ἔχη καλοὺς νόμους, φροντίζουν γιὰ γιὰ τὴν πολιτικὴ ἀρετὴ καὶ τὴν πολιτικὴ κακία τῶν πολιτῶν, (γιὰ τὴν πολιτικὴ τους ἀξία), εἶναι φανερόμ ἀπὸ αὐτὰ ὅτι ἡ πόλη πού θέλει νά πραγματικὰ νά εἶναι πόλη καὶ ὅχι μόνον νά ὀνομάζεται ἔτσι, πρέπει νά φροντίξῃ γιὰ τὴν ἀρετὴ τῶν πολιτῶν.

Ἄλλοιῶς ἡ κοινωνία γίνεται μιὰ συμμαχία, πού διάφέρει μόνο κατὰ τὸν τόπο

ἀπό τούς ἄλλους οὐμῶν πού κατοικοῦν μακριά. Καί ὁ νόμος εἶναι ἓνα εἶδος συνθήκης καί, καθώς λέει ὁ Δυσκόφων ὁ σοφιστής, εἶναι ὁ ἐγγυητής τῶν ἀμοιβῶν δικαιομάτων τῶν πολιτῶν. Ἀλλά δέν μπορεῖ ὁ νόμος νά κάνη ἀγαθούς καί δίκαιους τούς πολίτες

Ξεκινήσαμε ἀπό τή διάκριση δημοκρατίας-ὀλιγαρχίας.

Διάκριση στήν περί δικαίου ἀντίληψη.

Ὅλες οἱ περί δικαίου ἀντιλήψεις σχετικές

Διότι δίκαιο ἰσότης. Καί ἐνῷ ἰσότητα μεταξύ πραγμάτων τήν βρίσκουμε εὐκόλα (τό μέσον μεταξύ τοῦ πλείονος καί του μείονος) δυσκομευόμαστε στήν ἀναλογία τῆς ἀξίας τῶν προσώπων

Διότι τά μέτρα κρίσεως εἶναι διαφορετικά

Καί αὐτά εἶναι διαφορετικά ἀναλόγως τῶν σκοπῶν στούς ὁποίους ἀποβλέπουμε. -- τῶν σκοπῶν στούς ὁποίους ἀποβλέπει πολιτεία.

Ἔτσι ἀπό συγκριση δημοκρ. - ὀλιγαρχ. καταλήξαμε στήν ἔννοια τοῦ δικαίου, τοῦ ἴσου καί ἀπό ἐκεῖ στούς σκοπούς τῆς πολιτείας.

Οἱ σκοποὶ καθορίζουν τά κριτήρια ἀξίας

καί τά κριτήρια καθορίζουν τήν ἰσότητα, τό τί ἔστι δίκαιον σέ κάθε εἶδος πολιτείας

Ἀλλά ἐνῷ σέ ὅλα αὐτά σχετικότης, στό σημεῖο τοῦ σκοποῦ δέν ὑπάρχει.

Ὅσοι φροντίζουν περί εὐνομίας πρέπει νά φροντίζουν περί πολιτικῆς ἀρετῆς. Ἀμα ξεκινήσαμε ἀπό ἐκεῖ παύουν νά εἶναι πολιτείες ὅσες ἀποβλέπουν σέ ἀλλότριους σκοπούς Γίνονται ἀπλές συμμαχίες

Ἵστερα ἀπό παραδείγματα πού παραλείπομε ἐπιλέγει :

Φαρόν λοιπόν εἶναι πῶς ἡ πόλις δέν εἶναι κοινωνία τόπου οὔτε συνεστήθη γιά νά μήν ἀδικοῦνται ἀναμεταξύ τους οἱ ἄνθρωποι ἢ γιά τήν ἀμοιβάια ἐξυπρέπυσή τους. Ἀλλά ὅλα μὲν αὐτά εἶναι ἀνάγκη νά ὑπάρχουν ὅπου ὑπάρχει πόλις ἀλλά οὔτε καί ἂν ὑπάρχουν ὅλα αὐτά ὑπάρχει πόλις, γιατί τήν πόλη τήν κάνει ἡ κοινωνία τοῦ εὖ ζῆν μεταξύ οἰκιστῶν καί γενῶν, μέ τό σκοπό νά δημιουργηθῇ ἓνας βίος ἀνεκραιωμένος ὁλοκληρωμένος καί αὐτάρκης. Ἀλλά βέβαια τοῦτο δέν ἐπιτυγχάνεται παρὰ μεταξύ ἀνθρώπων πού κατοικοῦν ἓναν τόπο καί πού ἔχουν ἐπιγαμίες μεταξύ τους. Γι' αὐτό ἔχουν καθιερωθῇ στίς πόλεις συγγενικοὶ δέμοι καί φρατρίες καί κοινές θυσίες καί διασκεδάσεις πού προέρχονται ἀπό τήν συμβίωση αὐτήν. Αὐτά ὅμως εἶναι ἀποτελεῶματα τῆς

My dear Professor

φιλίας, διότι ἡ ἐπιθυμία νά συζηση κανείς εἶναι γέννημα τῆς φιλίας
(Γιά ἔννοια φιλίας θά μιλήσωμε)

Σκοπός λοιπόν τῆς πολιτείας εἶναι τό εὖ ζῆν. Ὅλα δέ αὐτά ὑπάρχουν
χάριν τοῦ τελικοῦ σκοποῦ. Πόλις (πολιτεία) δέ εἶναι ἡ κοινωνία γενῶν
καί κωμῶν γιά ἓνα ολοκληρωμένο καί αὐτάριχη βίον, γιατί, καθῶς εἶπαμε,
αὐτό σημαίνει νά ζῆς, ὅπως πρέπει καί μέ εὐδαιμονίᾳ. Πιά νά πράττωμε
ὅπως πρέπει (συμφωνῶν-μέ-τίς-ὑπαγορεύσεως-τῆς-ἡθικῆς- δημιουργοῦνται
οἱ πολιτικές κοινωνίες καί ὅχι γιά νά συζοῦμε.

Γι' αὐτό καί ὅσοι συμβάλλουν περισσότερο σέ αὐτοῦ τοῦ εἴδους τήν
κοινωνία, αὐτοί καί μετέχουν περισσότερο τῆς πόλεως παρά ἐκεῖνοι πού
εἶναι κατὰ τήν πολιτική ἐλευθερία (κατὰ τὰ πολιτικά τους δικαιώματα)
ἢ κατὰ τό γένος ἴσοι ἢ δυνατώτεροι. κατὰ δέ τήν πολιτικήν ἀρετή κατώ-
τεροι ((ἄνιστοι)) ἢ πού εἶναι κατὰ τόν πλοῦτον οἱ ὑπερέχοντες ἀλλά πού
ὑστεροῦν κατὰ τήν ἀρετή.

Ἀπό ὅλα αὐτά εἶναι φανερό πώς ὅλοι ὅσοι ἀντιγινώσκουν γιά τό
ζήτημα τῶν πολιτείων, τῶν διαφορῶν εἰδῶν πολιτειῶν, μόνο κατὰ ἓνα μέ-
ρος, μονάχα μερικῶς, ὑποστηρίζουν τό δίκαιο.

Ἐδῶ μᾶς δίδεται ἡ λύση. Μονοπλευρῆ ἡ τοποθέτηση τῶν
ὀλιγαρχιῶν πού παίρνουν ὡς κριτήριον τήν οἰκονομική εἰσφορά
στῆς κοινωνίας (τίς κάνουν εἶδος ἀνωνύμων ἐταιριῶν). Μόνο
καθ' ὅσον ἡ κοινωνία εἶναι καί κοινωνία οἰκονομική εἶναι
τοῦτο σωστό, κατ' Ἀριστ. (" Ἄν εἶναι σωστό καί ἀπό τήν
εἰδική σκοπιά, θά τὰ ἐξετάσωμε πάρα κάτω) (Ἐδῶ διατυπώνομε
ἀπόψεις Ἀριστ. Μονόπλευρῆ καί ἡ ἀποψη τῶν δημοκρατικῶν
πού θέλουν συμμετοχή στήν ἐξουσία ἀνάλογη μέ τήν ἐλευθερί-
α τους. Διότι καί αὕτη δέν δικαιολογεῖ ἰσότητα συμμετοχῆς
μόνο ἓνα εἶναι τό κριτήριον τό σωστό, ἐκεῖνο πού προκύπτει
ἀπό τό σκοποῦ κάθε πολιτείας, τό εὖ ζῆν. Ὅποιος σέ αὐτό
συμβάλλει περισσότερο αὐτός πρέπει βᾶ μετέχῃ περισσότερο
τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, σέ αὐτό ἀνήκει μεγαλύτερο μέρος
τῆς κυριωτάτης. Καί αὐτός εἶναι ὁ ἔχων πολιτικήν ἀρετήν

Ἀλλά λέγει καί ἄλλα ὁ Ἀριστ.

Ἐκτός ἀπό τό συμπέρασμα ὅτι οὔτε ἡ ὀλιγαρχία, οὔτε ἡ δημο-
κρατία (ἐφ' ὅσον εἰς τοὺς ἔχοντας ἰσὴν ἐλευθερία πολῖτες
δίνει ἴσην πολιτική ἐξουσία, ἀσχετα πρὸς τήν ἀρετή τους)

λέει μιά φράση περί φιλίας. Στόν Ἀριστ. ἡ φιλία εἶναι
μιά ἀπό τίς πλεονεκτήματα ἔννοιες. Βυρύτερη ἀπό τήν
συγχρονὴ ἔννοια. Τήν ἀναπτύσσει στά ἡθικά :

Τό βιβλίο περί φιλίας στά ἠθικά εἶναι ἀπό τά σπουδαιότερα ἀριστοτελικά ἔκείμενα.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τό δίκαιο πού δημιουργεῖ ἐξωτερικούς δεσμούς ἡ φιλία ἀποτελεῖ τόν εσωτερικό, οὐσιαστικό δεσμό τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ φιλία στόν κλασσικό κόσμο ὅ,τι ἡ ἀγάπη γιά τόν χριστιανικό. Ἀντίθετα μέ τήν ἀγάπη ἔχει πάντα ἕναν αὐστηρά προσωπικό χαρακτήρα. Ἀποκλείει τό μή ἀγαθό, ἐνῶ ἡ ἀγάπη δνέ τό ἀποκλείει διότι παρακολουθεῖται ἀπό τή γυγνώμη καί τόν οἶκτο.

Αὐτός ὁ ψυχικός δεσμός συνδυάζει τήν ἔρωτα τοῦ ἀγαθοῦ καί τήν ἔλξη πρὸς τό ἄτομο πού ἐνσαρκώνει τό ἀγαθό. Γι' αὐτό εἶναι ἀπόλυτα ἀνιδιοτελής. Δέν ἀποβλέπει οὔτε σέ συμφέρον οὔτε στήν ἀπλή εὐχαρίστηση.

Τέτοια ἡ φιλία εἶναι τό οὐσιαστικό βαθρο τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῆς δίνει οὐσιαστική συνοχή. Δημιουργεῖ πραγματικούς δεσμούς πού σφυρηλατοῦν τελικά τόν καθολικό κοινωνικό δεσμό. Ἐπομένως ἡ φιλία εἶναι θεμέλιο καί τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. Καί πρέπει νά τήν ἔχομε ὑπ' ὄψη ὡς τό οὐσιαστικό της ὑπόβαθρο. Γιατί τό εὖ ζην πού εἶναι σκοπός τῆς πολιτείας δέν μπορεῖ νά χωρισθῇ ἀπό τό ζην ἐν φιλίᾳ μέ ὠριμένους συνανθρώπους καί δὴ ἐκείνους πού εἶναι μέλη τῶν ἰδίων θρησκευτικῶν καί πανηγυρικῶν ἐκδηλώσεων τῆς ζωῆς κ.τ.λ.

Ὁ σκοπός τῆς ἀρετῆς πού ἔθεσε ὡς κριτήριό τῆς ἄξιᾱς πολιτείας εἶναι ἀχώρῳτος ἀπό τήν ἔννοια τῆς φιλίας.

Ἀφοῦ ἔτσι θέσει τήν ἀρετή ὡς κριτήριό γιά νά δοῦμε ποιό εἶναι τό δίκαιο τό ὀρθό κατὰ τό ὅποιο θά κατανέμονται οἱ ἐξουσίες τῆς πολιτείας καί ἀφοῦ διαπίστωσε πῶς οὔτε μέ βάση τήν ἐλευθερία, ὅπως στή δημοκρατία, οὔτε μέ βάση τόν πλῆτο ὅπως στήν ὀλιγαρχία μπορεῖ νά καθορισθῇ ἡ συμμετοχή στήν κυριώτατη ἀρχή καί στίς ἄλλες τῆς πολιτείας, μπαίνει ὁ Ἀρ. στήν θετική πιά ἀνάπτυξη τοῦ ἰδιοῦ θέματος.

Ἐπάρχει λοιπόν τό ζήτημα ποιός πρέπει νά κατέχη τήν ἀνώτατην ἐξουσία στήν πόλη, οἱ πλούσιοι, τό πλῆθος, οἱ ἄξιοι, ὁ ἕνας πού εἶναι καλλίτερος ἀπό ὅλους ἢ ἕνας τύραννος; Ἀλλά ὅλες αὐτές οἱ λύσεις περιέχουν δυσκολίες. "Ἄν οἱ φτωχοί διότι εἶναι οἱ πειρισσότεροι διανείμουν τά ὑπάρχοντα τῶν πλούσιων, δέν εἶναι αὐτό ἄδικο;" Ὁχι μά τόν Δία αὐτό ἀφοῦ ἀποφάσισε τό κυρίαρχο ὄργανο τῆς πολιτείας. Μά τότε τί ὄνομα νά δώσωμε στήν ἐσχάτη

ἀδικία ; Ἀλλά πάλι, ἂν λάβωμε ὑπ' ὄψη τοὺς πολῖτες σὰν ἓνα σύνολο, τότε μέ τό μοίρασμα τῆς περιουσίας τῶν λίγων ἀπό τοὺς πολλούς, εἶναι φανερό ὅτι φθείρεται ἡ πόλις. (ζημιώνεται ἡ πολιτεία). Καί ὅμως ἡ ἀρετή δέν βλάπτει ἐκεῖνον πού τήν ἔχει, οὔτε τό δίκαιο μιᾶς πολιτείας μπορεῖ νά εἶναι βλαπτικό γιά τήν πόλις. Ὡστε εἶναι φανερό ὅτι ἓνας τέτοιος νόμος δέν μπορεῖ νά εἶναι δίκαιος.

Γιατί φθείρεται πόλις ; Ἀναδασμούς γνώρισε συχνούς ἡ ἀρχαιότητα. Καί γιατί εἶναι αὐτό εἶναι ἡ ἔσχατη ἀδικία ; Πιθανό νά φρονῇ ὅτι μιά τέτοια ἀναταραχή θά προκαλοῦσε τή διάλυση τῆς πόλεως, τή φυγή ὅλων ἐκείνων πού δέν ἔχουν τήν ἀσφάλεια τῆς ἰδιοκτησίας των κ.τ.λ. Ἐδῶ σημειώνομε τό θέμα, γιατί πιό κάτω θά μᾶς δοθῇ ἀφορμή νά ἐπαμέλθωμε.

Ἐδῶ θέτει ὁ Ἀρ. ἐνώπιόν μας ὅλες τίς δυσκολίες πού παρουσιάζει κάθε λύση.

Ἔτσι καί οἱ πράξεις πού κάνει ἓνας τύραννος πρέπει νά θεωρηθοῦν ὡς σύμφωνες μέ τό δίκαιο, διότι ὡς δυνατώτερος αὐτό τό δίκαιο ἐπιβάλλει, ὅπως τό πλῆθος ἐπέβαλλε τό δίκαιο τῆς δήμευσης στοὺς πλούσιους.

Ἀλλ ἄρα γε εἶναι δίκαιο νά ἄρχουν οἱ λίγοι καί οἱ πλούσιοι ; Ἄν λοιπόν καί ἐκεῖνοι τά ἴδια κάνουν καί διαρπάζουν καί ἀφαιροῦν τά κτήνηματα ἀπό τοὺς πολλούς, εἶναι τοῦτο δίκαιο ; Οὔτε τό ἓνα λοιπόν εἶναι δίκαιο οὔτε τό ἄλλο. Καί ὅτι ὅλα αὐτά εἶναι ἀμήθικα καί ὄχι δίκαια εἶναι φανερό

Ἀλλά ἄραγε πρέπει νά ἄρχουν οἱ ἀξιοί καί νά κατέχουν αὐτοί τήν ἀνώτατη ἐξουσία ; Πρέπει οἱ ἄλλοι νά εἶναι χωρίς τιμές, νά μήν τοῦς δίνονται ἀξιώματα ; Γιατί τιμές ἀποκαλοῦμε τάς πολιτικά ἀξιώματα, καί ὅταν πάντα οἱ ἴδιοι ἄρχουν κατ' ἀνάγκην οἱ ἄλλοι θά εἶναι χωρίς τιμές

Ἀλλά ἄραγε εἶναι καλλίτερα νά ἄρχῃ ἓνας, ὁ σπουδαιότητος ; Ἀλλά αὐτό εἶναι ἀκόμα ὀλιγαρχικώτερο, διότι ἐκεῖνοι πού στεροῦνται κάθε τιμῆς εἶναι ἀκόμα περισσότεροι.

Ἀλλά ἴσως πῇ κανεῖς πώς τό κακό συνίσταται στό ὅτι ἀνώτατη ἐξουσία ἀνήκει σέ ἓνα ἄνθρωπο καί ὄχι στόν νόμο καί ὁ ἄνθρωπος ἔχει κατέχεται ἀπό τά συνηθισμένα πάθη τῆς ψυχῆς. Ἀλλά ἂν ὁ νόμος εἶναι δημοκρατικός ἢ ὀλιγαρχικός τί διαφορά ὑπάρχει ἀπό τά προβλήματα πού θέσαμε. Ὅσα εἶπαμε πρίν τά ἴδια θά συμβοῦν καί τότε.

Ἔως ἐδῶ ἐτέθηκαν προβλήματα καί σημειώθηκαν ἀντιρρήσεις. Δημειώθηκαν ὅμως καί τὰ σοφίσματα πού λέγονται γύρω ἀπό κάθε τέτοιο πρόβλημα. Ἔτσι ξεκινᾷ ὁ Ἀρ. ἀπό τό θέσει δίκαιο εἴτε τό θέσῃ τό πλῆθος, εἴτε οἱ λίγοι πλούσιοι, εἴτε ὁ τύραννος καί διατάσῃ τήν δήμευση εἴτε

τῆς περιουσίας τῶν πλούσιων εἴτε τῶν πολλῶν, εἶναι μὴ ὀρθό δίκαιο. Καί τε τοιοῦτο δικαίον θέσπισιν εἶναι δυνατὸν σέ ὅλως αὐτὲς τίς περιστάσεις.

(Ἐδῶ ἐξηγεῖται καὶ νόημα ἀντιρρήσεως στὴ δήμευση τῆς περιουσίας τῶν πλούσιων, πού κατὰ τὰ ἄλλα μπορεῖ ἀναλόγως τῶν περιστάσεων νὰ εἶναι δίκαιη ἢ ἀδίκαιη)

Χαρακτηριστικὸ στὸ χωρίο αὐτὸ καὶ ἡ τελευταία φράση: Καί τώρα συνηθίζομε νὰ λέμε: νὰ καταργηθῇ ἡ αὐθαιρεσία νὰ μὴν ἀποφασίζουν οἱ ἄνθρωποι καὶ νὰ ἰσχύσῃ ὁ νόμος. Ὡραία φράση. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα εἶναι ποῖός νόμος εἶναι δίκαιος.

Τὰ ζητήματα πού ἔθεσε ἔτσι τώρα θὰ τὰ λύσῃ. Ἀλλὰ ὄχι ὅλα μαζί. Εὐχωρίζει ἓνα. θὰ δοῦμε ποῖο

Γιὰ τὰ ἄλλα ζητήματα θὰ γίνῃ ἄλλου λόγος. Τὸ ὅτι δὲ ἀνώτατος κυρίαρχος πρέπει νὰ εἶναι μᾶλλον τὸ πλῆθος παρά οἱ ἄριστοι καὶ λίγοι, εἶναι ἓνα ζήτημα πού μπορεῖ νὰ λυθῇ νὰ βρῇ λύση πού καὶ ὑποστηρίζεται βάσιμα καὶ περιέχει κάποια ἀλήθεια. Διότι οἱ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ καθένας δέμ εἶναι σπουδαῖος ἄνθρωπος, ὅταν συνέλθουν ὅλοι μαζί, ἐνδέχεται νὰ εἶναι καλλίτεροι ἀπὸ τοὺς λίγους, ὅχι βέβαια ἂν πάρωμε τὸν καθένα μεμονωμένα ἀλλὰ ὅλους μαζί ὡς σύνολο, ὅπως τὰ συμπόσια πού γίνονται μέ τὴν συνεισφορά πολλῶν εἶναι πλουσιώτερα ἀπὸ ἐκεῖνα πού τὰ πλήρωσε ἓνας. Καθένας ἀπὸ τοὺς πολλοὺς κατέχει ἓνα μῦθος ἀρετῆς καὶ φρόνησης καὶ ὅταν ὅλοι μαζί συνέλθουν γίνεται τὸ πλῆθος τους σάν ἓνας ἄνθρωπος, μέ πολλὰ πόδια καὶ χέρια καὶ μέ πολλές αἰσθήσεις. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὸ ἦθος καὶ γιὰ τὴ διάνοια. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ πολλοὶ κρίνουν καλλίτερα τὰ ἔργα τῆς μουσικῆς καὶ τῶν ποιητῶν. Γιατί ὁ καθένας ἔχει ἓνα διαφορετικὸ μῦθος ἀντίληψης αἰσθητικῆς καὶ ὅλοι μαζί κατέχουν ὅλα τὰ μῦθια.

Ἀλλὰ κατὰ τοῦτο διαφέρουν οἱ σπουδαῖοι ἄνθρωποι ἀπὸ καθεναν ἀπὸ τοὺς πολλοὺς, ὅπως καὶ οἱ ἄσχημοι ἀπὸ τοὺς ὡραίους καὶ οἱ καλλιτεχνικά ζωγραφισμένοι ἀπὸ τοὺς ἀληθινούς, ὅτι ὅσα ἦταν χωριστά καὶ σκόρπια συνάγουν ~~νὰ~~ σέ μιά ἐνότητα - γιατί ἀπὸ τὸ ζωγραφικὸ ἔργο μπορεῖ αὐτός ὁ ἀληθινός ἄνθρωπος νὰ ἔχῃ πιὸ ὥρατο μάτι καὶ ἐκεῖνος κάποιο ἄλλο μέρος πιὸ ὥρατο

Τώρα λοιπὸν ἦν γιὰ κάθε δῆμο καὶ γιὰ κάθε πλῆθος συμβαίνει νὰ εἶναι τέτοια ἡ διαφορὰ τῶν πολλῶν πρὸς τοὺς λίγους σπουδαίους, αὐτὸ εἶναι ὁδηγόν. Ἴσως μάλιστα μὰ τὸν Δία γιὰ ὠρισμένους δῆμους ἡ τέτοια διαφορά νὰ εἶναι ἀδύνατη - διότι τότε θὰ ἴσχυε ἡ ἴδια σκέψη καὶ γιὰ τὰ

θηρία .Κατά τί μερικοί άνθρωποι (μερικά πλήθη ανθρώπων) διαφέρουν από τά θηρία ; -- 'Αλλά για ώρισμένα είδη πλήθους τίποτε δέν έμποδίζει αὐτά πού είπαμε νά εἶναι ἀληθινά.

'Η συζήτηση του ἴδιου ζητήματος συνεχίζεται.

'Αλλά ἔως ἐδῶ ἕνα εἶπε βασικό: ἡ ποιότητα τῆς δλότητας εἶναι ἀνώτερη ἀπό τά ἐπι μέρους ἄτομα.

ὅτι τό ἄθροισμα τῶν μικρῶν ικανοτήτων τῶν μέτριων μπορεῖ νά εἶναι ἀνώτερο ἀπό τήν ἀξία των λίγων μεγάλων ικανοτήτων

(Κάνει συγκρίσεις μέ τά δεῖπνα.....

'Η συγκριση του μέ τήν τέχνη --- τί ἀξία ἔχει ;

"Ολα αὐτά ἀρνετα ἀμφίβολα. 'Ο ἴδιος τό ὁμολογεῖ ὅταν παραδέχεται πῶς λογικῶς θά ἔπρεπε τότε πολλά θηρία νά εἶναι καλλίτερα ἀπό λίγους ἀνθρώπους. 'Ομολογεῖ ὅτι ἡ ἀξία αὐτοῦ τοῦ εἰχειρήματος εἶναι σχετική

Χαρακτηριστικό πῶς δέν προσάγει ὡς ἐδῶ τό ἀποφασιστικώτερο ἐπιχείρημα ὑπερ τῆς θεωρίας του: ὅτι μέσα στίς πολλές γνώμες γεννᾶται ἕνα σύστημα ἀμοιβαίων ἐξουδετερώσεων τῶν ἀκροτήτων, τῶν φανατικῶν ἀντιλήψεων καί ἄγεται τό σύνολο πρὸς συμβιβαστικές μετριοπαθεῖς λύσεις.

'Αλλά καί αὐτό ἔχει σχετική ἀξία, γιατί προϋποθέτει μιᾶ φωτισμένη μᾶζα, ὅχι μιάν ἀγέλη πού ἀκριβῶς παρασύρεται ἀπό τίς πιό χτυπητές γνώμες πού κολακεύουν πάθη καί ἀδυναμίες

Καί ὅμως πῶς νά ἀμφισβητήση κανεῖς ὅτι μερικές στιγμές ὑπάρχει αὐτό πού ὀνομάζουμε λαϊκό αἰσθητήριο;

Πρό παντός ὅμως τό πλεονέκτημα μένει πρῶτα ἡ ἐξουδετέρωση τῶν ἀντιθέτων μέσα στήν ποικιλία καί

ἡ ἔλλειψη προσωπικῶν συμφερόντων πού κυριαρχοῦν ὅπου ἀποφασίζουν λίγοι καί πού ἐξαφανίζονται ἐκεῖ πού ἀποφασίζουν πολλοί. 'Εκεῖ βασιλεύουν συμφέροντα τάξεων ὅχι προσώπων

'Αλλά καί αὐτά ἀλληλοεξουδετερώνονται ὅπως καί οἱ ἄκρες ἀντίθετες γνώμες.

"Ετσι βλέπομε νά γίνεται πιό βάσιμη ἡ θεωρία 'Αρ.

Στήν τέχνη πολύ φοβᾶμαι ὅτι ἔχει ὑπ' ὄψη του τό ἀθηναϊκό κοινό τοῦ 5ου καί του 4ου αἰῶνα πού βραβεύανε τόν Αἰσχύλο καί τόν Σοφοκλή. 'Αλλά καί ἐκεῖ πόσες ἀδικίες ἔγιναν.

Στόν τομέα τῆς τέχνης ἡ θεωρία 'Αρ. εἶναι ἀκόμη πιό ἀμφίβολη.

ἢ ἂν αὐτό μέ αὐτά πού εἶπαμε μπορεῖ νά λύσωμε καί τό ζήτημα πού προηγουμένως θέσαμε καί ἕνα ἄλλο πού συνάπτεται μέ αὐτό, δηλ. σέ τί πρέπει νά ἐκτείνεται ἡ ἐξουσία τῶν ἐλευθέρων καί τοῦ πλήθους τῶν πολιτῶν. (Τέτοιοι εἶναι ἐκεῖνοι πού δέν εἶναι πλουσιοί καί δέν ὑπερέχουν κατὰ κανενός εἶδους ἀρετή) --- (Εὐρύτης ἐννοίας ἀρετῆς) Διότι τόνά μετέχουν αὐτοί στίς μέγιστες ἀρχές αὐτό δέν δημιουργεῖ ἀσφάλεια (διότι καθὼς εἶναι ἄδικοι καί ἄφρονες, εἰς τὰ μέν θά εἶναι ἄδικοι καί εἰς τὰ δέ θά διαπράττουν λάθη). Ἀλλά καί τό νά μή μετέχου πῆς ἐξουσίας καί νά μὴν τοὺς παραχωρεῖται μέρος αὐτῆς εἶναι τρομερό διότι ὅταν οἱ πολλοὶ στεροῦνται ἀπὸ κάθε τιμῆ (κάθε πολιτικό ἀξίωμα) καί εἶναι καί φτωχοί, τότε ἡ πολιτεία κατ' ἀνάγκην γεμίζει ἀπὸ ἐχθροῦς δέν μένει λοιπόν παρὰ νά μετέχουν στήν βουλευτική καί τήν δι' αὐτήν λειτουργία. Γι' αὐτό καί ὁ Σόλων καί ἄλλοι μερικοὶ νομοθέτες τοὺς δίδουν τήν ἀρμοδιότητα νά ἐκλέγουν τοὺς ἄρχοντες καί νά τοὺς ἐλέγχουν, ἀλλά δέν τοὺς ἐπιτρέπουν μόνην τὴν οἱ ἴδιοι νά ἀσχοῦν ἐξουσίες. Διότι ὅλοι μᾶζι ὅταν συνέλθουν καὶ ἀνακατεῦσθαι ἔχουν ἱκανὴν ἀντιληψὴ καί ἅμα ἀνακατεῦσθαι μέ τοὺς καλλίτερους ὠφελοῦν τίς πολιτείας, ὅπως ἡ ἀκάθαρτη τροφή ἀνακατεμένη μέ τήν καθαρὴ κάνει τό ὅλο χρησιμώτερο ἀπὸ τήν λίγη τροφή. Ἐνῷ ὁ καθένας χωριστὰ εἶναι ἀνίκανος νά ἔχη κρίση

Ἐδὼ θίγεται τό κεφαλαιώδες ζήτημα τοῦ ποῖά μπορεῖ καί πρέπει νά εἶναι ἡ ἐκτασὴ τῆς ἐξουσίας τῶν πολλῶν ὅταν αὐτοὶ εἶναι οἱ κυρίαρχοι.

Σέ αὐτό δίνει ὁ Ἄρ. τήν ἀπάντησιν πού καί σήμερα δίνουμε στό πρόβλημα. Ἀναγνωρίζουμε στό λαό τὸ δικαίωμα νά ἐκλέγῃ τοὺς ἄρχοντες του καί νά τοὺς ζητᾷ λόγῳ τῶν πράξεών των. Ἀλλά ὅχι νά ἀσκεῖ αὐτοπρόσωπα τήν ἐξουσία.

Σήμερα τό ἴδιο γίνεται. Μόνο πού δέν ἔχομε ἄμεση ἀντιπροδημοκρατία, δηλ. ἐκλεγόμε τοὺς ἀσχοῦντας τήν νομοθετικὴν ἐξουσία καὶ αὐτοὶ ὕστερα παρακολουθοῦν τοὺς ἀσχοῦντας τῇ ἐκτελεστικῇ ἐξουσίᾳ καὶ αὐτοὶ νομοθετοῦν. Στὴν ἄμεση δημοκρατία νομοθετεῖ κατ' εὐθείαν ὁ λαός καί αὐτός ἐλέγχει συνεχῶς. —

Πάντα τό πλῆθος ἐνεργεῖ ὁμαδικά. Γιὰ τήν ἀσκήσιν ατομικῶν πολιτικῶν λειτουργημάτων ἀπαιτοῦνται ἰδιαιτέρα προσόντα ἢ ἀρχὴ ὅμως εἶναι ἡ ἴδια. Σοφὴ. Πηγάζει ἀπὸ τὴ φύσιν τῶν πραγμάτων.

Σημειώσω ἐπίσης: Κίνδυνοι ὅταν λαός στερεῖται ἐξουσιῶν. Πρέπει νά τοῦ δίδονται παντοῦ ὅπου μπορεῖ νὰ εἰς ἀσκήσιν

16^ο μαρ.

Τό ἀρχιῶν τεθὲν πρόβλημα : ποίος πρέπει νά ἐξουσιάζῃ στήν πόλιν;

Ποίος σκοπός πόλιν ; Τό εὖ ζῆν.....

Πρός τοῦτο ἀπαραίτητη ἡ πολιτικὴ ἀρετή. Λοιπὸν σκοπός πόλιν ἡ προαγωγή τῆς κοινωνικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς. Ἀπαραίτητος ἐπίσης καὶ ἓνας οὐσιαστικὸς ἐσωτερικὸς δεσμός ἀνάμεσα στοὺς πολῖτες: ἡ φιλία

Τό εὖ ζῆν προϋποθέτει τό ἐν φιλίᾳ ζῆν

Πλουτισμένοι μέ αὐτὰ τὰ δεδομένα ξαναθέτομε τό ἐρώτημα Ποιοί πρέπει νά κατέχουν τὴν ἀνώτατη ἐξουσία ;

Οἱ πολλοὶ φτωχοί.... ἂν θεσπίσουν τὴν δήμευση τῆς περιουσίας τῶν λίγων ;

Οἱ λίγοι, ἂν θεσπίσουν τὴν δήμευση τῆς περιουσίας τῶν πολλῶν ; ἢ ὁ τύραννος

"Οὐκ αὐτὰ ἀδίκαια. Καὶ τό πρῶτο ποὺ δέν εἶναι παρὰ τό ἀντίστροφο τοῦ δεύτερου καὶ διότι εἶναι

"Αν πάλι ποῦμε πῶς δέν πρέπει νά ἐξουσιάζουν ἄνθρωποι (πάθη) ἀλλὰ ὁ ἀπαθὴς νόμος..... ὡραία ἀλήθεια.

Ἀλλὰ τοὺς νόμους τοὺς κάνουν καὶ τοὺς ἐφαρμόζουν ἄνθρωποι καὶ ἔτσι μένει τό πρόβλημα ἀκέραιο: Ποιοὶ ἄνθρωποι πρέπει νά κατέχουν τὴν ἀνώτατην ἐξουσία

Καὶ προχωρεῖ στήν ἐρευνα παίρνοντας πάλι κατὰ τὴ συνήθειά του εἰδικό θέμα:

Ούτε σήμερα δέν σφμβάλινει αὐτό. Ὅπως εἶπαμε λαός ἔχει τυπιῶς πολλά δικαιώματα. Ἀλλά δέν ἔχει οὐσιαστικά. Καί ἀπό ἐκεῖ ὁ κίνδυνος. Ἀλλά πάλι ἡ οὐσιαστική ἀσκησις προϋποθέτει κάποια παιδεία. Τώρα περισσότερο παρά στήν ἀρχαιότητα. Τεχνικώτερη ἡ ζωή.

Ὁ Ἀρ. ὅμως ἐπιστρέφει στό ἐπιχείρημα ὅτι τό πλῆθος στήν ὁμαδική του σύνθεσις ἔχει ἢ μπορεῖ νά ἔχη μιά ποιότητα ἀνώτερη ἀπό λίγους καλοῦς

Ποιά μειονεκτήματα αὐτοῦ τοῦ ἐπιχειρήματος καί σχετική ἀλήθεια εἶπαμε

Ἀφοῦ τὰ ἀναπτύξη αὐτά ξαναγυρίζει στό ἐρώτημα πού ἔθεσε πρίν: ἀλλά θέλει τώρα νά τό θέμελιώσῃ--

Πῶς εἶναι ἀνάξιος κανεῖς νά ἄρχῃ καί ἀξιός νά ἐκλέγῃ ἐκείνους πού θά ἄρξουν ;

Στό ἐρώτημα αὐτό.....

Ἐπισημαίνεται Ἀρ. πάλι συγχρίσεις κατὰ συνήθειάν του

Ὁ πῶς κατάλληλος γιά νά κρίνῃ ποιός ὀρθῶς ἰατρεύσει εἶναι ὁ ἰατρός. Καί ὁ κριτής πρέπει νά ἔχη ὅσες γνώσεις καί ὁ ἰατρός. Γι' αὐτό ὁ γιαντρός πρέπει νά λογοδοτῇ σέ γιαντρούς.

Τό ὅδιο ἰσχύει καί στήν πολιτική. Ἐκεῖνοι πού ἐκλέγουν τοὺς ἄρχοντες πρέπει νά ξέρουν ὅσα καί οἱ ἄρχοντες. Διότι ἡ ἐκλογή εἶναι ἔργον ἐξ ἴσου εἰδημόνων

Τόν κατάλληλο γεωμέτρη θά πρέπει νά τόν ἐκλέγουν γεωμέτρες καί τόν καταλληλο καπετάνιο οἱ καπετάνιοι. Γιατί καί ἂν καίτ ξέρουν καί οἱ ἄλλοι περιγεωμετρῖς ἢ πλοηγῖας, πάντως δέν ξέρουν ὅσα ὁ γεωμέτρης καί ὁ κυβερνητής.

Τό συμπέρασμα: ὅτι δέν θά ἔπρεπε τό πλῆθος, πού τότε δέν ἔχει εἰδικότητα νά ἔχη τήν ἐξουσία νά ἐκλέγῃ τοὺς ἄρχοντες καί νά τοὺς ἐλέγῃ, ὅπως συμβαίνει στίς δημοκρατίες

Ἐπιχείρημα πού ἀπό αἰῶνες ὑποστηρίζεται καί πού κατὰ μίαν ὄψιν ἔχει μίαν ἀκατάμαχητη λογική ἀλήθεια.

Ἀλλά στόν πολιτικόν εἰδικά τομέα τουλάχιστον ὁ Ἀρ. τό ἀμφισβητεῖ, --μέ' τό γνωστό προειρημένο ἐπιχείρημα ὅτι τό πλῆθος ἀποτελεῖ ἄθροισμα πολλῶν μικρῶν ἱκανοτήτων πού ὅλες μαζί δημιουργοῦν μιά ἐνιασίαν πλήρη ἀρετή

Αὐτή τήν γνώμη ὅμως τήν θέτει ὑπό ἓνα ὄρο: ἂν ἡ τό πλῆθος μή λείαν ἀνδραποδῶδες ". Ἄν δηλ. τό πλῆθος ἔχει κάποια

αὐτοτέλεια γνώμης, -- κάθε ὄατομο πού τό ἀποτελεῖ τήν προ-
σωπικότητα του.

Πιστεύει ὁ Ἄρ. βαθιά στήν σχετινὴ ποιότητα τῆς μάζας,
στό μή ἀνδραποδῶδες πού πραγματικὰ εἶναι ἡ βασιική προϋπό-
θεση κάθε μορφῆς δημοκρατίας.

Ἄγνοεῖ τίς δυνάμεις πού στή σημερινή ἐποχή καί τὰ ἄτομα
ὠρισμένης ποιότητας τὰ μεταβάλλουν σέ ἀνδράποδα, σέ ὄντα π
πού δέν ἔχουν δική τους γνώμη καί σύρονται ἀπό τὰ κυρι-
αρχοῦντα ρεύματα, ὅλα ὅσα ἀποτελεοῦν τόν ὄπλισμο τῆς συγ-
χρονης προπαγάνδας.

Σήμερα τό ἄτομο τοῦ πλήθους γιά νά διαφυλάξη τήν ὄντότητα
του καί τήν αὐθύπαρξία τῆς γνώμης του χρειάζεται πολὺ
μεγαλεῖτερες ἀρετές ἀπό τόν ἀρχαῖο καί κατὰ τό σημεῖο
αὐτό γεννιούνται γιά τή συγχρονη δημοκρατία προβλήματα πού
ποτέ δέν ἀντιμετώπισε ὁ παλαιότερος κόσμος.

Ἀλλά σέ αὐτό τό ἐπιχείρημα προσθέτει ἓνα δεύτερο: ὅτι
γιά ὠρισμένα θέματα κριταί καλοί δέν εἶναι μόνο οἱ εἰδικοί
ἀλλά καί ἄλλοι. Δ.χ. γιά τό ἂν εἶναι καλό ἓνα σπίτι καλός
κριτής δέν εἶναι μόνο ὁ ἀρχιτέκτονας, ἀλλά καί ἐκεῖνος
πού τό κατοικεῖ. τήν ποιότητα τοῦ φαγητοῦ καλλίτερα καί
ἀπό τό μάγειρα τήν κρίνει ὁ δαιτυμῶνας.

Ἔτσι καί ἓνα οἰκονομικό ἢ διοικητικό μέτρο μπορεῖ πολὺ
καλά νά τό κρίνουν καί ἐκεῖνοι πού τὰ ὕφιστανται, δηλ. τό
πλῆθος.

Καί σέ αὐτό τό ἐπιχείρημα πολλές μπορεῖ νά ὑπάρξουν ἀντιρ-
ρήσεις. Ὅτι οἱ ἀντιδράσεις τοῦ μή εἰδικοῦ, τῆς μάζας εἶναι
πολύ συχνά εὐδαιμονιστικές, ὅτι δέν ἔχουν εὐρύν ὀρίζοντα,
ὅτι κρίνουν ἀπό ὅ, τι παθαίνουν στό ἄμεσο παρόν καί δέν
ἔχουν τήν ὑπομονή μιᾶς μακριᾶς προσπάθειας. Γι' αὐτό καί
στίς δημοκρατίες τὰ μακροπρόθεσμα προγράμματα δέξ εἶναι
εὐκόλα. Τρίτοι θυσιάζουν μιᾶ γενεά γιά νά εὐημερήσουν
ὅλες οἱ ἐπόμενες. Οἱ ἴδιοι δέν στεργουν ποτέ σέ μιᾶ τέτοια
θυσία. Ἔτσι βλέπομε πῶς μόνο σέ χώρες δικτατορινές μποροῦν
νά ἀνθέξουν μακροχρόνιοι προγραμματισμοί, πού ἀπαιτοῦν
πίεση ἐπὶ τῶν μαζῶν.

Παράλληλα μέ τό ζήτημα τοῦτο λυεῖ ὁ Ἄρ. καί τήν ἄλη
ἀντίρρηση:

Καλά ὅλα αὐτά. Ἀλλά εἶναι ἀνάγκη ἀκριβῶς τὰ σπουδαιότατα
νά ἀνατίθενται στό λαό; Διότι σπουδαιότατα, ἡ ἐκλογή καί

Προηγούμενα :

Ποιός πρέπει νά εξουσιάζη στήν πόλη ;

Ἐξετάζοντας ἂν πρέπει οἱ πολλοί, ἐρευνᾷ ποιότητα τῆς ὁλότη-
τας.----- ἄθροισμα ἀπό μόρια ἱκανοτήτων. Πολλοί ἀσήμενοι

ἔτσι ἀθροίζόμενοι ξεπερνοῦν ἕναν σημαντικό.

Φυσικά ὅμως αὐτή ἡ πρότιμηση τῆς ὁλότητος ἰσχύει γιά ἐκεῖ
πού ἡ ὁλότητα μπορεῖ νά, δράση

Ἀποκλείει τήν ὑπεροχή ὁλότητος ὅπου ἀσκεῖται διοίκηση.

Τήν δέχεται μόνο στήν ωμοθεσία καί στήν δικαιοσύνη. (ὅπου
κατά τοὺς ἀρχαίους δυνατή ὁμαδικότητα) καί ἐκλογή ἀρχόντων

Πρόσθετο ἐπιχείρημα: Κινδυνοὶ κοινωνικοὶ ὅπου πολλοὶ στε-
ρουνται κάθε ἐξουσίας

Ἀφοῦ ἔτσι προσδιορίση θέση ὁλότητος, ἐρωτᾷ : πῶς ὁλότητα
εἶναι ἱκανή νά ἐκλέγη τοὺς ἀρχοντες ἀφοῦ εἶναι ἀνίκανοι
νά ἀσκῇ διοίκηση

Πρῶγμ. τόν καλὸ γεωμέτρη εἶναι ἱκανοὶ νά τόν ἐκλέγουν οἱ
γεωμέτρες, τόν καλὸν γιατρόν νά τόν κρίνουν οἱ γιατροὶ
γιατί στήν πολιτική ἐκλέγουν οἱ ἀναρμόδιοι ;

Ὁ Ἀρ. ἀπαντᾷ πάλι μέ τό ἴδιο ἐπιχείρημα: ἐνῶ ὡς ἄτομα στε-
ροῦνται ἱκανοτήτων καί εἶναι ἀναρμόδιοι, τό ἄθροισμα τῶν
ἀναρμοδίῶν, τῶν πολλῶν μικρῶν μορίων ἱκανότητος πού ἔχουν
τοὺς μεταβάλλει σέ μιάν ἑνότητα ἱκανή

Ἀλλά προσθέτει: ἀρκεῖ νά μὴν εἶναι αὐτό τό πλῆθος λίαν
ἀνδραποδῶδες

Δεύτερο ἐπιχείρημα: ὅτι γιά πολλὰ πράγματα καλοὶ κριταὶ δέν
εἶναι μόνο οἱ εἰδικοί, ἀλλά καί μὴ εἰδικοί. Γιατὶ ἂν εἶναι
καλὸ τό φαγητό ὅχι μόνον οἱ μάγειροι ἀλλά καί οἱ τρώγοντες,
γιά τό σπίτι ὅχι μόνον οἱ ἀρχιτέκτονες.

Ἔτσι καταπίπτει καί αὐτή ἡ ἀντίρρηση ἐναντίον τῆς ἱκανότη-
τος τῶν πολλῶν νά ἐκλέγουν τοὺς ἀρχόντες των

Ἐνθυμεῖσθε ὅτι ἐμεῖς προσθέσαμε καί ἄλλα ἐπιχειρήματα:
τήν ἀλληλοἐξουδετέρωση τῶν ἀκροτήτων καί τῶν ἀντιθέτων ἀπό-
φρων (πού καί αὐτή σθντελεῖται μόνο ὅταν δέν ἔχουν δημιου-
ργηθῇ πάθη καί ρεύματα) καί ἡ ὑπαρξη ἀτομικῆς ἀνιδιοτελείας
(οἱ ταξιεισ ἀδιοτέλειες θεωρητέες κινώτερο ἐπικίνδυνες).

Πάντως δέ ὅλα αὐτά ἔχουν τή σχετική τους ἀλήθεια μόνο ἂν τό
πλῆθος μὴ ᾖ λίαν ἀνδραποδῶδες.

Ἡ ὕστερα ἐξετ

[13-2]

"Υστερα εξετάζει τό ζήτημα : Είναι άραγε άνάγκη ακριβώς τὰ σπουδαιότατα νά άνατεθῶν στό λαό ; Διότι τέτοι εἶναι ἡ ἐκλογή καί ὁ έλεγχος τῶν άρχόντων.

Κατά τόν ἴδιο τρόπο άπαντᾷ καί σέ θέμα τοῦτο :

Πρῶτα τήν άνωτάτη έξουσία δέν τήν κατέχουν τὰ καθ'έκαστον άτομα τοῦ δήμου πού ὡς άτομα εἶναι άνάξια, αλλά μιά δλότητα πού εχει τός άρετές πού εἶπαμε πρίν. Καί από άπόφews τιμήματος ακόμα οἱ πολλοί μαζί ἔχουν περισσότερο από τούς λίγους πλούσιους.

"Ισως νά ισχύη καί γιά ἐδῶ καί τό δεύτερο ἐπιχείρημα :

τό γνωστό καί σήμερα , ὡς τό τῆς άναρμοδιότητος στῖς δημοκρατίες

ὅλα τοῦτα τὰ ἐπιχειρήματα καί άντικρούσεις των συγχρονα καί φανερα ἢ συγκεκαλυμμενα ὑποστηρίζονται ακόμα σήμερα Κλασσικά γιά τίς πολιτικές ἐπιστήμες.

"Υστερα από αὐτὰ προχωρεῖ :

Καί ταῦτα μέν ἐπαριθῶς καθωρίσθησαν κατ'αὐτόν τόν τρόπο. ὡς πρὸς δέ τό ζήτημα πού άρχικά ἐθέσαμε, τίποτα δέν τό καθιστᾷ τόσο φανερό ὅσο τοῦτος ὁ σκέψη : ὅτι πρέπει κυρίαρχοι τῆς πολιτείας πρέπει νά εἶναι οἱ ὀρθά θεσπισμένοι νόμοι. Οἱ δέ άρχοντες, εἴτε εἶναι εἷς, εἴτε πολλοί, μόνο γι' αὐτά νά εἶναι κυρίαρχοι γιά τὰ ὅποια δέν μποροῦν νά διατυπώσουν κανόνες λεπτομερειστικούς καί συγκεκριμένους οἱ νόμοι, γιατί εἶναι δύσκολο μέ γενικοῦ ὀρισμούς νά ρυθμίσης ὅλες τίς κοινωνικές σχέσεις. Ποιοί ὅμως πρέπει νά εἶναι αὐτοί οἱ ὀρθά θεσπισμένοι νόμοι, αὐτό ακόμα δέν φανερώθηκε, αλλά μένει αὐτο τό άρχικῶς τεθειμένο πρόβλημα . Ἄλλωστε παράλληλα πρὸς τὰ πολιτεύματα θά εἶναι οἱ νόμοι ἄξιοι ἢ άνάξιοι, δίκαιοι ἢ άδικοι. Ἐντός τούτου φανερό εἶναι ὅτι γενικῶς οἱ νόμοι πρέπει νά εἶναι προσαρμοσμένοι στό πολίτευμα. Καί ἂν τοῦτο ἀληθεύει τότε προφανῶς οἱ νόμοι τῶν τῶν ὀρθῶν πολιτεύματων θά εἶναι δίκαιοι καί οἱ τῶν παρεμβατικῶν άδικοι.

Ἐδῶ τονίζονται τὰ ἑξῆς

Πρῶτα: Κυρίαρχοι πρέπει νά εἶναι οἱ νόμοι καί μόνο παραπληρωματικά οἱ άρχοντες.

Δεύτερο: Αὐτοί οἱ νόμοι εἶναι συνάρτηση τοῦ πολιτεύματος, ὥστε καί ἂν κυρίαρχοι εἶναι οἱ νόμοι, πάλι μένει ἐκκενρές τό ζήτημα ποίός πρέπει νά εἶναι ὁ κυρίαρχος, διότι οἱ νόμοι εἶναι ἀναλογοί μέ τό πολίτευμα, καί μέ τούς σκοπούς πού καθένα ἐπιδιώκει. Ἄν ἐπιδιώκει ὅ,τι οἱ παρεμβατικές πολιτεῖες τότε οἱ νόμοι θά εἶναι καί κακός θά εἶναι ὁ κυρίαρχος, εἴτε ἕνας εἴτε πολλοί, ἄλλως οἱ νόμοι θά εἶναι καλοί. Ἄλλά τό ἂν ὁ κυρίαρχος πρέπει νά εἶναι τό πλῆθος ἢ ὁ ἕνας ἢ οἱ λίγοι, αὐτό ἔμεινε ἀθικτό από τήν ἀπάντηση ὅτι κυρίαρχος πρέπει νά εἶναι ὁ νόμος.

Ἡ ἔρευνα τῶν διαφορῶν εἰδῶν πολιτευμάτων μᾶς ὁδήγησε στό ἐρώτημα : ποῖός πρέπει νά ἐξουσιάζῃ στήν πολιτεία; (διότι ἀπό τόν κατέχοντα τήν κυριωτάτην κρίνεται ἡ φύση τοῦ πολιτεύματος)

Ἀλλά καί τοῦτο συναρτᾶται μέ τήν φύση τοῦ δικαίου πού κρατεῖ σέ κάθε πολιτεία

Ἔτσι μπαίνομε σέ νέα ἔρευνα περί δικαίου πού φωτίζει βαθύτερα γενικό μας θέμα: Κριτική καί ἀξιολογηση τῶν διαφορῶν τύπων πολιτειῶν.

Ἀφοῦ σέ ὅλες τίς ἐπιστήμες καί τίς τέχνες τελικός σκοπός εἶναι τό ἀγαθό, τό μέγιστο ἀγαθό θά εἶναι σκοπός τῆς σπουδαιότερης ἀπό τίς ἐπιστήμες καί τίς τέχνες, δηλαδή τῆς πολιτικῆς. Πολιτικό δέε ἀγαθό εἶναι τό δίκαιο καί αὐτό πάλι εἶναι ὅ,τι συμφέρει στήν ὁλότητα.

Ὅλοι θεωροῦν πῶς τό δίκαιο εἶναι ἓνα εἶδος ἰσότητος καί μέχρις ἐνός σημείου ὅλοι συμφωνοῦν μέ τίς φιλοσοφικές θεωρίες πού διατυπώσαμε στά ἠθικά μας. Συμφωνοῦν στήν ἔννοια τοῦ δικαίου καί στό ὅτι κάθε τί εἶναι δίκαιο ὡς πρός κάτι (ἐν ἀναφορᾷ πρός ἕαν κριτήριον) καθὼς καί στό ὅτι στούς ἴσους ἀρμόζει τό ἴσον. Ἀλλά πρέπει νά προσέχωμε ποιοί εἶναι οἱ ἴσοι στούς ὁποίους ταιριάζει ἡ ἰσότητα καί ποιοί οἱ ἀνίστοι στούς ὁποίους ταιριάζει ἡ ἀνισότητα. γιὰτί περιέχει αὐτό τό θέμα προβλήματα τῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας

Ξαναθυμίζω τί εἶπαμε γιά ἰσότητα.

Τό ἄδικο εἶναι τό ἀνισο. ἢ πῶς πολύ ἢ πῶς λίγο ἀπό ὅ,τι πρέπει. Προφανῶς μεταξύ τῶν δύο αὐτῶν ὑπάρχει ἓνα μέσον: κάτι πού δέν εἶναι οὔτε πῶς πολύ οὔτε πῶς λίγο αὐτό εἶναι τό ἴσο. Τό ἴσον λοιπόν εἶναι ἓνα μέσο, --μεσότητα μεταξύ ἀνίσων. Γιά τήν κρίση τῆς ἰσότητος θά ληφθοῦν ὑπ' ὄψη τέσσερις παράγοντες: δύο ἀντικείμενα καί δύο πρόσωπα στά ὁποῖα τά ἀντικείμενα θά διανεμηθοῦν

Ὅποια σχέση ὑπάρχει στήν ἀξία τῶν προσώπων, τέτοια πρέπει νά εἶναι καί ἡ ἀναλογία τῶν ἀντικειμένων. Τότε ὑπάρχει δικαιοσύνη, ὅταν ὑπάρχει ἰσότητα τῶν ἰσῶν καί ἀνισότητα τῶν ἀνίσων.

Αὐτά φαίνεται ὅτι ὅλοι τά παραδέχονται. Καί τό ζήτημα τό ἀμφισβητούμενο εἶναι ποιά εἶναι τά ἴσα πρόσωπα, πού ἔγκειται ἡ ἰσότητά τους;

Θά μπορούσε κανεῖς νά πῇ πῶς ἂν ὑπάρχουν πολῖτες πού κατὰ τῆ λοιπὰ δέν διαφέρουν κατὰ τίποτε καί εἶναι ὅμοιοι ὅλοι, μερικοί ὅμως ὑπερέχουν κατὰ ἓνα ὁποιοδήποτε ἀγαθό, τότε στούς τελευταίους αὐτούς θά πρέπει νά κατανεμηθοῦν τά πολιτικά ἀξιώματα. Διότι σέ αὐτούς πού ξεχωρίζουν κατὰ κάτι, τό δίκαιο δέν μπορεῖ νά εἶναι τό ἴσο, ἀλλά τό κατ' ἀξίαν ἴσο.

Ἀλλά ἂν ἦταν αὐτό σωστό τότε καί ἐκεῖνοι ποῦ ξεχωρίζουν κατὰ τό χρῶμα ἢ κατὰ τό ἀνάστημα ἢ κατὰ τό μέγεθος ἢ κατὰ ὁποιοδήποτε ἄλλο ἀγαθὸ θά ἔπρεπε νά πλεονεκτοῦν σέ πολιτικά ἀξιώματα. Δέν εἶναι ὁλόφανερο τό ψεῦδος αὐτοῦ τοῦ συλλογισμοῦ ; Ἀκόμη καί στίς ἄλλες ἐπιστήμες καί τίς δεξιότητες. Ὅταν ἔχομε αὐλητές ἴσης ἀξίας δέν εἶναι σωστό νά δώσωμε τοὺς καλλίτερους αὐλοὺς σέ ἐκείνους ποῦ ἔχουν εὐγενέστερη καταγωγή, διότι δέν πρόκειται οἱ τελευταῖοι αὐτοὶ νά αὐλήσουν καλλίτερα. Τὴν ὑπεροχὴ τῶν ὀργάνων πρέπει νά τὴν ἔχουν ἐκεῖνοι ποῦ ὑπερέχουν στὴν χρησιμοποίησή τους καί ἂν δέν ἔγινε ἀκόμα φανερό ἐκεῖνο ποῦ θέλω νά πῶ, θά γίνη περισσότερο μέ τίς ἀκόλουθες ἀναπτύξεις. Ἄν εἶχαμε ἕναν αὐλητὴ ποῦ ὑπερέχει κατὰ τὴν αὐλητικὴν ἐμὸς ἄλλου, εἶνε-ὅμως-πο-ὅ-κ ὑστερεῖ ὅμως πολὺ κατὰ τὴν εὐγένεια καί τὴν ὁμορφιά, ἂν καί καθένα ἀπὸ αὐτὰ τὰ ^{δύο} ἀγαθὰ εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ τὴν αὐλητικὴν (δηλ. εἶναι μεγαλύτερα ἀγαθὰ ἢ εὐγένεια καί τό κάλλος) καί ἂν ^{ὑπερ}κατέχει ὁ ἕνας κατὰ τὴν εὐγένεια καί τό κάλλος περισσό-τερο ἀπὸ ὃ, τι ὑπερέχει κατὰ τὴν αὐλητικὴν ὁ ἄλλος, ὅμως σέ τοῦτον τὸν τελευταῖον πρέπει νά δοθοῦν οἱ καλλίτεροι αὐλοὶ. Ἄλλως θά ἔπρεπε εἰς τό αὐλητικὸν ἔργον νά συμβάλῃ ἡ εὐγένεια καί ὁ πλοῦτος, ἀλλὰ δέν συμβάλλουν οὐδὲν ὅπως.

Ἐδῶ ἀρχίζει ἡ ἀνάλυση γιὰ τό ποιὰ ἰσότητα καί ἀνισότητα ποιῶν ἀνθρώπων καί ἀγαθῶν) ἐνδιαφέρει τὴν πολιτικὴν ἐπιστήμην καί ἡ ἀρχὴ ποῦ τέθηκε εἶναι ἡ ἀπὸ οὐθεν: Δέν ἐνδιαφέρει ἡ ἀπόλυτη ἀξία τοῦ ἀνθρώπου. Δέν ἐνδιαφέρουν ὅλες οἱ ἀξίες, ἀλλὰ μόνο ἐκεῖνες ποῦ σχετίζονται μέ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν σκοπῶν τῆς πολιτείας.

Ἔτσι καί ἐδῶ διαπιστώνομε τὴν διάκρισιν τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ πολίτη. Ὑπάρχουν ἀρετές καί ἀξίες ὑψηλές ποῦ προσιδιόζουν στὸν ἄνθρωπον καί ποῦ δέν μετρᾶν γιὰ τὴν θέσιν τοῦ πολίτη. Καί ὑπάρχουν πολιτικαὶ ἀρετές ποῦ δέν σημαίνουν καί πολὺ γιὰ τὴν ποιότητα τοῦ ἀνθρώπου. Καί ἔτσι μπορεῖ νά ἔχωμε σπουδαίους ἀνθρώπους ποῦ εἶναι μέτριοι πολῖτες καί σπουδαίους πολῖτες ποῦ εἶναι μέτριοι ἄνθρωποι. Φυσικὰ καί τοῦτο ἡ διάκρισις ἔχει τὰ ὅριά της. Ὑπάρχει ἕνα ὄριο πολιτικῆς ἀρετῆς ποῦ πρέπει νά ἔχῃ κάθε ἀξιὸς ἄνθρωπος καί ἕνα ὄρι γενικῆς ἀνθρώπινης ἀξίας ποῦ πρέπει νά ἔχῃ κάθε καλὸς πολίτης.

Ἐπὶ πλέον, σύμφωνα μὲ αὐτόν τόν συλλογισμόν, κάθε ἀγαθὸν θὰ μπορούσε νὰ συγκριθῇ μὲ κάθε ἄλλο.

καὶ μὲ τρόπον κάπως ἀσαφῆ ἀποδεικνύει αὐτὸ τὸ ὁφθαμοφανές ὅτι ἀνόμοιες ἀξίες μεταξύ τους δέν συγκρίνονται. Ἀντίθετα καμμιά ἀπόλυτη ἀξία δέν μπορεῖ νὰ συγκριθῇ μὲ ἄλλη (ἀρετὴ μὲ ὁμορφιά, δικαιοσύνη μὲ ἀλήθεια)

Ἐπειδὴ δὲ αὐτὸ εἶναι ἀδύνατον, εἶναι καὶ φανερό πῶς δέν μπορεῖ βασίμως νὰ διενδικήσῃ καὶ στὴν πολιτικὴν ζωὴ ἀξιώματα κανεὶς στηριγμένος σὲ κάθε εἶδους ἀνισότητά (ἐννοεῖται ὑπεροχή). Ἄν οἱ μὲν εἶναι βραδεῖς καὶ οἱ ἄλλοι ταχεῖς, αὐτὸ δέν εἶναι λόγος οἱ μὲν νὰ ἔχουν περισσότερα ἀξιώματα ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Μιά τέτοια διαφορὰ ἔχει τὴν ἀξία τῆς μόνο στοὺς γυμνικούς ἀγῶνες. Ἡ διενδίκηση τῶν πολιτικῶν ἀξιωμάτων θὰ πρέπει νὰ στηρίζεται στὰ στοιχεῖα πού συνιστοῦν τὴν πολιτείαν. Γι' αὐτὸ εὐλόγως διενδικοῦν τὰ πολιτικὰ ἀξιώματα οἱ εὐγενεῖς, οἱ ἐλεύθεροι καὶ οἱ πλούσιοι. Γιατί σὲ μιὰ πόλιν πρέπει νὰ ὑπάρχουν ἐλεύθεροι καθὼς καὶ εὐποροὶ, γιατί δέν μπορεῖ νὰ συγκροτηθῇ μιὰ πόλις μόνον ἀπὸ ἀπόρους καθὼς καὶ οὔτε μόνον ἀπὸ δούλους. Ἀλλὰ ἂν ὑπάρξῃ εἶναι ἀναγκαῖα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, τότε ἀναγκαῖα εἶναι καὶ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ πολεμικὴ (πολιτικὴ;) ἀρετὴ, γιατί οὔτε καὶ χωρὶς αὐτὰ τὰ στοιχεῖα δέν μπορεῖ νὰ συγκροτηθῇ μιὰ πόλις. Χωρὶς τὰ πρῶτα ἀπὸ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα εἶναι ἀδύνατον ἡ ὑπαρξὴ τῆς πόλεως, χωρὶς τὰ δεύτερα δέν μπορεῖ καλὰ νὰ διοικηθῇ.

Ὅσο λοιπόν ἀποβλέπομε στὴν ὑπαρξὴ τῆς πόλεως, ὅλα ἡ μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα πού ἀναφέραμε ὀρθῶς διενδικοῦν τὰ ἀξιώματα, ὅσο ὅμως ἀποβλέπομε στό εὖ ζῆν τῆς πόλεως, ἡ παιδεία καὶ ἡ ἀρετὴ κυρίως θὰ μπορούσαν δικαίως νὰ διενδικήσουν τὰ πολιτικὰ ἀξιώματα, καθὼς καὶ προηγουμένως τὸ ἀναπτύξαμε.

Ἀφοῦ διαπιστώσαμε ὅτι ὅχι ὅλα τὰ προσόντα τοῦ ἀνθρώπου μπορεῖ νὰ χρησιμεύσουν ὡς τίτλοι γιὰ τὴν ἀπόκτηση πολιτικῶν ἀξιωμάτων, μᾶς ὑποδεικνύει ποιά προσόντα εἶναι τὰ πολιτικά. Ἡ ἐλευθερία, ἡ ἰδιοκτησία μέρους τῆς γῆς πού ἀνήκει στὴν πολιτείαν, (συμβολὴ ἐπομένως στὴν ὑλικὴ τῆς ὑπόστασις), ἀλλὰ καὶ ἡ παιδεία καὶ ἡ ἀρετὴ — ἡ μόρφωση καὶ τὸ ἦθος.

Πόσο μακριὰ ἀπὸ τίς ἀπλές δημοκρατικὰς λύσεις τῆς θεωρητικῆς ἰσότητος ὅλων, πόσο μᾶς ἀνοίγονται προοπτικὲς ὅτι ἡ λύσις τοῦ πολιτικοῦ προβλήματος εἶναι πολὺ πλεονέκτημα ἀπὸ ὅ,τι τὴν παρουσιάζουν συνήθως οἱ δημοκράτοι καὶ πόσο ἡ λύσις αὕτη βέν γεννᾷ τοὺς συνήθεις ἐνθουσιασμούς πού συγκινοῦν μᾶζες.

Ἐπειδὴ δὲ δένειναι σωστό νά ἔχουν καθόλα ἴσα δικαιώματα ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι ἴσοι μόνο κατὰ τὰ ἓνα στοιχεῖο, οὔτε νά μετέχουν ἀνίσως τῶν πάντων ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι ἄνισοι μόνο κατὰ ἓνα στοιχεῖο, ἀκολουθεῖ ὅτι ὅλες οἱ πολιτεῖες ὅπου αὐτὸ συμβαίνει εἶναι παρεμβατικές (μὴ ὀρθές)

Τὸ ἐλάττωμα ποὺ παρατηρεῖ ἐδῶ εἶναι ὅτι στίς πολιτεῖες διαλέγομε μονόπλευρα ἓνα κρ. κριτήριο καὶ ἂν κατ' αὐτὸ ὑπερέχει ἓνας πολίτης τοῦ ἀναγνωρίζομε ἢ τοῦ παραχωροῦμε ὅλα τὰ δικαιώματα καὶ τίς τιμές. Πολεμῶ τὸ μονόπλευρο τοῦ τῆς ἐπιλογῆς ἑνὸς στοιχείου ὡς κριτηρίου κατανομῆς ἀξιομάτων, διότι οἱ παράγοντες ποὺ συνθέτουν πολιτείαν εἶναι πολλοὶ καὶ ἐπομένως τὸ μονόπλευρον δέν ἀνταποκρίνεται στὴ φύση πολιτικῆς ζωῆς. Ἀλλὰ τί ἀνταποκρίνεται ;

Καὶ πρὶν εἶπαμε λοιπὸν ὅτι ἀπὸ μιᾶς ὀρισμένης ἀπόψεως κάθε φορὰ εὐλόγως διεκδικοῦν τὰ ἀξιώματα, κατ' ἀπόλυτον ὁμως τρόπον δέν τὰ διεκδικοῦν ὅλοι δικαίως, — ἔτσι οἱ πλούσιοι τὰ διεκδικοῦν διότι τοὺς ἀνήκει τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἐδάφους τῆς πολιτείας, τὸ δὲ ἕδαφος εἶναι κοινὸ ἀγαθόν, ἐπίσης ὑποστηρίζουν ὅτι αὐτοὶ εἶναι πρὸ ἀξιοπισταὶ στὴν ἐκτέλεση τῶν συμφωνιῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Ἐπίσης οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ ἐλεύθεροι μὲ συγγενῇ ἐπιχειρήματα διεκδικοῦν τὰ ἀξιώματα, διότι οἱ μὲν εὐγενεῖς διότι εἶναι πρὸ πολὺ πολῖτες ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι καὶ εὐγενεῖς, γι' αὐτὸ ἄλλωστε ἡ εὐγένεια μεταξὺ τῶν πολιτῶν συνηθίζεται νά τιμᾶται καὶ διότι καθὼς ὑποστηρίζουν εἶναι καλλίτεροι ἐκεῖνοι ποὺ κατὰγονται ἀπὸ καλλίτερους, — ἡ εὐγένεια εἶναι ἀρετῆς τῆς γενεᾶς, (ὄχι ἀτομικὴ ἀρετὴ, ἀλλὰ οἰκων, γενεῶν) (αὐτὸ τὸ σύνθημα ἐπιχειρήμα ἀριστοκρατίας. Κατὰ πόσον ἦταν — καὶ κατὰ πόσον τώρα μπορεῖ νά εἶναι ὀρθόν — κατὰ πόσο κατίσχυει παιδείας καὶ ἀρετῆς). Ἀλλ' ἀπρέπει νά ποῦμε πῶς δικαίως καὶ ἡ ἀρετὴ διεκδικεῖ δικαιώματα μέσα στὴν πολιτείαν, διότι ὅπως εἶπαμε κοινωνικὴ ἀρετὴ εἶναι ἡ δικαιοσύνη, τὴν ὁποία πρέπει κατ' ἀνάγκην παρακολουθοῦν ὅλες οἱ ἄλλες

Ἡ ἀρετὴ ποὺ κυρίως δικαιούται νά διεκδικῇ ἀξιώματα πολιτικά — δικαιοσύνη. — Πλατωνικὴ τόποθέτηση.

Πλάτων τρία μέρη ψυχῆς — τρεῖς ἀρετές — δικαιοσύνη συντονίζει καὶ ρυθμίζει τὴν συγχρονὴ λειτουργίαν ὅλων τῶν κεφαλαιωδῶν ἀρετῶν, ὅλων τῶν στοιχείων ψυχῆς. Μὲ αὐτὴ τὴν ἀντίληψιν ἀρετῆς δέν νοεῖται χωρὶς τὴν δικαιοσύνην. Ἀλλὰ καὶ κοινωνικῶς, καμμιά ἀρετὴ δέν μπορεῖ νά ἀξιοποιηθῇ ἂν στὴν δράσιν τῶν ἀνθρώπων, τὴν ἠθικὴ καὶ ποιτικὴ φηλή δέν παρακολουθεῖ ἡ συντονίζουσα τὴν δράσιν ὅλων δύναμη τῆς δικαιοσύνης. Γι' αὐτὸ στὸν πολιτικὸν στίβον ἡ ἀρετὴ διεκδικεῖ διὰ τῆς δικαιοσύνης τὰ δικαιωμάτά της

"Έτσι φαίνεται πώς κάθε τέτοια κατηγορία έχει από τή δική της σκοπιά επιχειρήματα για να διεκδικήσει τήν κυριωτάτη βξουσία.

Συνεχίζοντας ρωτᾷ: "Αν σέ μία πολιτεία υπάρχουν καί οί ἐνάρετοι, καί οί πλούσιοι καί οί εὐγενεῖς καί ὅλοι διεκδικῶν τήν ἐξουσία καί ἂν ἐπί πλέον ὑπάρχει πού καί αὐτό ὡς πλῆθος ἔχει ἐπιχείρημα γνωστό νά διεκδικήσει ;

Ἡ ἀπάντηση τοῦ Ἄρ. εἶναι ἀπλή :

Τ' ἀπεπιχειρήματα τῶν μέν ἀνατρέπονται ἀπό τοὺς δέ καί στήν συρροή δέν μπορεῖ νά βρεθῇ λύση.

..... "Ὅλα αὐτά μοῦ φαίνεται πώς ἀποδείχνουν ὅτι κανένας ἀπό αὐτοὺς τοὺς ὅρους δέν εἶναι ὀρθός κατὰ τοὺς ὁποίους ^{καθένας ἀπό αὐτοὺς} ~~εἶναι~~ νά ἀρχεῖν καί οί ἄλλοι νά ἄρχωνται ἀπὸ αὐτόν. Γιατί καί σέ αὐτοὺς πού ἐν ὀνόματι τῆς ἀρετῆς ἀξιολογᾶ εἶναι κυρίαρχοι στήν πολιτεία ἢ καί σέ αὐτοὺς πού ἐν ὀνόματι τοῦ πλούτου ἔχουν τήν αὐτὴν ἀξίωση, θά εἶχαν οί πολλοί νά ἀντιτάξουν τόν ἐξῆς βάσιμο λόγο. Τίποτε δέν ἐμποδίζει τόπλῆθος, ὅχι κατὰ τὰ καθ' ἕναστος ἄτομα ἀλλὰ ὡς σύνολο, νά εἶναι καί κατὰ τήν ἀρετὴ καί κατὰ τόν πλοῦτο ἀνώτερο.

Καί ἀφοῦ λύσει ἔτσι ἀρνητικὰ τό ζήτημα προχωρεῖ ὡς ἐξῆς:

Κατὰ τόν ἴδιο τρόπο θά μπορούσαμε νά ἀπαντήσωμε, ὅταν συντρέχουν οἱ παραπάνω περιπτώσεις καί σέ ἐκείνους πού ἀπορώντας προβάλλουν τήν ἀκόλουθη ἐρώτηση: ἐρωτοῦν δηλαδή μερικοί, τί ἀπο τὰ δύο πρέπει νά κἀν ὁ νομοθέτης ὅταν νομοθετῶντας, θέλει νά θεσπίσῃ τοὺς ὀρθώτατους νόμους, νά ἀποβλέπῃ στό συμφέρον τῶν καλλίτερων ἢ τῶν περισσοτέρων ; Τό ὀρθό ἐδῶ πρέπει νά τό πάρωμε ὑπὸ τήν ἐννοια τοῦ ἴσου. Ἀλλά ὅτι εἶναι ὀρθόν ὑπὸ τήν ἐννοιαν ὅτι θεσπίζει τό ἴσον, αὐτό συμφωνεῖ μέ τό συμφέρον ὅλης τῆς πόλης καί πρὸς τό κοινόν συμφέρον τῶν πολιτῶν.

Ἐδῶ βλέπομε πάλι τήν δημοκρατικὴν διάθεση Ἄρ.

Τό ὀρθό εἶναι τό ἴσο καί τό ἴσο τό δίκαιο καί τό δίκαιο - δικαιοσύνη καί ἡ δικαιοσύνη ἐξυπηρετεῖ τήν ὁλότητα, ὅχι τοὺς καλλίτερους ἀλλὰ τό σύνολο καί μόνο μέσα στό σύνολο καί πρὸς τοὺς πολλούς. Τοὺς πολλούς πού εἶναι πολῖτες, πού ἐκπληροῦν τόν πολιτικό τους προορισμό

Καί ὑπὸ τήν γενική ἐννοια πολίτης εἶναι ἐκεῖνος πού ἄρχει καί ἄρχεται. Σέ κάθε ὅμως πολιτεία εἶναι ἄλλη ἡ ἐννοια τοῦ πολίτη, στήν ἀριστη δέ πολιτεία πολίτης εἶναι ἐκεῖνος πού καί μπορεῖ καί θέλει νά ἄρχῃ ἀλλά καί νά ἄρχεται μέ γνώμονα ἕνα βίον σύμφωνα μέ τίς ἐπιταγές τῆς ἀρετῆς.

Ἐδῶ μᾶς παρουσιάζεται παρεμβληματικὰ ἕνας ὁρισμός τοῦ πολίτη ἀξιοσημεῖωτος, πού μᾶς δείχνει ποιοί εἶναι αὐτοί οἱ πολλοί

πολλοί στους οποίους θέλει νά δώση τήν κυριωτάτην ὁ Ἄρ.
"Ὅχι ἀνδραποδῶδεις---

Πάντα ἐπαναλαμβάνει τήν σκέψη ὅτι ὁ καλὸς πολίτης δέν εἶναι καλὸς ὅταν ξέρει μόνο νά ἄρχῃ ἢ μόνο νά ἄρχεται. Πρέπει νά ἔχῃ τήν ἠθικὴ ἀνατροφή νά μεθίσταται ἀπὸ τήν ἐξουσία στήν θέσιν τοῦ κοινοῦ πολίτη καί πάλι ἀπὸ αὐτὴν στήν θέσιν τοῦ ὑπατοῦ ἄρχοντα, χωρὶς οὔτε νά πικραίνεται οὔτε νά μεθύσκειται. Μὲ ἀπόλυτη ψυχικὴ ἀταραξία. Γιατί τό δημόσιο λειτουργημὰ εἶναι χρέος καί ὄχι ἐπίζηλο ἀγαθό.
Ἄλλὰ σάν νά μιᾶμε κινέζικα δένειναι ;

Ἄλλὰ ἂν εἶναι κάποιος πού τόσο ξεχωρίζει ἀπὸ τήν ὑπεροχὴ τῆς ἀρετῆς του, ἢ ἂν ὑπάρχουν περισσότεροι τοῦ ενός ἀλλὰ πού δέν φτάνουν νά δέν ἐπαρκοῦν γιὰ νά καταλάβουν ὅλες τίς ὅλα τὰ ἀξιώματα τῆς πολιτείας, καί ἡ ἀρετὴ αὐτῶν ὅλων καί ἡ πολιτικὴ τους δύναμη δέν μπορεῖ νά συγκριθῇ μέ τῶν ἄλλων ὅλων, ἢ ἂν εἶναι ἓνας εἶναι τοῦ ενός αὐτοῦ ἡ ἀρετὴ καί ἡ πολιτικὴ δύναμη ἀσύγκριτη, τότε αὐτούς τοὺς ὑπερέχοντες δέν μπορεῖ νά θεωρήσωμε πῶς ἀποτελοῦν μέρος τῆς πόλεως. Διότι θά ἀδικηθοῦν ἂν ἀξιῶνονται μέ ἴσα δικαίωματα ἐνῶ εἶναι τόσο ἀνισοὶ κατὰ τὴν ἀρετὴ καί τὴν πολιτικὴ δύναμη. Εἶναι φανερό πῶς ἓνας τέτοιος ἐμφανίζεται μεταξύ τῶν ἀνθρώπων σάν θεός. Συμπεραίνομε λοιπόν πῶς ἡ νομοθεσία πρέπει νά ἀποβλέπη στους ἴσους κατὰ τό γένος καί τὴ δύναμη. Γιὰ ἐκείνους πού τόσο ὑπερέχουν δέν ὑπάρχει, δέν ἰσχύρει νόμος. Αὐτοὶ οἱ ἴδιοι γίνονται νόμος γιὰ τὸν ἑαυτό τους. Θά ἦταν γελοῖος ὁποῖος θά ἀποπειρῶνταν νά νομοθετήσῃ ἐναντίον τους. Διότι αὐτοὶ θά μπορούσαν νά ποῦν ὅτι, κατὰ τὸν Ἀντισθένη, εἶπαν οἱ λέοντες, ὅταν δημηγοροῦσαν οἱ λαγοὶ καί διεκδικοῦσαν ἀπόλυτη ἰσότητά μεταξύ ὅλων τῶν ζώων.

Περίφημη περικοπή.---Ὁ Ἕλληνας ὅσο δημοκρατικὸς καί ἂν εἶναι, ὅσο καί ἂν προβάλλει τό ἐπιχείρημα ὑπεροχῆς τῶν πολλῶν ἀπὸ τό ἀθροισμὰ τῶν μικρῶν ἀρετῶν ὅλων, δέν μπορούσε νά ἀγνοήσῃ ἐκεῖνο πού ἔκανε μεγάλο τὸν πολιτισμὸ του -- τὴν μοναδική, ἐρημὴ, ὑπερέχουσα προσωπικότητα. -- τὸν νιτσεϊκὸν τύπο τοῦ ὑπερανθρώπου ποῦ στέκει ἀπάνω ἀπὸ κοινωνικοὺς νόμους καί ἔθιμα καί ὅλους τοὺς περιορισμούς πού ὑπάρχουν γιὰ νά φυγيراτοῦνται μᾶζες καί ἰσχυροὶ θνητοὶ ἐπὶ ἰσὺ δρόμο. Ὅλα αὐτὰ δέν μπορούν νά ἀναχαιτίσουν τίς ἐξαιρετικὲς δυνάμεις καί νά δεσμεύσουν τὴν μεγαλοφυΐα.

Γράφοντας αὐτὰ ὁ Ἄρ. εἶναι φανερό πῶς ἔχει προστά του ἓνα ζωντανὸ παράδειγμα τοῦ ἀνθρώπου πού γίνεται νόμος στόμ ἑαυτοῦ. τὸν μαθητὴ του. Μέγα Ἀλεξάνδρου.

Νόμος στὸν ἑαυτό του. Δέν εἶναι ὁ μεγάλος ἄνομος.
 Ἄλλὰ δέν εἶναι στά μέτρα του τὰ συμβατικά νομοθετήματα
 πού ρυθμίζουν τὴ ζωὴ τῶν μαζῶν. Εἶναι αὐτόνομος, δηλαδή
 ἐλεύθερος ἀπὸ ἐξωτερικοὺς νόμους καὶ δεσμά ἀλλὰ ὑπόκειται
 στοὺς νόμους τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ αὐτό εἶναι ὁ φρόνος τῆς
 ἀπόλυτης ἀρετῆς καὶ μαζί τῆς ἀληθινῆς ἐλευθερίας. Ἐκείνοι
 πού κάνουν ὅ,τι θέλουν καὶ πού νόμιζομε πὺς εἶναι ἐλεύθερο
 εἶναι αἰχμάλωτοι τῶν ἰδιοτροπιῶν καὶ τῶν παθῶν των.

Μιά θεωρία ἀναμφισβήτητα σωστή -- ἀντιδημοκρατική --
 ἀλλὰ δὲν ἔχει πάντα δικαίον ἢ δημοκρατία.

Καὶ ἐπικίνδυνη θεωρία διότι ὁ πρῶτος δημαγωγὸς ἢ ὁ
 πρῶτος τυχοδιώκτης μποροῦν νὰ τὴν ἐπιναλεσθοῦν γιὰ φύγουν
 ἀπὸ τὴν νόμιμότητα. Τὰ τελευταῖα χρόνια ὅλοι οἱ ἑξαλλοὶ
 δικτατορες ἐκμεταλλεύτηκαν αὐτὰ τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ ἐξαι-
 ρετικοῦ ὑπερανθρώπου γιὰ νὰ καταστρέφουν καὶ νὰ βάλουν
 τὸν κόσμον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ὅχι τῆς ἐλευθερίας σκέψης των ἀλλὰ
 τῶν παθῶν καὶ τῆς παραφροσύνης των.

Γι' αὐτό αὐτὲς τίς σκέψεις πού φαίνεται σὲ κάθε ἐποχὴ
 καὶ σὲ κάθε καὶ μερικοὶ κάπως ὑπéréχοντες ὑποστηρίξαν
 ἔργῳ ἢ λόγῳ, οἱ Ἕλληνες νομοθέτες τίς φοβόντανε καὶ τὴν προφ-
 βλέψανε.

Γι' αὐτό τὸ λόγο οἱ δημοκρατούμενες πόλεις θεσπίζουν τὸν ὁστρακισμό. Διό-
 αὐτὲς θεωρεῖται πὺς ἐπιδιώκουν περισσότερο ἀπὸ ὅλες τίς ἄλλες τὴν ἰσότη-
 τα καὶ ἔτσι αὐτοὺς πού ὑπερέιχανε κατὰ τὴ δύναμιν, εἴτε ἐπειδὴ ἦσαν πλού-
 σιοι εἴτε ἐπειδὴ ἦσαν πολὺ δημοφιλεῖς τοὺς ἐξωστράκιζαν καὶ τοὺς ἐδιωχ-
 ναν ἀπὸ τὴν πολιτείαν γιὰ ἓνα ὁρισμένον χρονικὸ διάστημα.

Τὸ πρόβλημα τοῦτο τῶν προωσφικότητων πού ὑπρέχουν τὸ συ-
 ζητεῖ διὰ μακρῶν ἀκόμη -- τὸν ἀπασχολοῦσε ἡ μεταχείρισή
 τους ἡ δίκαιη ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ προστασία τῆς δημο-
 κρατίας. Ἀλλὰ φυσικὰ ἡ ὑπεροχὴ τοῦ πλούτου καὶ τῆς δημοφιλίας
 ἀς βρῇ εὐκόλως μιὰ λύση. Ἀλλὰ ἂν ἡ ὑπεροχὴ εἶναι ἀρετῆς
 ὑπερροχὴ ;

Ἀλλὰ πὺς δύσκολο εἶναι τὸ πρόβλημα ἂν εἴη ἡ ἰδανική, τὴν ἄρῃ τὴν πολιτείαν
 παρουσιάσθῃ κάποιος πού ὑπέρχει ὅχι κατὰ τὴν πολιτικὴν δύναμιν ἢ τὸν πλοῦ-
 τὸ ἢ τὴν δημοφιλίαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀρετὴν, τί πρέπει τότε νὰ κάνει κανεὶς ;
 Δέν μπορεῖ βέβαια κανεὶς ἓνα τέτοιο νὰ τὸν ἐξορῇ καὶ νὰ τὸν διώξῃ
 ἀπὸ τὴν πολιτείαν, οὔτε ὅμως καὶ κανεὶς ἄλλος μπορεῖ νὰ γίνῃ ἄρχων του,
 θὰ ἦσαν αὐτὸ σῶμα νὰ εἶχε τὴν ἀξίωσιν νὰ ἄρῃ τοῦ Διός, μοιράζοντας τὴν

έξουσία μαζί του. Μόνο μία λύση υπολείπεται πού φαίνεται σύμφωνη με τή φύση τῶν πραγμάτων, ὅλοι νά πειθαρχήσουν πρόθυμα σ' ἕναν τέτοιον ἄνθρωπο σέ τέτοιους ἀνθρώπους, ὥστε νά εἶναι αὐτοί ἰσόβιοι βασιλεῖς στίς πολιτείες των.

Μόνον τό ὄνομα τοῦ Ἀλέξανδρου λείπει ἀπό αὐτό τό χωρίο

Περαιτέρω ὁ Ἀρ. συζητεῖ εἰδικώτερα τό πολίτευμα τῆς βασιλείας καί τά εἶδη τῆς βασιλείας πού γνώρισε ἡ ἀρχαιότητα.

Θά τά παραλείψωμε.

Λέσα στή συζήτηση ὅμως τοῦ θέματος αὐτοῦ ξανασυζητεῖ ἕνα καίριο γιά ὅλη τήν πολιτιλή ἐπιστήμη ζήτημα πού καί πρίν θίξαμε ἐπιτροχάδην. Ἀξίζει νά ἐπανέλθωμε.

Θά ξεκινήσῃ ἡ ἐρευνά μας ἀπό τοῦτο: τί συμφέρει περισσότερο νά ἀρχεταί κανεῖς ἀπό τόν ἄριστον ἄνδρα ἢ ἀπό τοὺς ἄριστους νόμους; Ἐκεῖνοι πού προτιμοῦν τό βασιλικό πολίτευμα υποστηρίζουν πώς οἱ νῆρροι διατυπώνουν μόνο γενικές ἐπιταγές, χωρίς νά ρυθμίζουν ὅλες τίς παρουσιαζόμενες περιπτώσεις. Ἀλλά σέ κάθε τέχνη εἶναι ἡλίθιο νά θέλεις νά ρυθμίζης τά ζητήματα μέ γραπτά κείμενα. Στήν Αἴγυπτο ἐπιτρέπεται νά ἀρχίζουν θεραπεία μόνο μετὰ τετραήμερο οἱ γιατροί, ἂν δέ τήν ἀρχίσουν νωρίτερα εὐθύνονται γιά ὅ,τι θά πάθῃ ὁ ἄρρωστος. Εἶναι λοιπόν φανερό πώς δέν εἶναι ἡ ἄριστη πολιτεία ἐκείνη γιά τούτους ἴδιους λόγους, ἐκείνη ἡ πολιτεία πού διέπεται ἀπό γραπτά κείμενα καί ἀπό νόμους.

Ἀλλά κατ' ἀνάγκην οἱ ἄρχοντες θά ἔχουν καί αὐτοί τήν γενικότητα στήν διατύπωση τῶν ἐπιταγῶν τους. Ἀλλά εἶναι καλλίτερο αὐτό πού εἶναι ἐλεύθερο ἀπό πάθη, παρά ἐκεῖνο πού εἶναι συμφυές μέ αὐτά. Καί ὁ μὲν νόμος δέν ἔχει πάθη, ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ μοιράιως ἔχει.

Καί ὁ ἄριστος νόμος ἔχει τό ἐλάττωμα τῆς γενικότητος - ἀποστάσεως ἀπό τό εἰδικώτατο τό ἀπολύτως συγκεκριμένο πού εἶναι ἡ πραγματικότητα.

Ἡ ὑποταγή στόν γενικό νόμο προκαλεῖ α) ἀκαμψία πρὸς γμ. αἰγυπτίων γιατρῶν β) κενά ---τά ἀπρόβλεπτα, ὁπότε ἢ θά ὑπαχθοῦν στίς γενικές ἐκφράσεις νόμου ἂν μπορεῖ τυπικά λογικά νά ὑπαχθοῦν, ἂν καί δέν ἦταν αὐτό ἡ πρόθεση τοῦ νομοθέτη ἢ θά ἀναπτύξῃ πρωτοβουλία τό πρόσωπο μέ ὅλους τοὺς κινδύνους.

Ἀλλά καί ἀντίλογος. Καί ὁ ἄρχων μοιράιως τίς ἐπιταγές του θά τίς ἐκφράσῃ μέ γενικότητες. Θά ἔχουν δηλαδή τά ἐκαττώματα τοῦ νόμου. Μεταξύ αὐτῶν τῶν δυό ἐνδεχομένων βέβαια προτιμώτερος ὁ νόμος πού δέν ἔχει πάθη

Ἔτσι ὅμως ζήτημα ἀπλό. Σύγκρισή πρέπει νά γίνῃ μεταξύ

νόμου καί συγκεκριμένης κατά περίπτωσιν αποφάσεως τοῦ ἄρχοντος. Δηλαδή ὅταν μπορεῖ νά ἔχωμε τό ἓνα ἢ τό ἄλλο, τί πρέπει νά προτιμήσωμε; Νά κάνωμε λίγους νόμους καί νά ἀφήσωμε πλατεία περιθώρια στόν ἄρχοντα νά τοὺς συμπληρώνη μέ δικές τους συγκεκριμένες κρίσεις ἢ νά κάνωμε λεπτομερειακοὺς νόμους καί νά περιορίζομε τόν ἄρχοντα στά ἐλάχιστα δυνατά, γιά νά ἀφυῶμε τό μειονέκτημα τῶν προσωπικῶν παθῶν;

Ἀλλά ἴσως νά πῇ κανεῖς πῶς γιά τὰ καθ' ἑκακαστον ζητήματα θά σκεφθῇ καλλίτερα ὁ ἄρχων. Ὁ ἄρχων αὐτός κατ' ἀνάγκην θά εἶναι νομοθέτης καί θά ἔχωμε καί σέ αὐτήν τήν περίπτωση νόμους πού δέν πρέπει νά ἔχουν κύρος ἐκεῖ ὅπου ἔρχονται σέ ἀντίθεση μέ τό ὀρθό καί τό δίκαιο, στίς ἄλλες ὅμως περιπτώσεις πρέπει νά ἔχουν κύρος νόμων

Δέν μᾶς προσθέτει στό θέμα τίποτε αὐτή ἡ περινοπή. Μόνο τοῦτο ὅτι αὐτός πού ἀφασίζει ἐπὶ τῶν συγκεκριμένων πρέπει νά εἶναι νομοθέτης, νά σκέπτεται σάν νομοθέτης καί νά ἔχη τό κύρος του.

Λέει ὅμως ὅτι ὅσες διαταγές παρειβάλλουν ἀπό τό δίκαιο δέν μπορεῖ νά ἔχουν κύρος. Ποιές εἶναι αὐτές καί ποιός **θαυτί γόμρυνη**. Ἡ μήπως ὅσες εἶναι ἀντίθετες μέ τοῖς τεθειμένοις νόμους;

Πάρα κάτω ὅμως διανοίγεται ὁ δρόμος τῆς λύσεως.

Καί ἡ λύση εἶναι ὑπέρ τοῦ νόμου α) γιά τήν ἀνιδιὰ τέλεια β) καί γιατί ὅπου ὅλοι οἱ πολῖτες ἄρχουν ἐκεῖ ὁ νόμος πού ρυθμίζει τήν τάξη τῆς ἀρχῆς εἶναι ἀπαραίτητος. Καί στέκει ἀπάνω ἀπό τοὺς ἄρχοντες. Εἶναι λοιπόν ἀναμφισβήτητο ὅτι ὅπου ἡ πόλη σύγκειται ἀπό ἴσους πρέπει νά ἔχη τῇ πρωτεῖα ὁ νόμος.

Γι' αὐτό δέν εἶναι δίκαιο κανεῖς ἀπό τοὺς ἴσους αὐτοὺς περισσότερο ἢ νά ἄρχῃ ἢ νά ἄρχεται καί ἐπομένως **δίκαιο** εἶναι ἐναλλάξ νά ἀσκοῦν τήν ἐξουσία. Ἀλλά πού εἶπαμε εἶναι κινόλας νόμος. Διότι ὁ καθορισμός τῆς τάξεως τῶν ἀρχῶν εἶναι νόμος. Ἀκολουθεῖ ἐπομένως ὅτι εἶναι προτιμώτερο νά ἄρχῃ ὁ νόμος μᾶλλον παρ' ἓνας ἀπό τοὺς πολῖτες καί' κατὰ τόν αὐτό λόγο ὅπου εἶναι καλλίτερα μερικοὶ πολῖτες νά ἄρχουν, αὐτοὶ πρᾶ εἰ νά κατασταθοῦν νομοφύλακες καί ὑπηρετές τῶν νόμων.

Τό συμπέρασμα: στίς δημοκρατικά ὀργανωμένες πολιτείες ὁ νόμος μοιραῖα θά προβαδίζει. Ἀλλά ἐπειδὴ θά ὑπάρχουν καί ἄρχοντες αὐτοὶ θά εἶναι ὑποτάγμενοι στόν νόμο. Νομοφύλακε καί ὑπηρετές τοῦ νόμου.

Ἐνῷ σέ πολλά χωρία εἶδαμε πῶς Ἀρ. ὑποστήριζε ὅτι τὸ
νά ποῦμε πῶς τὴν πολιτεία πρέπει νά κυβερνοῦν οἱ νόμοι
καί ὄχι οἱ ἄνθρωποι,

διότι τοὺς νόμους οἱ ἄνθρωποι τοὺς θέτουν καθορίζοντας
καί τὸν σκοπὸ τῆς πολιτείας καί οἱ ἄνθρωποι τοὺς ἐφαρμό-
ζουν ἐν τούτοις βλέπομε πῶς ὅσο προχωρεῖ στὴν ἀνάπτυξη τῶν
σχέσεών του ἡ σημασία παίρνει μεγαλειότερη σημασία.

Βεβαίως δέν λύει τὸ ζήτημα. Ἀλλά οἱ νόμοι συνδυασμένοι μὲ
ἄλλους παράγοντες βοηθοῦν στή λύση.

Τὸ ζήτημα τίθεται ἀλλοιωτικῶς, μὲ περισσότερες ἀποχρώσεις:
ὁ παράγων γραπτὸς νόμος ἢ ὁ παράγων ἄνθρωπος πρέπει νά
εἶναι ἐπικρατέστερος στὴν διακυβέρνηση τῶν πολιτειῶν;
Στὸ προηγούμενο μᾶς ἔδωσε δυὸ ἀπαντήσεις.

Ἄν τύχει καί βρεθῇ μιὰ ὑπερέχουσα φυσιογνωμία κατ'ἀρετὴν
.....τότε αὕτη μοιραῖα θά γίνῃ ὁ μονάρχης τῆς πολι-
τείας καί σέ αὐτὴν τὴν περίπτωσιν ὁ παράγων γραπτὸς νόμος
χάνει ἀπὸ τὴ σημασία του.

Ἀλλά αὐτό εἶναι ἡ ἐξάίρεσις. Ὁ κανόνας εἶναι ὁ κόσμος
τῶν κοινῶν, τῶν μετρίων καί τότε ἀποκτᾷ ὁ νόμος πολὺ
μεγαλειότερη σημασία.

Διότι μεταξὺ τῶν ἀρχόντων πού ἐπηρεάζονται ἀπὸ πάθη
καί ἰδιοτέλειες καί τοῦ ἀπαθοῦς καί ἀνιδιοτελοῦς νόμου
ἢ ὑπεροχὴ τοῦ νόμου καί δὴ τοῦ γραπτοῦ πού ἀποσαφηνίζει
τίς καταστάσεις εἶναι φανερό. Φυσικῶς ὁ νόμος δέν ἔχει
κάθε ζήτημα. Χρειάζεται καί ὁ ἄρχων πάντα. Καί τότε
ἐξεταστέον ἂν ὁ ἄρχων συμφέρει νά εἶναι ἓνας ἢ συλλογικὸ
πρόσωπο

Γνωστὴ προτίμησις Ἀρ. στὰ συλλογικὰ πρόσωπα ὅπου εἶναι δυ-
νατά, στή νομοθέσια καί δικαστήρια.

Σέ αὐτό τὸ θέμα ἐπιμέμει στὰ χωρία πού ἀκολουθοῦν ἐκεῖ
πού σταματήσαμε

Γιατί είναι ανάγκη να υπάρχουν ἄρχοντες. Δέν είναι ὅμως σωστό να είναι ἕνας ὁ ἄρχοντας, ὅταν ὅλοι είναι ἴσοι.

Ἔτσι ἐμμένει ὁ Ἄρ. α) στό ὅτι ὅπου υπάρχουν πολλοί ἴσοι, ὅπου δηλαδή υπάρχουν οἱ κοινωνικές προϋποθέσεις γιά τήν δημοκρατική διακυβέρνηση, δέν μπορεῖ νά ἔχωμε ἕναν ὡς φορέα τῆς κυριωτάτης ἐξουσίας, ἀλλά πολλούς
β) ἀλλά καί αὐτοί οἱ πολλοί θά εἶναι ἐφαρμοστές νόμων. Στήν ὑπεροχή τοῦ νόμου ἀπό τό πρόσωπο πού θά κυβερνοῦσε χωρίς νόμους ἀπαντᾷ ὁ Ἄρ. καί πιά κάτω. Ἐπιμένει στό ζήτημα γιά νά λάβη θέση ἀπέναντί Πλάτωνος.

Ἐξ ἄλλου ὅσα ὁ νόμος δέν μπορεῖ νά ρυθμίση, οὔτε καί ὁ ἄνθρωπος δέν μπορεῖ νά ρυθμίση. Ἀλλά ὁ νόμος ἀφοῦ ἐπὶ τούτῳ διαφωτίση τόν ἄρχοντα τὰ ὑπόλοιπα τοῦ τᾶ ἀναθέτει νά τὰ κρίνη καί νά τὰ ρυθμίση σύμφωνα μέ τήν δικαιοσύνη γνώμη. Ἐπὶ πλέον τοῦ δίνει τό δικαίωμα νά διορθῶνῃ τοὺς κειμένους νόμους ὅταν ἡ πέτρα δείξη ὅτι ὑπάρχει κάποια καλλίτερη λύση γιά τὰ θέματα πού ρυθμίζουν. Ὅποιος θέλει νά ἄεχῃ ὁ νόμος (ὁ νοῦς;) ἐκεῖνος θέλει νά ἄρχουν μόνο ὁ θεός καί ὁ νοῦς, ἐνῶ ἐκεῖνος πού θέλει νά ἄρχῃ ὁ ἄνθρωπος προσθέτει σέ αὐτά καί τό θηρίο. Διότι οἱ ἐπιθυμίες εἶναι ἄγριες σάν θήρια καί ἡ ἐμπάθεια διασπέρει καί τοὺς ἄριστους ἄνδρες ὅταν ἄρχουν. Γι' αὐτό λέμε πῶς ὁ νόμος εἶναι νοῦς χωρίς ἐπιθυμίες (νοῦς ἄνευ ὁρέξεως)

Τό δέ παράδειγμα ἀπό τίς τέχνες μοῦ φαίνεται φεύτικο.....

Ἡ πρώτη φράσις ὅχι ὁρθή σέ ὅλες τίς περιπτώσεις.

Εἶναι φανερό πῶς Ἄρ. θέλει νά ἀφήσῃ πρωτοβουλία μεγάλη στόν ἄρχοντα.

Ἡ θεωρία περί ἐπιεικείας .Στά Ἡθικά. Ἐπιείκεια καί δίκαιο Διόρθωση, δηλ. μή ἐφαρμογή τοῦ νόμου στίς περιπτώσεις πού ἂν ἦταν παρών ὁ νομοθέτης δέν θά ἤθελε νά τόν δῇ ἐφαρμοζόμενο. Πάλι ἐπιμένει εἰς τό ἀπαθές τοῦ νόμου.

Καί ὕστερα ἀντιρροῦε ἐπιχείρημα γιαντῶν αἰγυπτίων...

Τό δέ παράδειγμα ἀπό τίς τέχνες μοῦ φαίνεται φεύτικο, ὅτι δηλαδή εἶναι ἀνόητο νά θές νά θεραπεύης σύμφωνα μέ γραπτούς κανόνες, ἐνῶ εἶναι προτιμώτερο νά χρησιμοποιῇς ἐκείνους πού κατέχουν τήν τένη τῆς ἱατρικῆς. Διότι οἱ μέν γiatροί τίποτε παρὰ τόν λόγον δέν κάνουν χαρίζομενοι σέ φίλεις, ἀλλά εἰσπράττουν τήν ἀμοιβή τους ἀφοῦ γiatρέφουν τόν ἄρρωστο. Ἐκεῖνοι ὅμως πού κατέχουν τὰ πολιτικά ἀξιώματα συνηθίζουν νά κάνουν πολλά ἐπηρεαζόμενοι καί χαρίζομενοι. "Ἀλλωστε σχετικά μέ τοὺς γiatρούς ὅταν τοὺς ὑποπτευθοῦμε πῶς δωροδοκῆμενοι ἀπό τοὺς γiatρούς θέλουν

νά εξοντώσουν τόν ασθενή, τότε θά ζητήσωμε νά γίνη ἡ θεραπεία μάλλον σύμφωνα μέ τὰ γραπτά κείμενα.

Ἐντός τούτου καί οἱ γιατροί ὅταν εἶναι ἄρρωστοι προσκαλοῦν γιά νά ἐξετάσουν αὐτούς τοὺς ἴδιους ἄλλους γιατροὺς καί οἱ παιδοτρίβες ὅταν γυμνάζονται καλοῦν γιά τοὺς ἑαυτοὺς τιν ἄλλους παιδοτρίβες, γιατί δέν μποροῦν νά ἤρξουν τήν ἀλήθεια ὅταν πρόκειται γιά κάτι δικό τους ἐπειδὴ τοὺς ἐπηρεάζει κάποιο πάθος.

Εἶναι πρόδηλο πῶς ὅποιοι ζητοῦν τό δίκαιο καταφεύγουν στό μέσον, στήν μέση λύση. Ὁ δέ νόμος εἶναι αὕτη ἡ μέση λύση

Πρῶτα ἀπορρίπτει τό ἐπιχείρημα ἀπό τίς ἄλλες τέχνες πού εἶχε ἀν φέρει προηγουμένως

α) οἱ ἄρχοντες δέν καλοῦν ἄλλους οὔτε μποροῦν νά καλέσουν ἄλλους, διότο καί ἂν μπορούσαν θά τοὺς ἐμπόδιζε τό πάθος

β) οἱ γιατροί δέν ἔχουν κανένα συμφέρον νά μὴν ἱατρεύσουν καλά, ἐνῶ τό σύνηθες εἶναι νά ἔχουν συμφέρον οἱ ἄρχοντες νά κυβερνήσουν μέ ἴδιο τέλεια.

Γι' αὐτό ὅπου ὑπάρχει ἰδιοτελεῖα καί πάθος χρειάζεται φραγμός.

Νά ἀχρηστευθῇ ὁ ἄνθρωπος γενικά ὅπου ἐμφωλεύει τό πάθος ἀδύνατο.

Μένει νά περιορισθῇ. Διὰ τῶν γραπτῶν κανόνων πού πόν δεσμεύουν.

Γνωστά τὰ μειονεκτήματα τῆς λύσεως αὐτῆς. Ἀλλά καλλίτερη ἀπό τὰς λύσεις πού ὑπαγορεύει τό πάθος. Γι' αὐτό ἡ λύση τοῦ νόμου ἐναι λύση τοῦ μέσου, τῆς μεσότητος. Καί ὡς τοιαύτη ἐπιδοκιμάζεται

Ἄρ. δέν θεοποιεῖ τοὺς νόμους. Ὑστερα ἀπὸ τὴν κριτική πού τοὺς ἔκανε καὶ Πλάτων καί ὁ ἴδιος, ἀλλὰ τοῦ ἀγνωρίζει τὴν ἀξία μιᾶς μέσης λύσης. Λύση πού εἶναι σωστή ἀλλὰ δέν ἐνθουσιάζει.

Ἔπειτα περισσότερο κῦρος ἔχουν καί σέ σπουδαιότερα πράγματα ἀναφέρονται οἱ ἄγραφοι νόμοι ἀπὸ τοὺς γραπτοὺς. Ἀλλὰ ἂν παρέχει τίς ἐγγυήσεις πού σημειώσαμε ὁ ἄρχων πού ἄρχη κατὰ τοὺς γραπτοὺς νόμους, δέν ἰσχύει αὐτό καί γιά ἐκεῖνον πού ἐφαρμόζει τοὺς ἄγραφους νόμους

Γνωστή ἡ διακρίσις νόμου καί ἐθέτου - ἐπίσης φύσει δικαίου καί θέσει δικαίου. Ἡ ἐδῶ περικοπή ἀναφέρεται στήν πρώτη διακρίσις. Οἱ ἀνώτερι νόμοι ποιοτικά νόμοι δέν βοηθοῦν σέ αὐτό πού ἐπιδιώκομε με τόν νόμο, τὴν ἐξασφάλισή μας ἀπὸ τὴν αὐθαιρεσία, πού βέβαια χωράει εὐκόλα ἐκεῖ πού ἡ διατύπωση τοῦ νόμου εἶναι πολὺ γενική καί ἀσαφής καί σχωρᾷ πολλά ἐνδεχόμενα, ἐκεῖ πού λείπει ὁ κλοιὸς τοῦ γραπτοῦ κειμένου.

Καί ἄφοῦ ἐρευνήσῃ παρεμπιπτόντως πάλι ἓνα ἄλλο δευτερεύον θέμα ἐπανερχεται στό θέμα σχέσεως νόμου καί ἀρχόντων γιά νά τονίσῃ κάτι πού ἴσως πρίν δέν εἶχε τονισθῇ: ὅτι ὑπάρχει ἓνα ὄριο ὅπου ὁ νόμος δέμ μπορεῖ νά προχωρήσῃ ἀπό τή φύση του, διότι ρυθμίζει μέλλοντα δηλαδή ἀπρόβλεπτα στίς λεπτομέρειές τους καί ὅτι ἀπό ἐκεῖ καί πέρα μοιραίως θά παρέμβῃ ἡ ἀτομική ἐνέργεια τοῦ ἐφαρμοστοῦ ἢ τοῦ ἐρμηνευτοῦ.

καθ' ὅτι ὅπου αὐτό τό ἔργο μπορεῖ νά τό κάνουν πολλοί εἶναι καλλίτερα παρά ὅταν τό κάνουν λίγοι. Αὐτό πάλι σέ ἀντίκρουση τῶν ὑποστηρικτῶν τῆς βασιλείας.

Ἀλλά καί ὅλα αὐτά εἶναι σχετικά. Ἰσχύουν γιά ὠρισμένους λαούς.

Ἀλλά ἴσως αὐτά νά ἔχουν ὅπως τά λέμε γιά ὠρισμένους λαούς, γιά ἄλλους ὅμως νά μὴν ἰσχύουν.

Διότι ὑπάρχουν μερικοί λαοί στούς ὁποίους φύσει ταιριάζει ἓνα εἶδος δεσποτείας, σέ ἄλλους ταιριάζει τό βασιλικόν πολιτεῦμα ἢ βασιλεία, σέ ἄλλους ἡ πολιτεία γιατί αὐτό συμφέρει καθ' εἶναι δίκαιο γι' αὐτό τό λαό. Ἡ τυραννία ὅμως δέν ταιριάζει στή φύση κανενός λαοῦ οὔτε καμμιᾶ ἄλλη ἀπό τίς παρεμβατικές πολιτείες, διότι ὅλες αὐτές εἶναι παρά φύσιν

Ἀπό ὅσα εἶπαμε εἶναι φανερό ὅτι πῶς μεταξύ ὁμοίων καί ἴσων οὔτε συμφέρον εἶναι οὔτε καί δίκαιο νά γίνεται ἓνας κυριάρχος ὅλων, οὔτε στήν περίπτωσιν πού δέν ὑπάρχουν νόμοι καί εἶναι αὐτός ὁ ἴδιος νόμος, οὔτε καί ὅταν ὑπάρχουν νόμοι, οὔτε καί ὅταν αὐτός εἶναι ἀγαθός καί ἀρχῇ ἐπὶ ἀγαθῶν οὔτε ὅταν εἶναι αὐτός μὴ ἀγαθός καί ἀρχῇ μὴ ἀγαθῶν, οὔτε καί ὅταν ὑπέρχει κατὰ τήν ἀρετή, ἐκτός ἂν συντρέχουν ὠρισμένοι ὅροι. Πρέπει νά ποῦμε ποιοί εἶναι αὐτοί οἱ ὅροι, ἂν καί πρίν κιόλας εἶχαμε κάτι ἀναφέρει σχετικῶς. Καί πρῶτα θά ἔπρεπε νά προσδιορίσωμε.....

Ἐδῶ φανερώνεται ἓνα γενικό συμπέρασμα ὅλου αὐτοῦ τοῦ βιβλίου: ὅτι τά μέν παρεμβατικά πολιτεύματα, πού θεσπισθῆκαν γιά τό συμφέρον μόνο τῶν ἀρχόντων, εἶναι παρά φύσιν καί δέν ταιριάζουν σέ κανένα λαό. Τά ἄλλα ὅμως ὅλα ταιριάζουν. Ζήτημα ὅμως εἶναι νά ἐπιβάλλωνται στούς λαούς πού ταιριάζουν σέ αὐτά. ἔχει ὁ Ἀρ. ὑπ' ὄψη τούς τούς ἀσιατικούς λαούς στούς ὁποίους ταιριάζει ἓνα εἶδος δεσποτείας ἢ βασιλείας, ἐνῶ ἀντίθετα θά ἦταν παρά φύσιν σέ αὐτούς ἡ δημοκρατική πολιτεία (πολιτεία). Ἀντίστροφα οἱ Ἕλληνες.....

Ὅλα αὐτά δέν εἶναι ἡ ἰδανική λύση. Εἶναι οἱ λύσεις πού

είναι σχετικά καλές μέσα στη σχετικότητα της ιστορικής πραγματικότητας.

Καί πρώτα θά ἔπρεπε νά προσδιρίσωμε σεποιοὺς λαοὺς ταιριάζει ἡ βασιλεία σέ ποιούς ἡ ἀριστοκρατία καί σεποφούς ἡ πολιτεία. Ἡ βασιλεία λοιπόν ταιριάζει στό λαό πού ἀπό τή φύση του δέχεται νά κατέχη τήν πολιτική ἐξουσία μιὰ ὑπέρέχουσα κατὰ τήν ἀρετή οἰκογένεια. Ἡ ἀριστοκρατία στό λαό πού δέχεται ἀπό τή φύση του νά ἄρχεται ἀπό ἐκείνους πού ἐξέχουν κατὰ τήν ἀρετήσύμφωνα ὅμως μέ ἄρχες πού ταιριάζουν σέ ἐλεύθερους ἀνθρώπους. ἡ πολιτεία ὅπου βρίσκεται λαός πολεμικός πού μπορεῖ καί νά ἄρχη καί νά ἄρχεται σύμφωνα μέ νόμους πού διανέμουν κατ'ἀξίαν στοὺς εὐποροὺς τὰ πολιτικά ἀξιώματα.

Καί ἀμέσως μετὰ ἐπαναλαμβάνει τήν περίφημη ἐξαίρεση ὅπου καί μεταξύ ἱκανῶν νά ἄρχουν καί νά ἄρχωνται κατ'ἀνάγκην πρέπει νά ἐπικρατήσῃ τό βασιλικό πολίτευμα ἢ τό ἀριστοκρατικό

Ἔτσι καίνα ἀπό τὰ λεγόμενα ὀρθά πολιτεύματα ., ἀπό ἐκεῖ νά πού γνῶρισε ὡς τήν ἐποχή του ἡ ἱστορία δέν εἶναι πάντα τό καλλίτερο. Ἀναλόγως τῆς ποιότητος τοῦ λαοῦ πρέπει νά εἶναι καί τό πολίτευμα. Φανερό ὅτι ἡ πολιτεία τό πολίτευμα πού θά ὀνομάζαμε τήν ὀρθή δημοκρατία, εἶναι πάντα ὀρθό ἐκεῖ πού πρυτανεύει ἡ ἰδέα τῆς ἰσότητος καί ὅπου οἱ πειρασσότεροι εἶναι ἐξ ἴσου ἀξιοὶ νά ἄρχουν καί νά ἄρχωνται

Μεταξύ ὅμως τῶν ὀρθῶν πολιτειῶν γενικῶς ἀρίστη εἶναι ἐκείνη πού οἰκονομεῖται ἀπό τοὺς ἀριστοὺς, εἴτε εἶναι ἕνας εἴτε λίγοι εἴτε πολλοί

Ἀφοῦ δέ μᾶς ὑπενθυμίση σχετικά μέ τήν σχέσιν τῆς ἀρετῆς τοῦ ἀνδρός καί τοῦ πολίτη, πότε ταυτίζεται καί πότε ὄχι, μᾶς ἀναγγέλει ὅτι θά μᾶς μίλήσῃ γιά τήν ἀρίστη πολιτεία δηλαδή γιά τήν δικιά του ἰδανική πολιτεία.....

Ἐκεῖ ἀπότομα διακόπτεται τό κείμενο

Οἱ φιλόλογοι στό σημεῖο αὐτό διχάζονται ὡς πρός τήν τάξιν βιβλίων.....

Ἐμεῖς βρισκόμαστε ἐν ὅφει τελευταίου μαθήματος .

Χωρίς πιά κείμενο θά σᾶς δώσω περίληψιν τῶν ἄλλων βιβλίων γιά νά ἔχετε γενική εἰκόνα.

Δύο μέρη : 'Απόσπασμα της ιδεώδους πολιτείας (δυό βιβλία)

'Αναλύσεις τῶν σχετικῶν καλῶν πολιτειῶν (τρία βιβλία)
Σκοπός βίου: εὐδαιμονία.

Εὐδαιμονία καρπὸς ἀρετῆς καὶ συνέσεως, σωφροσύνης). καὶ πράξεως
πού σύμφωνη μέ αὐτές.

'Αλλὰ χρειάζονται καὶ ἐξωτερικὰ δεδομένα, ὑλικές προϋποθέσεις
διότι μόνο τότε πρῆξι ἀποτελεσματικὴ καὶ βίος εὐδαίμων

"Ὡστε γιὰ νὰ εἶναι εὐδαίμων πόλις πρέπει νὰ συντρέξουν παράγοντες
πού δέν ἐξαρτῶνται ἀπὸ μᾶς - χώρα κατάλληλη, ιστορικαὶ συνθήκες
κατάλληλες κ.τ.λ. - ἀλλὰ καὶ ἄλλες πού ἐξαρτῶνται ἀπὸ μᾶς --
ἥθος καὶ παιδεία

Γιὰ ἰδανικὴν του πολιτεία 'Αρ. δέν θέλει νὰ θέσῃ κανέναν ὄρο
ἀπραγματοποίητο, δέν διαγράφει ἰδέαν, ἀλλὰ δυνατὴν Πραγματικότητα
'Υλικῶς πρέπει ἡ πολιτεία νὰ ἔχῃ αὐταρκεία... 'Εμμένει στὴν
σύλληψη τῆς πολιτείας πόλεως καὶ τὴν ἐπιδοκομᾷ (Πρέπει
ὅλοι νὰ γνωρίζονται ἀτομικῶς, αὐτὸ εἶναι προϋπόθεση γιὰ νὰ
προκόψῃ πολιτεία)

Δέχεται πὺς ἡ γῆ πρέπει νὰ εἶναι μοιρασμένη μέ σχετικὴ δικαιο
σύνη. 'Ατομικὴ ἰδιοκτησία: ἓνα τμήμα πρὸς τὰ σύνορα καὶ
ἓνα ἄλλο στὸ κέντρο χώρας. 'Ανάλογα καὶ ὁ Πλάτων στοὺς Νόμους.
'Αλλὰ καὶ περιωρισμένη κοινοκτημοσύνη. ὅσα κτήματα χρειάζονται
γιὰ τὴν συντήρηση τῶν συσσίτιων καὶ τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν
θεσμός συσσίτιων παρμένος ἀπὸ τὴν σπαρτιατικὴν πολιτεία.

Βάνουασοι ἐργασίες, χειρωνακτικὲς καὶ καλλιέργεια γῆς ἀπὸ
μετοίκους καὶ δούλους πού δέν κατάγονται ἀπὸ τὸ ἴδιο μέρος
Πολίτες ἀφιερωμένη στὴν ἄσκηση τῆς ἐξουσίας καὶ στὴν στρατιω
τικὴν ὑπηρεσία.

Οἱ νέοι στρατιῶτες καὶ ὅσο προχωροῦν τὰ χρόνια θὰ ἀεὶ βανίουν
εἴς τὴν πλῆρη ἄσκηση τῆς ἐξουσίας.

Πολίτευμα : πολιτεία ἀφοῦ ὅλοι θὰ ἔσιν υν κυριωτάτην ἐξουσίαν
ἀλλὰ καὶ ἐναλλάξ ~~μέσος-μέσος~~ Μόνο ὅσοι φτάνουν σὲ ὠρσμένη
ἡλικία. "Ἔτσι καὶ εἶδος ἀριστοκρατίας. Διότι κυβερνοῦν κἄνε
φορὰ οἱ κατ'ἀρετὴν ἄριστοι.

Φυσικὰ γιὰ νὰ γίνωνται ἄριστοι χρειάζεται παιδεία ἡ ὁποία
ὅπως καὶ ἀτὸν Πλάτων εἶναι αὐστηρὰ καὶ ἀκαμπτα ὠργανωμένη
κρατικὴ λειτουργία, ἡ κυριωτάτη.

Τέτοια ἰδανικὴ πολιτεία.

Τά σχετικῶς καλὰ πολιτεύματα. —

Εἶπαμε ἔξῃ -- ἐξ ὧν τρία ὀρθὰ καὶ τρία παρεμβατικά
Γιὰ βασιλεία μίλησε ὅρα προηγούμενο μάθημα -- καὶ εἶπε πῶς
ὑπὸ ὠρισμένης συνθήκας καλὸ καὶ ἀναγκαῖ πολίτευμα -- (ὅταν
ἕνας τοσοῦτον ὑπέρῃ κατ' ἀρετὴν -- αὐτὸς δὲν ἐξοστρακίζεται
ἀλλὰ οὔτε καὶ ἄρχεται, ὁπότε κατ' ἀνάγκην βασιλεὺς ἰσόβιος
κρατῶν τὴν κυριώτατην.

Ἡ ἀριστοκρατία, ὅταν τὴν ἐξουσία κατέχουν ~~ἐναλλάξ~~ λίγοι
ἔχοντες τίς ἀνωτέρω ἰδιότητες μονάρχῃ εἶναι καὶ αὕτῃ σχετικὰ
καλὴ ἀφοῦ κατ' ἀνάγκην θὰ πρέπει νὰ ἐπιβληθῇ

Ἐπίσης ἂν ἡ ἀριστοκρατία μῖγμα μέ πολιτεία (ὅπως σέ ἰδανι-
κὴ πολιτεία) -- τότε ἀφ' ἑνὸς μεν ὅλοι ἄρχοντες ἀλλὰ ὅλοι
μέ τῇ σειρᾷ τους ὅταν φτάσουν σέ ὠρισμένη ἡλικία -- καὶ
αὐτὸ τὸ πολίτευμα ἐφ' ὅσον πλησιάζει σέ αὐτὸ τὸ ἰδανικὸ
πλησιάζει στὸ ἀριστό. Καὶ γι' αὐτὸ μίλησε στὰ χαμένα βιβλία
περὶ ἰδανικῆς πολιτείας.

Τώρα θὰ μιλήσῃ γιὰ τίς τέσσαρις ἄλλες μορφές

Ἡ τυραννίς -- τὸ χεῖριστο ἀπὸ τὰ πολιτεύματα δὲν τὸ ἐξετά-
ζει σχεδόν, διότι δὲν ἔχει κἂν μορφή μιᾶς ἔννομης τάξης.
Μένουν τὰ τρία ἄλλα.

Καὶ αὐτὰ ἀπὸ ὠρισμένες πλευρές βρίσκουν τὴν δικαιοσύνη τους
καὶ ἔχουν τὴν σχετικὴ τους ἀξία.

ὥς πρὸς αὐτὲς ἐξετάζει:

α) ποιά πολιτεία εἶναι κατὰ μέσον ὅρον ἢ καλλίτερη ἐφ' ὅσον
λάβωμε ὑπ' ὄψιν ἀνθρώπους καὶ καταστροφὰς ὅχι σὰν ἐκεῖνες
πού θέλομε νὰ διαμορφώσωμε, γιὰ νὰ πραγματοποιήσωμε τὴν ἰδανι-
κὴ πολιτεία, ἀλλὰ ἐκεῖνες πού ἤδη ὑπάρχουν

β) ποιά πολιτεία καλλίτερη γιὰ κάθε συγκεκριμένη πολιτεία ;
Στὸ πρῶτο ἐρώτημα:

Ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὅτι ἀρετὴ τὸ μέσον μεταξύ δύο κακῶν
-- μεσότης --

Σέ κάθε κοινωνία δύο εἶναι οἱ τάξεις οἱ βασικῆς, οἱ φτωχοὶ
καὶ οἱ πλούσιοι -- Ὑπάρχουν καὶ ἄλλες διαφοροποιήσεις κατὰ
ἐπαγγέλματα, ἀλλὰ δνε εἶναι ἀπόλυτες. Μπορεῖ νὰ ἀνήκῃ σέ δυο
καὶ τρεῖς ἄλλες τάξεις, ἀλλὰ θὰ εἶσαι ἢ πλούσιος ἢ φτωχός.

Ἀλλὰ ἀνῆλθα στοὺς δυὸ αὐτοὺς ἀκραίους παράγοντες ὑπάρχει
ἡ μεσότης, ἡ μέση τάξη, ἐκεῖνοι πού μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθοῦν
ὥς μετέχοντες καὶ στὰ δυό, -- ὅχι ἀρκετὰ εὖποροι γιὰ νὰ εἰπω-
θοῦν πλούσιοι, ὅχι ἀρκετὰ ^{ἀποροὶ} φτωχοὶ γιὰ νὰ εἰπωθοῦν φτωχοὶ

Ἡ μέση τάξις

Ὁ Ἀρ. ὑποστηρίζει πῶς ἐκείνη ἡ πολιτεία ὑπὸ τὰς σημερινὰς συνθήκας εἶναι ἡ σχετικῶς καλλίτερη ὅπου κυριαρχεῖ καὶ ὑπερέχει τῶν δύο ἀκραίων τάξεων ἡ μέση. Ἡ ἐπικράτηση τῶν μικροαστῶν εἶναι ἡ πρακτικώτερη λύση. Σέ μιὰ τέτοια πολιτεία δέν ὑπάρχει κίνδυνος οὔτε σέ ἀκραῖα δημοκρατία (πού εἶναι παρεμβατικό) νά ξεπέσῃ, οὔτε σέ ἀκραῖα ὀλιγαρχία (πού ἐπίσης παρεμβατική) καὶ πού μποροῦν καὶ οἱ δύο νά ὁδηγήσουν εὐκόλα σέ σταθεῖς. Δημιουργεῖται μιὰ κατὰσταση ἰσορροπίας.

Ἀμ α λείψῃ αὐτή ἡ ἰσορροπία καὶ πᾶμε στὴν ἀκρότητα τότε οἱ κρατοῦντες γίνονται τύραννοι.

Ἐδῶ πολλά ὥρᾱια λέει Ἀρ. γιὰ τοὺς κλόκαδες πού φυτρώνουν καὶ προάγουν τέτοια ἀκραῖα καθεστῶτα -- οἱ κλόκαδες τοῦ πλήθους πού λέγονται δημαγωγοὶ καὶ οἱ κλόκαδες τῶν λίγων ἢ τοῦ τυράννου. Δυὸ κλάδοι τῆς ἴδιας τέχνης.

Ἀλλὰ καὶ δεῦτερο ἐρώτημα.

Ἀρ. ἐδῶ θέτει ἀρχή ὅτι κάθε πολίτευμα τότε μόνο μπορεῖ νά εἶναι καλὸ ὅταν τὸ ὑποστηρίζει ἡ πραγματικὰ ἰσχυρότερη μερίδα μέσα στὴν πολιτεία. -- Ἰσχυρότερη -- αὐτὸ δέν εἶναι θέμα ἀπλῶς ἀριθμοῦ ὑποστηρικτῶν, ἀλλὰ καὶ θέμα ποιότητος δυνάμεως, κύρους ἐπιρροῆς. Ἔτσι στὴν ὀλιγαρχία λιγώτεροι ἀλλὰ ἰσχυρότεροι μπορεῖ νά εἶναι οἱ λίγοι καὶ πρέπει νά τὸ εἶναι ἂν θέλωμε νά μὴν κινδυνεύσῃ νά διασπασθῇ ἡ πόλις τεῖα.

Ἔτσι τὰ κοινωνικὰ δεδομένα, ἡ ἰσχὺς τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης τάξης δέν μπορεῖ νά μὴν λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν σέ κάθε πολιτεία γιὰ τὴν διαμόρφωση πολιτεύματος.

Διότι πρῶτος ὅρος εὐδοκίμησης εἶναι νά ὁμολογῇ τὸ πολίτευμα μέ τίς ὑπάρχουσες κοινωνικὲς δυνάμεις. Ἐκεῖ ὅπου οἱ μὲν νόμοι δίνουν τὴν κυριώτατη ἐξουσία σ' αὐτοὺς μὲν, π.χ. στοὺς πολλοὺς, ἐνῶ τὴν πραγματικὴ δύναμη τὴν ἔχουν οἱ λίγοι, ἐκεῖ δημιουργοῦνται φύγόκεντρες δυνάμεις ἀποσυνθετικές.

Καὶ ἀντιστρόφως-----

Μέ διατάξεις νόμων δέν μπορεῖ νά ἀνατρέψῃ τέτοια βασικά κοινωνικὰ δεδομένα, πρέπει νά τίς προσαρμόσωμε. Ἄν δέν τὸ κάνωμε τότε ἐπιχειροῦμε με " σοφίσματα τῆς νομοθεσίας " νά ἀλλοιώσωμε τὴν πραγματικότητα, Ἀλλὰ ματάίως.

Γενικό συμπέρασμα. Μετὰ ἀπὸ ἰδεατὴ πολιτεία πού εἶναι ἰδιότυπο μῦγμα πολιτείας καὶ ἀριστοκρατίας ἔχομε

ἔχομε τὴν βασιλεία τοῦ ὑπερανθρώπου ἢ τὸ ἀριστοκρατικὸ πολίτευμα τῶν ὑπερανθρώπων, τῶν ὑπερεχόντων ἀπολύτως

Τρίτη πολιτεία ὅπου κατὰ τὴν ἀρετὴν. Ἀκολουθεῖ ὕστερα ἡ πολιτεία τῆς μεσότητος μιγνυνται ἀριστοκρ. πού εἶναι ἀμέσως στὴν ἀκράτεια δημοκρατία καὶ τὴν ἀκραία στοιχεῖα μὲ ὀλιγαρχ. ὀλιγαρχία, ἡ πολιτεία τῆς μέσης τῆς μικροαστικῆς τάξεως καὶ δημοκρατικά.

Τέταρτη (ἐδὼ πιά λείπει στοιχεῖο ὑπεροχῆς κατ'ἀρετὴν)- Ἡ ἀκραία δημοκρατία, εἶναι παρεμβατική διότι ἀποβλεπεί σὲ καλὸ ὅχι τοῦ συνόλου ἀλλὰ μιᾶς τάξης καὶ ἀποσυντίθεται διὰ στάσεων ἢ δημιουργεῖ τυραννίδες. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ ὀλιγαρχία πού ὑπηρετεῖ μόν τὰ συμφέροντα μιᾶς πάλι τάξης.

Γιὰ τὴν τυραννίδα δὲν μπορεῖ νὰ γίνεταί λόγος.

Ἄρ. περαιτέρω ἐξετάζει τὰ στοιχεῖα που ὑπάρχουν σὲ κάθε πολίτευμα. Ἡ διαμόρφωσή τους σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ κάθε πολιτεύματος καὶ ἡ συναρμολόγησή τους γιὰ νὰ πραγματοποιεῖται ἐκάστοτε ὁ βασικὸς σκοπὸς πολιτείας εἶναι τὸ δύσκολο ἔργο τῶν νομοθετῶν.

Τρία στοιχεῖα. διότι τρεῖς βασικὲς λειτουργίες καθεὶς καίπως ὀργανωμένης πολιτείας.

"Ἔστι δὲ τῶν τριῶν τούτων (μωρίων) ἓν μὲν τί τὸ βουλευόμενον περὶ τῶν κοινῶν, δεῦτερον δὲ τὸ περὶ τὰς ἀρχάς, τρίτον δὲ τί τὸ δικάζον 1297β37

Περίφημη ἔκτοτε διακρίσις τῶν πού στά νεώτερα χρόνια πῆρε τὴν γνωστὴ μορφή τῆς διακρίσεως τῶν ἐξουσιῶν καὶ λειτουργιῶν.

Πρώτη ἐκουσία εἶναι ἡ λεγόμενη κυριώτατη ἐξουσία, αὕτη πού ἀποφασίζει περὶ τοῦ πρακτέου. Ἀνάλογα μὲ τὸ ἂν αὕτην τὴν κατέχῃ οἱ εὐποροὶ ἢ τὸ πλῆθος ἢ ἓνας διακρίνονται πρὸς πολιτεῖματα.

Δεύτερο μωρίο εἶναι οἱ ἀρχές πού ἐκτελοῦν - ἐκτελεστική λειτουργία - ὅσα ἀποφασίζει ἡ κυριωτάτη ἐξουσία, τὸ βουλευόμενον καὶ τέλος μιᾶ ἰδιαύτης ἐκτελεστικῆς λειτουργίας

Ἡ δικαστική

Οἱ διαφορές τῶν πολιτεύματων βρίσκονται - κυρίως - ἐν τῇ ἐκτελεστικῇ λειτουργίᾳ ἀπὸ τὴν τοιαύτη ἢ τοιαύτη διαμόρφωσιν τῶν κρατικῶν λειτουργιῶν.

Περαιτέρω: Ἐρευνᾶ τῶν αἰτίων πού ὁδηγοῦν στὴν μεταβολὴ τῶν πολιτεύματων τὴν ἀπότομήν ἢ τὴν βραδείαν καὶ πρὸς καλὸν καὶ πρὸς κακόν

Βασιική, πρώτη αίτία άνατροπής πολιτεύματων είναι ή άνισότηπα.

Εΐπαμε : Κάθε φορά οί ίσοι κατά ένα στοιχετο θεωρούν έαυτούς καθ'όλα, οί άνισοι κατά ένα άνισοι καθ'όλα.

Μονιμη παρανόηση -- άπολυτοποιούν ένα γνώρισμα (π.χ. τόν οικονομικόν παράγοντα, τήν ιδιότητά τους ως πολιτών) και διενδικούν ισότητα έμεϊ πολυ δέν ύπάρχει.

Ένετθεν οί έριδες -- ή άπόξένωση της άξης πού θεωρη αϋτήν άδικημένην -- και οί στάσεις και άνατροπές.

Έκτός τούτου άλλη παρανόηση ισότητας : Παίρνουν ένα τυπικό γνώρισμα -- ιδιότητα πο. ίτου, ή ποσότητα πλούτο και έπάνω σέ αϋτό στηρίζουν τήν ισότητα. Άριθμητική ισότητα.

Άλλά ισότητα είναι ή άνισότητα των άνίσων. "Αν μέτρο ιεραρχίας σέ μιά πολιτεία είναι ή άρετη τότε τέτοια κριτήρια άριθμητικής ισότητας παραμερίζονται Διανέμονται άνίσως τά αξιώματα άνάλογα μέ τόν βαθμό της άρετης και της αξιότητας καθενός.

Οί δημοκρατίες και οί όλιγαρχίες στηρίζονται σέ κριτήρια άριθμητικής, οί άριστοκρατίες σέ κριτήρια γεωμετρικής ισότητας.

Τά πολιτεύματα μεταβάλλονται ή μέ βίαιες άνατροπές ή μέ βαθμιαίες μεταρρυθμίσεις.

Τά κίνητρα των έπαναστάσεων είναι τό υλικό συμφέρον ή ή φιλοδοξία ή τό ήθικό κίνητεο για τήν άποτροπή άδικιών πού προκαλρι ή κατάχρηση της έξουσίας και γενικά νά επικρατήση δικαιοσύνη και άνισότητα άληθινή.

Στίς δημοκρατίες τίς έπαναστάσεις τίς προκαλούν οί δημαγωγοί πού ώθοϋν τούς πολίτες πρός ακρότητες, για νά άποκτήσουν δύναμη τούς ύπόσχονται τήν διανομή των περιουσίω των εύπόρων και τότε οί όλιγαρχικοί, οί εύποροι ξεσηκώνονται "Αν ό δημαγωγός επικρατήση τότε κινδυνεύομε νά δοϋμε τούτον νά γίνεται τύραννος

Στίς όλιγαρχίες οί καταχρήσεις ένατίον των πολλών, ή έκμετάλλευσή τους δημιουργεί τίς έπαναστάσεις και τήν άνατροπή του πλιτεύματος. Άλλά και έριδες μεταξύ των μελών της ίθυ νουσης τάξεως άποσυνθέτει τήν όλιγαρχία.

Γενικά σέ όλες αϋτές τίς περιπτώσεις βλέπομε πώς αίτία της άσταθείας και της κατάρρευσης των πολιτειών είναι ή κοινωνική άδικία, όταν ξεπεράση ένα όριο. Ίδανική δικαιο

σύνη δένμπορεῖ νά ὑπάρξη, ἀλλά σχετική. Σχετική δικαιοσύνη καί πλήρης κατοχύρωση αὐτῆς τῆς σχετικῆς δικαιοσύνης ἐναντίον τῆς βουλίας εἴτε τῶν εὐπόρων εἴτε τοῦ ὄχλου. Ἀκριβῶς γι' αὐτό τό μῦθος μεταξὺ ἀριστοκρατίας καί πολιτείας ὅπου ἐξισορροποῦνται οἱ π-ικίλες ἀξιώσεις γιά ἰσότητα καί ἐπικρατεῖ ἡ ἀρχή τῆς δανομῆς τῶν ἀξιωμάτων σέ ὅλους κατ' ἀρχήν ἀλλά κατ' ἀξίαν εἶναι τό πολίτευμα πού πλησοᾶζει περισσότερο στό ἰδανικό σήμερο

Ἀλλά ἔχομε καί τήν ἀδιόρατη διο. ἰσότητα, τήν βαθμιαία ἀλλοίωση πού καλὰ καλὰ οἱ γενεές δέμ ἀντιλαμβάνονται ἀλλά πού μέ τήν παρέλευση τοῦ χρόνου διαπιστώνονται.

Ὁ Ἀρ. ἐξαίρει δύο τυπικούς τρόπους τέτοιας παραφθορᾶς ἀφανούς:

ὅταν ἐπιπολαίως τά ἀνώτατα ἀξιώματα τῆς πολιτείας τά ἐμπιστεύομαστε σέ πρόσωπα πού δέν πιστεύουν στό πολίτευμα.

π.χ. κάνεις πρωθυπουργό μιᾶς δημοκρατίας κάποιον πού μέσα του πιστεύει στήν δικτατορία

ἐπίσης ὅταν στήν ἐφαρμογή τῶν νόμων γίνονται μέ διάφορες δικαιολογίες μικρές καί ἐκ πρώτης ὄψεως ἀσήμαντες παρεκκλίσεις οἱ ἄρχοντες. Τότε λέμε συνήθως " οὐδεὶς κίνδυνος, πρόκειται γιά ἀσήμαντη λεπτομέρεια " Σέ λίγο συνήθιζομε στήν λεπτομέρεια αὐτήν τήν δεχόμαστε σάν δεδομένη. Σέ λίγο σέ αὐτήν προσθέτομε μιάν ἄλλην ἀσήμαντη λεπτομέρεια. Καί ἅμα περάσουν λίγα χρόνια χωρίς καλὰ καλὰ νά τό ἔχομε καταλάβει τό πολίτευμα ἔχει ὑποστῇ μιάν ἀθεράπευτην ἀλλοίωση.

Ὁ ταν λοιπόν αὐτές οἱ ἀλλοιώσεις γίνονται πρός καλόν γιά τήν ἐπαύξησιν τῆς δικαιοσύνης, οὐδεὶς φόγος. Γίνονται ὅμως καί πρός κακόν γιά τήν προώθηση τῆς πολιτείας πρός τίς ἁκρατες μορφές εἴτε τῆς δημοκρατίας εἴτε τῆς ὀλιγαρχίας καί τότε ἡ πολιτεία ξεπέφτει, γιατί δέν προσέξαμε πὼς ὑπάρχουν μερικές λεπτομέρειες στοὺς τύπους καί στους βαρικούς κανόνες τῶν πολιτευμάτων πού ποτέ δέν μπορεῖ νά θεωρηθουν λεπτομέρεια ἢ παροδική θεμιτή ἐξαίρεση.

Ὡς ἐδώ αἰτία πού διαλύουν ἢ κατασπρέφουν τά πολιτεύματα. Τώρα τί παράγοντες τά ζωοποιοῦν καί τά διασώζουν.

Πρῶτα) καί κύριον μετριοπάθεια εἰς τήν ἄσκησιν τῆς ἐξουσίας

ἔχομε συχνά μέτρια ποιότητας πολιτεύματα πού διατηροῦνται καλλίτερα ἀπὸ ἄλλα ἀν.ωτερα, διότι αὐτοὶ πού ἐξουσιάζουν εἶναι μετριοπαθεῖς.

2ο) Κάποτε τά πολιτεύματα διατηροῦνται καλλίτερα σέ

- 2ο) Κάποτε τά πολιτεύματα διατηρούντια καλλίτερα σέ χώρες
 όπου λόγω τῶν πολιτικῶν συνθηκῶν ἀπειλοῦνται. τότε οἱ φύλα
 κες ἀγρυπνοῦν, ἐνθουσιάζονται, φροντίζουν καί δέν ἀποκοιμοῦν
 ται καί δέν δέχονται τίς ἀδιόρατες διολισθήσεις
- 3ο) Χρηστή διοήκηση ἐκτός τῆς μετριοπαθείας
- 4ο) Νά ἐπικρατοῦν στήν πολιτεία ἐκεῖνοι λίγοι ἢ πολλοί ποῦ
 πιστεύουν καί θέλουν τό πολίτευμα
- 5ο) Ἡ παιδεία νά γίνεται ἐν τῷ πνεύματι τοῦ πολιτεύματος
 Καί ἐδῶ λέει:

1310 α 19 ἔστι δέ τό πεπαιδεύσθαι πρὸς τήν πολιτείαν οὐ τοῦτο, τό
 ποιεῖν οἷς χαίρουσιν οἱ ὀλιγαρχοῦντες ἢ οἱ δημοκρατίαν βουλόμενοι,
 ἀλλοῖς δυνήσονται οἱ μὲν ὀλιγαρχεῖν οἱ δέ δημοκρατεῖσθαι. Νῦν μὲν
 ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις οἱ τῶν ἀρχόντων υἱοὶ τρυφῶσιν, οἱ δέ τῶν ἀπό-
 ρων γίγνονται γεγυμνασμένοι καί πεπονηότες, ὥστε καί βούλονται μᾶλλον
 καί δύνανται νεωτερίζειν

Ἔτσι βλέπομε πῶς καί στόν Ἄρ. ἡ ἠθική παιδεία γίνεται
 τό κεντρικό πολιτικό πρόβλημα ὅπως στόν Πλάτωνα.
 Αὕτη θά δημιουργήσῃ τό στοιχεῖο τῆς δικαιοσύνης ποῦ μέ
 τήν ἰσότητα τήν ἀληθινή, τήν κατ' ἀξίαν ὁδηγεῖ στήν ἀρχή
 πολιτειακή μορφή, ἀλλά καί στίς μέτριες πολιτεῖες ἡ παιδεία
 ματαιώνει τίς καταχρήσεις, καί χάρις στήν μετριοπάθεια,
 στήν βαισιή ἠθική ἀρχή τῆς κλασσικῆς ζωῆς στήν μέσότητα
 ἀπαμβλύνει τά πάθη καί ἐξομαλύνει τήν κοινωνική συμβίωση

Σεχαρτί μου,

Αγνή πρὶς ἑσπερὶς περὶ αὐτὴν καὶ ἀναστὰς τὴν ἀνέ-
 ῳστος ἐστὶν παραδέρει, κατέχου καὶ τὴν πρὶς ἑσπερὶς
 καὶ ὅτιον ἐστὶν ἡμερᾶς μου, ὅσοι μοι εἰς αὐτὴν
 ἀποχρησίου, γιὰ τὸ ἡμερᾶς αὐτὴν ἐστὶν ἡμερᾶς
 καὶ αὐτὴν ἡμερᾶς τὴν αὐτὴν ἐστὶν αὐτὴν ἡμερᾶς
 τὸ ὅτιον ἐστὶν.

Ἡμερᾶς ἀναστὰς καὶ καὶ τὴν αὐτὴν ἡμερᾶς
 ἡμερᾶς μου. ὅτι καὶ τὴν αὐτὴν ἡμερᾶς
 ἡμερᾶς καὶ τὴν αὐτὴν ἡμερᾶς, καὶ τὴν αὐτὴν
 ἡμερᾶς καὶ τὴν αὐτὴν ἡμερᾶς.

Ἡμερᾶς καὶ τὴν αὐτὴν ἡμερᾶς καὶ τὴν αὐτὴν
 ἡμερᾶς καὶ τὴν αὐτὴν ἡμερᾶς καὶ τὴν αὐτὴν
 ἡμερᾶς καὶ τὴν αὐτὴν ἡμερᾶς καὶ τὴν αὐτὴν

καὶ καὶ τὴν αὐτὴν ἡμερᾶς καὶ τὴν αὐτὴν
 καὶ καὶ τὴν αὐτὴν ἡμερᾶς καὶ τὴν αὐτὴν
 καὶ καὶ τὴν αὐτὴν ἡμερᾶς καὶ τὴν αὐτὴν

καὶ καὶ τὴν αὐτὴν ἡμερᾶς καὶ τὴν αὐτὴν

καὶ καὶ τὴν αὐτὴν ἡμερᾶς καὶ τὴν αὐτὴν
 καὶ καὶ τὴν αὐτὴν ἡμερᾶς καὶ τὴν αὐτὴν
 καὶ καὶ τὴν αὐτὴν ἡμερᾶς καὶ τὴν αὐτὴν

[illegible]

Ο Αποστολὴς τῆς εὐαγγελίας τῆς χριστιανοσύνης
 γὰρ τῆς γῆρας ἔχει μὲν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ
 τῆς ἀνελθούσης αὐτῆς καὶ ὑποδύσασθαι, αὐτὴ δὲ ἔχει
 βασιλεῖς ἀνελθούσης ἐκτελέσας, καὶ ἔστω· ἀλλὰ τῇ
 χριστιανοσύνῃ ἐστὶν γὰρ καὶ ὑποδύσασθαι ὁ δόξα-
 ρα τῆς γῆρας, γὰρ καὶ βασιλεύσας καὶ ἀνελθούσης. Γὰρ
 καὶ ὁ πῶς ἐστὶν ἡ εὐαγγελία αὐτῆς αὐτὴν ἀνελθούσης
 ἀπὸ τοῦ ἀπὸ τοῦ πῶς ἐστὶν ἡ εὐαγγελία αὐτῆς ἀνελθούσης
 εὐαγγελία, ἐν τῇ εὐαγγελίᾳ, ἔχει ἀνελθούσης
 ἡ ἀνελθούσης ἐκτελέσας καὶ ἀνελθούσης αὐτῆς,
 καὶ εὐαγγελία καὶ αὐτῆς, ἡ γῆρας ἐστὶν γὰρ ἀνελθούσης
 ἐκτελέσας αὐτῆς καὶ ἀνελθούσης αὐτῆς ἀνελθούσης καὶ ἔχει
 αὐτὴ καὶ ἀνελθούσης αὐτῆς ἀνελθούσης αὐτῆς ἀνελθούσης αὐτῆς
 ἀνελθούσης, ἀνελθούσης αὐτῆς ἀνελθούσης ἀνελθούσης αὐτῆς
 καὶ ἀνελθούσης αὐτῆς ἀνελθούσης ἀνελθούσης αὐτῆς ἀνελθούσης

κατά τις εξετάσεις και σύμφωνα με τις προδιαγραφές
επιστημονικά να είναι διαθέσιμες όλες, διαρκώς ή με
και κάποια είναι ανανεωμένα δοχεία, και
ταμπόν να είναι με διατεταγμένα εγχειρίδια,
να είναι σε θέση διαρκώς να διαρκούν τις
επιστημονικές και μεθόδους, να τις επιβλέπουν.

Αλλά οι μέθοδοι της διαρκούς εξέτασης και μελέτης
να τις είναι με τις διαρκείς ~~επιστημονικές~~ τις κοινές μεθ.
α) γιατί και αυτές ^{συμπεριλαμβανομένων των} έχουν ποικίλες δραστηριότητες,
και β) γιατί είναι με "μέθοδοι" είναι με προσημασμένες.
~~και είναι με τις μεθόδους~~ Για να είναι αυτές με
μεταβολές των μεθόδων να επικεντρώνονται στα.
είχον και με τις διαρκείς αυτές με τις μεθόδους
μεταβολές και διαρκείς δραστηριότητες εγχειρίδια
και χρόνος εγχειρίδια: και αυτές διαρκείς μεθόδους
και μεθόδους. Για αυτές, όπως, γιατί, μεθόδους ~~επιστημονικές~~
και διαρκείς τις κοινές μεθ. (α) γιατί και είναι με τις μεθόδους, αυτές
είναι μεθόδους και μεθόδους μεθόδους, αυτές
μεθόδους μεθόδους μεθόδους μεθόδους, διαρκείς
μεθόδους μεθόδους μεθόδους μεθόδους μεθόδους

[illegible]

α ὅταν περὶ αὐτὸν ὁλοκαυτῶσαι καὶ βαλῶν καὶ
 οἰκισμῶν καὶ δαυταῶν αἶαν τὸν αὐτὸν, ὁ κατὰ
 δέχοντες (αὐτὸν) γὰρ καὶ δέχονται τοῖς διαφόροις
 ἀλλ' ὅτι αὐτὸν ἑκάστον, ὅταν περὶ αὐτὸν δέχοντες,
 δαυτῶν, αὐτὸν δὲ ἡγούμενον, αὐτὸν δὲ ἡγούμενον,
 ἡγούμενον καὶ βαλῶν, ὅτι αὐτὸν διαφέρωντες μετὰ
 οἰκιστῶν καὶ κατὰ αὐτὸν καὶ αὐτὸν δὲ καὶ

[illegible]

Πάσαν και διαρκώς - διαρκώς εργάζεστε (3) [16.9]
έρμηνει: θεωρητική - ουσιαστική (3) ~~μαθηματική~~

Αλλά ποια είναι οι μέθοδοι που πρέπει να χρη-
σιμοποιήσετε; Ήδη έχει πειστεί να χρησιμοποιεί μεθόδο.
~~Αλλά είναι ένας και ο ίδιος μεθόδος~~
Τοίς όποις είναι ένας και ο ίδιος. Γι' αυτό είναι
θα προκύπτει ~~από~~ από αυτές άμεσα εικάσεται.

Για λοιπόν χρησιμοποιεί γνώση χρηματικού δόλου
πείσας, δόλου ή ανισωσύ. Αλλά να να βρούμε να
"είδος", πρέπει να βρούμε ότι έχει μια πορεία από ένα
προς το είδος. Και η οποία πρέπει να αρχίσουμε
από μια αρχή της πορείας.

πρβ. στο γινώ, να να είναι το...

Αλλά η αρχή της πορείας, το ξεκίνημα, είναι
μια αρχή από ένα από ένα διαδο-
χικότητα σύμφωνα με το οποίο να είναι
μέθοδος. Όταν, ερωτώντας, και δίδοντας από
αυτού να το συμπλήρωσε, πρέπει να το αναπτύξει

"Πότε δημιουργεί
δίκαιον ἡ ἐπανάστασις;"

Μάησον διάλεξε
Μετά το 1932.

(17.1)

Ερώτημα

γγ. Δικαιοσύνη

ΔΙΚΗΓΟΡΙΚΟΝ ΓΡΑΦΕΙΟΝ

Α. Ι. ΤΕΑΤΣΟΥ

Δικηγόρος

Αρ. αρ. 451

Ελπίδα Σπυριδούλη Δημάκη

Κ α τ α

Μαργαρίτα Μαρούα

Αρ. αρ. 451

Δημοσιεύεται απόφασις

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10

Πότε δημιουργεῖ δίκαιον ἡ ἐπανάστασις;

- 1.- Ἡ ἐπανάστασις ὡς μερική ἢ ὀλική ἀρνήσις τῆς ὑφισταμένης ἐννόμου τάξεως εἶναι ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ τεθειμένου δικαίου ἀδικοπραξία. Τὸ τεθειμένον δίκαιον διακαθορίζει κατὰ κανόνα τοὺς ὅρους τῆς ἰδίας αὐτοῦ μεταρρυθμίσεως. Ἡ ἀντίθετος πρὸς τοὺς ὅρους αὐτοὺς μεταρρυθμίσις τοῦ δικαίου κρινομένη ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τοῦ ἰδίου τούτου δικαίου δὲν δύναται νὰ δικαιολογηθῇ.-

Ἄλλ' εἶναι γεγονός ὅτι ἐπανειλημμένως ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐθραυσθησαν οἱ κλοιοὶ τοῦ τεθειμένου δικαίου καὶ γεγονός ἐπίσης ὅτι πολλάκις ἔπρεπε νὰ θραυσθοῦν οἱ δ' ὑποτελεῖς τῆς ἀτονησάσης παλαιᾶς ἐν νόμου τάξεως ὑπεκυψαν ἔκοντες ἢ ἄκοντες εἰς τὴν νέαν καὶ οἱ ἐντεταλμένοι νὰ δικάσουν συνῶδᾳ τῇ παλαιᾷ ἐννόμῳ τάξει ἤχθησαν εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῶν κανόνων δι' ἃν αὕτη ἀνετρεπετο. Ἐδημιουργήθη νέα κατὰστασις πραγμάτων τὴν ὁποίαν κυροῖ οὐχί τὸ τεθὲν ἐκποδὼν δίκαιον ἀλλὰ ἡ ἱστορία.-

- 2.- Ὁ νομικὸς ἐθισμένος εἰς τὴν δικαιολόγησιν παντὸς κανόνος δι' ἄλλου ἀνωτέρου τινος κανόνος σταματᾷ ἐκεῖ ἐνθα πρέπει νὰ δικαιολογηθῇ ἡ ἰσχὺς τῶν ἀνωτάτων τῆς ἐννόμου τάξεως κανόνων *ἐξ ὧν* οἱ ἄλλοι ἀντλοῦν τὸ κῆρος των *γοί* ὅποιοι δὲν ἔχουν ἄλλους ἀνωτέρους κανόνας θεμελιονύοντας τὴν ἰσχὺν αὐτῶν. Πῶς θεμελιονύονται οἱ τοιοῦτοι κανόνες; Ὅδ' δεχθῶμεν ἢ ὅτι ἡ πραγματικὴ κοινωνικὴ ἐπεκράτησις ἀρκεῖ πρὸς τοῦτο (*Sauer Phil. d. zu Kynft 1923* *nr. 366, Schanze Revolution u. Recht*

in Zeit f. Rph. III 687. 236 id's ömuf y 687. 250
Hendel Recht u. Macht in Fest f. Binder
 1930 687 112 Somile Jur. Grundlehre (1927) 687
 111 u. 12. η δτι προσαπαιτεῖται καὶ ἐσωτερικὴ τις ἀ-

ξία τῶν κανόνων τούτων συνισταμένη εἰς ὁμοφωνίαν αὐ-
 τῶν πρὸς τὴν ἐννοίαν ἢ καὶ τὴν ἰδέαν τοῦ δικαίου.

Ἐκδηλοῦται δ' ἡ ὁμοφωνία αὕτῃ κυρίως ἐν τῇ προθεσμῇ
 τῶν κοινωνικῶς κρατούντων νὰ ρυθμίσουν παγκοσμίως
 καὶ δια γενικῶν κανόνων τὴν κοινωνικὴν ζωὴν καὶ δὴ
 τάσσοντες τὴν ρύθμισιν ταύτην ὡς κύριον σκοπὸν τῆς
 ἐξουσίας των καὶ οὐχὶ ὡς μέσον ἀτομικῶν ἐπιδιώξεων.

3.-

Εἰς τὴν ἀπλὴν ἐπικράτησιν ἢ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦς
 ρηθέντας περιορισμοὺς ἐπικράτησιν θεμελιοῦνται αἱ
 θεμελιώδεις κανόνες πάσης ἐννόμου τάξεως.- Κατὰ
 τὴν θεμελίωσιν αὐτῶν ὁ νομικὸς ἐξερχεται τοῦ συνη-
 θούς τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι, ἐγκαταλείπει τὸ συνήθες
 ἀντικείμενον τῆς ἐρεῦνης του, τὸ τεθειμένον δίκαιον
 καὶ κρίνει ἐπὶ πραγματικῶν περιστατικῶν τῆς κοινω-
 νικῆς ἐπικρατήσεως ἢ καὶ τῆς προθεσμῆς τῶν ἐπικρα-
 τούντων. Δὲν δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι τὰ τοιαῦτα περιστα-
 τικά δὲν θεμελιοῦν δίκαιον, διότι ἀρνεῖται τὴν θε-
 μελίωσιν του καὶ εἰς τὸ ἄλλο δίκαιον, ἐπὶ τῇ βάσει
 τοῦ ὁποίου ἀποφαίνεται ταῦτα, διότι καὶ αὐτὸ ἐπὶ ὁ-
 μοίων ἢ ἀναλόγων περιστατικῶν θεμελιοῦται. Ἐκεῖνο
 τὸ ὅποσον δύναται νὰ πράξῃ εἶναι νὰ καθορίσῃ τοὺς
ἔρους ὑφ' ὧς ἡ πραγματικὴ ἐπικράτησις δημιουργεῖ
δίκαιον. θὰ ἀναγνωρίσῃ επομένως κατ' ἀνάγκην ὅτι ἡ ἐ-
 πανάστασις δημιουργεῖ δίκαιον καὶ ἀπλῶς θὰ διακα-
θορίσῃ τὰ ὅρια τῆς ἐπαναστάσεως ὡς πρωτογενοῦς πη-
γῆς δικαίου.

4.-

Ἐκ τῶν λεχθέντων προκύπτει ὅτι ἡ θεμελίωσις
 τῆς τοιαύτης πηγῆς δικαίου κεῖται εἰς τὴν προνομι-
κὴν σφαῖραν ἐφ' ὅσον ἡ νομικὴ σφαῖρα περιλαμβάνει

τὸ σύστημα μόνον τοῦ ἑκαστοτε θετικοῦ δικαίου ὅ-
περ καὶ κατ'ἴδαν μέθοδον ἐρευνᾶται. - Ἐν προκει-
μένῳ ἡ μέθοδος ἐρεῦνης εἶναι ὅλως διαφορὸς. Ἐπιχει-
ρήματα ἐκ τῆς νομικῆς σφαίρας ἀντλούμενα δὲν ἔχουν
ἰσχύον. - (Schanze ἐνθ. ἀν. σελ. 227 κ. ἐ. 233 Binder ἐν
ἀν. σελ. 625. "Ἄλλως ἔχει τὸ ζήτημα ὅταν ἀναγνωρίζο-
μεν τὴν ὑπαρξίν τοῦ φυσικοῦ δικαίου.) Πρόκειται περὶ φαι-
νομένου γενεσιουργικοῦ, ἱστορικοῦ. - Ἡ ἐπανάστασις
δὲν ἀποκτᾷ ποτὲ αὐτὴ καθ'αὐτὴν νομικὸν κύρος. Ἄλλ'
ἐφ' ὅσον ἀποκτήσῃ ἱστορικὸν κύρος, δύναται νὰ γίνῃ
πηγὴ δικαίου βάσει κύρους νομικοῦ (Radbruch
Rechts phil. (1932) σελ. 90 Binder ἐνθ. ἀν. σελ. 634

5.-

Ἐκ τοῦ ὅτι ἀποκλείεται νὰ δικαιοδοτηθῇ
ἡ ἐπανάστασις
ἐπὶ τῶν ἀποδιορισμένων ἐπανάστασις δὲν ἐπεται ποδὸς ἡ ἰσοτιμία τῶν ἐ-
πανάστασεων. Ἡ ἐπανάστασις εἶναι φαινόμενον ἱστορι-
κόν. Ἡ αξιολογικὴ περὶ ἑκάστης ἐπανάστασεως κρίσις
θα συσχετίσῃ αὐτὴν πρὸς τὸ σύστημα τῶν ἰδεῶν καὶ
ἐπὶ τῆς διαφορᾶς τῆς σχέσεως ἑκάστης ἐπανάστασεως
πρὸς τὸ σύστημα τοῦτο θεμελιούται ἡ αξιολογικὴ ἐπὶ
κρίσις αὐτῶν. Ἀλλὰ αἱ ἱστορικαὶ κρίσεις ἐν τῇ γενι-
κότητι αὐτῶν δὲν δύνανται νὰ συγκεντρώδουν ὥς αἱ
εἰδικότεραι νομικαὶ κρίσεις τὴν ὁμοφωνίαν τῶν κρι-
νόντων. Ἡ γενικὴ κρίσις ἐδραζομένη ἐπὶ σωφείας ποι-
κίλων στοιχείων ἀποκρυσταλλοῦται μετὰ τὸν ἔλεγχον
μᾶκροῦ χρόνου, ὅταν τὰ ἀποτελέσματα καὶ αἱ ἀφορμαὶ
τῆς κρινομένης ἱστορικῆς πράξεως ἔλθουν πλήρως εἰς
φῆς. Εἶναι ἐν τοῦτοις ἡναγκασμένος ὁ δικαστὴς νὰ κρί-
νῃ ἀμέσως ἐκ τοῦ προχείρου, ἱστορικῶς τὴν ἐπανάστα-
σιν, ἐκ τῆς εὐρύτητος δὲ τῶν ἀποψεῶν τοῦ ἐξαρτᾶται
ἡ ἀντικειμενικότης τῆς κρίσεως αὐτοῦ. Ἡ ἐπιστήμη
μόνον γενικᾶς τινὲς κατευθύνσεις δύναται νὰ δώσῃ
πρὸς σταθερώτερον σχηματισμὸν τῆς κρίσεως ταύτης. -

Ἡ βία αὐτὴ καθ'ἑαυτὴν ἔστω καὶ ἐπικρατοῦσα
δὲν δημιουργεῖ δίκαιον (Binder-Philosophie d. Rechts
1925 σελ. 624.) Ἡ βία ^{ἡμι}ως μέσον ἀναγκαῖον ἐνίοτε πρα-
γματοποιήσεως τῆς ἰδέας τοῦ δικαίου ὅμως δημιουργεῖ
δίκαιον, ἔχει τουτέστι τὸ ἱστορικὸν κῆρος τὸ ὁποῖον
χρειάζεται διὰ νὰ δημιουργηθῇ δίκαιον. Ἡ βία καθι-
σταταί μέσον πραγματοποιήσεως τῆς ἰδέας τοῦ δικαίου
ὅταν ἀποβλέπει εἰς τὴν θέσιν νέου ἀντικειμενικοῦ δι-
καίου, εἰς τὴν δημιουργίαν τουτέστιν οὐχὶ ἀναρχίας
ἀλλὰ νέας ἐννόμου τάξεως διεπομένης ὑπὸ γενικῶν ἀν-
τικειμενικῶν κανόνων δικαίου. (Binder ἐνθ. ἀμ. σελ.
635 Radbruch Rechts phil. 1932 σελ. 81.) Ἐὰν τὴν θέ-
σιν τοῦ νέου δικαίου παρακολουθεῖ καὶ ἡ συνειδήσις
τῆς κοινωνικῆς αὐτοῦ ἰσχύος, τότε ἐπληρώθησαν πάντες
οἱ ὑποκειμενικοὶ ὅροι τῆς ἐπαναστατικῆς πράξεως, ὡς
πράξεως δημιουργικῆς δικαίου.-

Ἄλλ' εἶναι ἀνάγκη πλὴν τούτων τὸ τιθέμενον
νέον ἀντικειμενικὸν δίκαιον ἐν συνειδήσει τῆς κα-
τίσχουσας αὐτοῦ νὰ ἀποκτήσῃ ἐξωτερικὴν κοινωνικὴν
ὑπόστασιν. Πρέπει τουλάχιστον νὰ ἔχῃ τὴν πιθανότητα
(Chance) τῆς ἀμεσσοῦ ἐπικρατήσεως καὶ νὰ δημιουργη-
θῇ ἡ συνειδήσις, ἡ ἐλπίς ἢ καὶ ὁ ἀμεσος φόβος τῆς
ἐξ αὐτῆς ἐξουσίας. Ὑπὸ ἐπικράτησιν δὲν νοεῖται ἡ κα-
τάπνιξις πάσης ἀντιδράσεως διότι σπανίως, ἂν μὴ ποτε
δὲν ἐκλείπει τέλος πάντας ἀντιδράσεις. Ἀρκεῖ ἵνα πλη-
ρώθῃ ἡ ἔννοια αὐτῆς 1/ νὰ παύσῃ ἐπικρατοῦσα ἡ παλαι-
ᾷ ἔννομος τάξις εἴτε ἐκούσως εἴτε ἀκούσως. 2/ Με-
τάξυ τῶν κυριωτέρων ὀλικῶν δυνάμεων τῆς πολιτείας
νὰ καταστῇ ἡ ἐπανάστασις ἢ παρέχουσα τὰς μελζοντας
κάτ'ἐκείνην τὴν στιγμήν ἐγγυήσεις τηρήσεως τῆς ἐν-
νόμου τάξεως (Schanze ἐνθ. ἀν. 240 κ. ἐ) 3/ Νὰ ἀντικατα-
σταθοῦν defacto ἔστω στοιχεῖα τοῦ δημοσίου δικαίου

διὰ νέων κανόνων δικαίου, διατηρουμένης ὅμως ενιαίας της ιστορικής συνεχείας της πολιτείας ὡς καὶ της πολιτείας εἰς τὰς διεθνεῖς αὐτῆς σχέσεις. Δὲν ἀπαιτεῖται τουναντίον ἡ Διεθνῆς ἀναγνώρισις της νέας ἐννόμου τάξεως δὲν εἶναι ἀναγκαῖα διότι ἡ ἐπανάστασις δὲν ἀντλεῖ τὸ κύρος αὐτῆς ἐξ αὐτῆς ^{ἐκ τοῦ προϋποκειμένου}

(Binder ἐνθ. ἀν. σελ. 639 κ. ε. Radbruch ἐνθ. ἀν. σελ. 91) ^{2/ ~~ἐκ αὐτῆς~~} καὶ ἀντὶ τῆς ἐπικρατοῦσας νέας ἐννομος τάξις τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς ἐκ τοῦ συνόλου τοῦ λαοῦ ἢ νᾶ ἐμφανίζεται ὡς πορευθεὶς τῶν βουλήσεων αὐτοῦ. Ἀρκεῖ τὸ ῥηθὲν στοιχεῖον τῆς πιθανότητος της ἐπικρατήσεως ἔστω καὶ ἂν τοῦτο ἀντιτίθεται ἢ ἀδιαφορεῖ πρὸς τὴν θέλησιν τοῦ λαοῦ. Ἡ γερμανικὴ ἐπανάστασις ἠντλησε καὶ ἡσκησε τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς ἐκ τῶν προδωρινῶν συμβουλίων τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν στρατιωτῶν δηλ. ἐξ ὠρισμένων μόνον τάξεων, ἀνεγνώρισθη ὅμως ὡς νόμιμος ἢ παρ' αὐτῶν ἀσκηθεῖσα ἐξουσία (Schanze σελ. 226) ^{3/ ~~δὲν ἀπαιτεῖται~~} καὶ διαρκέσῃ ὠρισμένον χρονικὸν διάστημα. Ἡ διάρκεια της ἐπικρατήσεως δὲν εἶναι κριτήριον της ἐπαναστάσεως ὡς πηγῆς δικαίου, ὅπως καὶ πᾶν τὸς κανόνος δικαίου ἡ διάρκεια δὲν εἶναι κριτήριον τοῦ κύρους αὐτοῦ. Δυνατὸν μάλιστα μία πολυχρόνιος κατάστασις νᾶ θεωρηθῇ ἀπὸ τὸν ιστορικὸν τοῦ μέλλοντος ὡς κακὴ βία ἢ καὶ ὡς ἀνάξια πολιτεία, βραχύβιος δὲ διακοπὴ αὐτῆς νᾶ θεωρεῖται ἀπὸ της ὑψηλῆς ιστορικῆς σκοπιάς, ὡς ἡ μόνη στιγμή γενέσεως ἀληθοῦς δικαίου. -